

Industrialització i caciquisme al Berguedà 1868-1907

Josep Noguera Canal

ADVERTIMENT. La consulta d'aquesta tesi queda condicionada a l'acceptació de les següents condicions d'ús: La difusió d'aquesta tesi per mitjà del servei TDX (www.tdx.cat) i a través del Dipòsit Digital de la UB (diposit.ub.edu) ha estat autoritzada pels titulars dels drets de propietat intel·lectual únicament per a usos privats emmarcats en activitats d'investigació i docència. No s'autoritza la seva reproducció amb finalitats de lucre ni la seva difusió i posada a disposició des d'un lloc aliè al servei TDX ni al Dipòsit Digital de la UB. No s'autoritza la presentació del seu contingut en una finestra o marc aliè a TDX o al Dipòsit Digital de la UB (framing). Aquesta reserva de drets afecta tant al resum de presentació de la tesi com als seus continguts. En la utilització o cita de parts de la tesi és obligat indicar el nom de la persona autora.

ADVERTENCIA. La consulta de esta tesis queda condicionada a la aceptación de las siguientes condiciones de uso: La difusión de esta tesis por medio del servicio TDR (www.tdx.cat) y a través del Repositorio Digital de la UB (diposit.ub.edu) ha sido autorizada por los titulares de los derechos de propiedad intelectual únicamente para usos privados enmarcados en actividades de investigación y docencia. No se autoriza su reproducción con finalidades de lucro ni su difusión y puesta a disposición desde un sitio ajeno al servicio TDR o al Repositorio Digital de la UB. No se autoriza la presentación de su contenido en una ventana o marco ajeno a TDR o al Repositorio Digital de la UB (framing). Esta reserva de derechos afecta tanto al resumen de presentación de la tesis como a sus contenidos. En la utilización o cita de partes de la tesis es obligado indicar el nombre de la persona autora.

WARNING. On having consulted this thesis you're accepting the following use conditions: Spreading this thesis by the TDX (www.tdx.cat) service and by the UB Digital Repository (diposit.ub.edu) has been authorized by the titular of the intellectual property rights only for private uses placed in investigation and teaching activities. Reproduction with lucrative aims is not authorized nor its spreading and availability from a site foreign to the TDX service or to the UB Digital Repository. Introducing its content in a window or frame foreign to the TDX service or to the UB Digital Repository is not authorized (framing). Those rights affect to the presentation summary of the thesis as well as to its contents. In the using or citation of parts of the thesis it's obliged to indicate the name of the author.

Tesi doctoral presentada per En/Na

Josep NOGUERA CANAL

amb el títol

**" Industrialització i caciquisme al Berguedà
1868-1907"**

per a l'obtenció del títol de Doctor/a en

HISTÒRIA

Barcelona, 11 de desembre del 2013

**Facultat de Geografia i Història
Departament d'Història Contemporània**

UNIVERSITAT DE BARCELONA

SEGONA PART

Les eleccions legislatives al Districte de Berga: de la revolució del 1868 a la Restauració del 1876.

Introducció

El nostre objectiu es estudiar les eleccions legislatives de la Restauració 1876-1923. Estudiar aquest període, ens obliga a estudiar prèviament el subperíode del 1870 al 1876. En aquests treball, però, finirem l'estudi del període electoral de la Restauració amb les eleccions legislatives de Solidaritat Catalana del 1907, per raons obvies de limitació d'extensió, si bé cronològicament, prolongarem breument l'estudi fins al desembre del 1909 en que va morir l'Agustí Rosal, un dels grans protagonistes de l'època.

Les eleccions legislatives de la Restauració, entenem que ocupen un període que va des de les eleccions del 1876 fins a la primera República de l'abril del 1931, amb el parèntesi de la dictadura del general Primo de Rivera. L'estudi general dels processos electorals requereix una periodització que ha de concretar el tan citat *tornisme*.

Maria Gemma Rubí i Josep Armengol estableixen tres etapes:

1ª eleccions celebrades entre 1876 i 1886, sota sufragi censitari, excepte les de 1876, amb predomini dels partits dinàstics: liberals i conservadors.

2ª eleccions celebrades entre 1891 i 1905.

3ª eleccions celebrades entre 1907 i 1923.

El segon i tercer període, amb eleccions celebrades sota sufragi universal, el divideixen en dos subperíodes: 1891 i 1905, punt d'inflexió a partir del 1901, amb la ruptura del torn dinàstic a Barcelona i oposició de republicans i la Lliga Regionalista i 1916-1918 amb l'hegemonia de la mateixa Lliga.

Els dinàstics, a partir del 1919 s'agruparien a la *Unión Monárquica Nacional* ¹⁴⁷. Admetent l'operativitat d'aquesta divisió per un estudi general, no l'aplicarem en el nostre estudi que es limita al Berguedà que considerem que cal veure com una d'aquelles "*microestructuras de poder existentes, a nivel rural y a nivel local*" de l'Espanya del segle XIX que cita el professor J. Mª Jover Zamora, com a punt de partida ¹⁴⁸.

En aquest extens període, entenem que per situar el cas Berguedà en la lògica històrica i política general, és aconsellable dividir-lo en els subperíodes següents:

Periodització electoral.

L'objectiu del nostre estudi és una part del període electoral de la Restauració: concretament el de 1876 al de 1907, que ocuparà la tercera part d'aquest estudi.

Presentarem aquest treball dividint-lo en subperíodes. La relació de Diputats a Corts pel Districte de Berga, però, l'aportem abastant tot el període de la Restauració.

Subperíode de les eleccions de la Revolució de Setembre (previ a la Restauració)

- **1870** -La revolució de setembre: LLUIS M^a DE LLAUDER, dirigent carlí.
- **1872**, LLUIS M^a DE LLAUDER, amb el suport dels republicans.
- **1873**, FREDERIC RUSCA Y GLESIAS, dels cossos armats per la Diputació de Barcelona.

Les eleccions de la Restauració

1/ Subperíode, amb els partits polítics poc estructurats 1876- 1879:

- **1876**, JOSÉ PASQUAL DE BONANZA. Brigadier, ajudant del general Martínez Campos, es reclamat per aquest a Cuba i ocupa l'escó el també general ENRIQUE OROZCO.
- **1879**, MANUEL DURAN I BAS. Encara amb els partits polítics en formació, la pugna electoral es mantindrà entre les entitats, *La Prosperidad Bergistana*, (els vencedors polítics de la guerra) i la *Liga de Propietarios*, (amb els Rosal a darrera).

2/ Subperíode: Joaquim Marín Carbonell, diputat liberal 1881- 1893, amb el parèntesi carlí del 1891:

- **1881**, JOAQUIM MARÍN CARBONELL, nebot de Victor Balaguer, recolzat a Berga per Rosal, obté l'acta atorgada a BONANZA, recolzat a Berga per *La Prosperidad Bergistana* i el grup de Ramon Pujol i Thomàs. Ambdós candidats pertanyen al partit *Fusionista*.
- **1884 i 1886**, JOAQUIM MARÍN CARBONELL, del partit liberal, recolzat per Rosal i els carlistes.
- **1891**, LLUIS M^a DE LLAUDER I DE DALMASES , carlí, elegit per sufragi universal. Rosal ha deixat de recolzar a Marín.
- **1893**, JOAQUIM MARÍN CARBONELL, ara recolzat per Ramon Pujol i Thomas.

3/ Subperíode: 1896-1905. Els grans industrials establerts a la Comarca, com a candidats del tornisme.

- **1896**, JOAQUIM MARIN CARBONELL, en aquestes eleccions candidat conservador, enfront d'Antoni Rosal Sala. (acta 1896, no aprovada).
- **1898**, JOAN FERRER-VIDAL, enfront d'Antoni Rosal Sala. (acta no aprovada)
- **1899**, ANTONI ROSAL SALA, enfront de Lluís G. Pons Enrich
- **1901**, LLUIS G. PONS ENRICH, enfront d'Antoni Rosal Sala
- **1903**, ANTONI ROSAL SALA, enfront de Lluís G. Pons Enrich
- **1905**, LLUIS G. PONS ENRICH, enfront d'Antoni Rosal Sala

4/ Subperíode: 1907, a partir de Solidaritat Catalana i el catalanisme

- **1907**, MARIÀ BORDAS I FLAQUER.

Més enllà del nostre estudi, direm que els fets de la Setmana Tràgica del 1909, la desaparició del Foment Regionalista (Unió Catalanista), i la mort de l'Agustí Rosal el

desembre del mateix any, van comportar el triomf de la Lliga Regionalista, recolzada pel Comte de Fígols.

- **1910, 1914, 1916**, MANUEL FARGUELL DE MAGAROLA, de la Lliga Regionalista. El candidat del 1916, ja havia de ser l'Olano, a causa de l'agitació social i política que es vivia al país, però degut al magne esdeveniment comarcal de la Coronació Canònica de la marededéu de Queralt, Lliga i Olano decidiren que el candidat seria, una vegada més, Farguell de Magarola.

L'agitació social, les vagues i la por al desordre, van fixar els límits del paternalisme industrial:

- **1918, 1919, 1920**, JOSÉ ENRIQUE DE OLANO Y LOYZAGA, COMTE DE FÍGOLS
- **1923**, JOAN PALÀ CLARÀ, industrial del Cardener. Dictadura Primo de Rivera.

Totes aquestes eleccions, amb o sense etiqueta política de partit, es celebraran amb la pràctica caciquista. Un caciquisme sovint peculiar, primari i personalista, que impedeix l'establiment més o menys sòlid dels partits polítics amb implantació a Catalunya. Aquesta realitat que probablement sigui vàlida solament pel Berguedà o altres comarques de característiques similars, ens obliga a presentar un extens capítol introductori, on intentarem donar una resposta a dos interrogants fonamentals: què és el caciquisme?, i, qui són els cacics?.

També, com hem dit, a mode d'introducció hem de dedicar un capítol al subperíode que abasta els fets esdevinguts entre el 1868 i el 1876 en que s'oferí l'acta de diputat a Corts al general José Pasqual de Bonanza. El motiu és simple: el 1868 va emergir un grup de joves liberal conservadors que protagonitzaran la vida política dels anys posteriors a nivell de Districte, com ja hem avançat.

A banda Josep Blanxart i Grau, que sovint quedarà en un segon terme, els protagonistes locals, com veurem, seran primordialment, Ramon Pujol i Thomàs, (a) *Corneta* i Agustí Rosal I Sala (a) *Falcer*, i els seguidors d'ambdós líders. Vist el període en la curta perspectiva del 1911, amb un Pujol encara en actiu –Rosal havia mort el 1909- el seu periòdic, ara al servei de l'Olano, aporta un balanç interessant.¹⁴⁹

El text de Pujol és prou clarificador per valorar els temps que estudiem. No creguem, però, que és crític: avançant-nos en el temps, i solament per clarificar, direm que l'any 1911, l'incombustible Pujol havia unit les seves forces electoreres amb les dels " orfes" de Rosal, a favor del Comte de Fígols i contra els catalanistes. De manera que no es pot parlar de la fi del caciquisme, sinó d'un canvi de cacics que va impedir l'arrelament dels catalanistes. El gran objectiu va ser prevenir-se contra qualsevol tipus d'agitació social i, si aquests es produïa, comptar amb medis contundents per abortar-la.

Essent els diputats a Corts la màxima representació política del Districte creiem justificar el fet de centrar l'explicació de la dinàmica política en les conteses electorals que els donaven el cobejat escó al Congrés. La dinàmica del caciquisme però ens porta també a haver de dedicar alguna atenció a eleccions provincials concretes i a les municipals de Berga com a rodes fonamentals de l'engranatge que havia de fabricar l'acta del Diputat a Corts.

També cal dir per endavant, que fins aquest moment, les eleccions pràcticament ni es realitzaven: posats d'acord els principals contribuents de cada poble, enviaven les actes en blanc o bé donaven el vot al candidat que els havien indicat. La necessitat de donar una aparença democràtica al procés electoral va obligar a representar la farsa d'efectuar uns comicis.

Capítol 1

Què és el caciquisme?

Una primera definició, la més elemental, seria que el Caciquisme és una manera de fer política l'origen de la qual, a vegades s'atribueix a la Restauració, però que ja estava establerta. La Restauració hi hauria aportat un vernís aparentment democràtic.

El caciquisme que totes les forces polítiques practicaven, també era anatemitzat per totes elles. El caciquisme triomfant és repetidament desqualificat pel caciquisme perdedor, de manera que en el cas i període que estudiem, els partidaris de Pujol desqualifiquen continuadament Rosal i les seves pràctiques, que no es diferencien pas de les dels seus adversaris, amb termes més literaris que polítics. Per això ens ha semblat oportú aportar dues mostres, dedicades a Rosal, que donen una visió berguedana del caciquisme expressada més com a exercici literari que com a denúncia concreta. Annex nº 7.

Què és, però, el caciquisme?, on i com actua?, perquè?, que i qui són els cacics?, és un fenomen generalitzat: Catalunya, Barcelona?, quan i com acaba, si és que va acabar?. Per totes aquestes preguntes hem vist moltes respostes i la visió general que podem tenir del conjunt del problema, segurament serà encertada si fem una lectura crítica de la bibliografia més representativa. Té, però, sentit limitar a una àrea políticament tant irrellevant com l'actual comarca del Berguedà, aquest estudi?

Una primera resposta que va de la història a la sociologia política, podem trobar-la en J. Mª Jover Zamora. Aquest autor ens diu que aquesta "*peculiaridad*" del caciquisme, no és privativa d'Espanya: aquesta conducció de la vida pública al marge del que podien establir les constitucions és referible al que podria denominar-se "*submodel meridional, en el marc dels règims parlamentaris de l'època de l'imperialisme*".

Primerament, continua aquest autor, la funció reservada al cos electoral és completament passiva: les línees d'inducció no funcionen de l'electorat a les Corts, sinó del Govern a l'electorat, previ acord amb uns "*notables*" rurals, locals o provincials que denominem "*cacics*", que simulen unes eleccions. Es, en definitiva, l'engranatge entre una estructura social real, el caciquisme, i una estructura política formal, el Govern i les Corts, al marge del que seria el cos electoral.

El rei, sense tenir en compte l'opinió del cos electoral, designa un cap de govern que proposa uns ministres al mateix rei, que rep un decret de dissolució de les Corts i convoca eleccions. Unes eleccions que es "*pacten*" amb les forces polítiques "*capaces de movilitzar a les seves respectives clienteleles*" i, amb tota seguretat, el Govern assoleix una còmoda majoria d'escons.

La decisió suprema queda en el rei, però tota aquesta mecànica ens porta a les interconnexions existents entre la classe política i els grans interessos predominats al país, agraris-latifundistes, distints sectors de la burgesia, grans institucions socials com l'Església i l'Exèrcit. En definitiva, segons Jover Zamora, el que ha dit ens enfronta amb el problema de la "*realitat del poder, de la influència política, dels interessos en joc, no ja en el marc d'una estructura social globalitzada, sinó en el marc de cada microestructura rural o urbana*". Per aquest autor, aquestes microestructures de poder existents a nivell rural i a nivell local a l'Espanya del segle XIX, són "*el punt de partida*" per entendre el caciquisme. D'altra banda, diu, cal situar aquestes microestructures de

poder en context que els facilita l'aïllament, la incomunicació dels pobles i comarques que a finals del segle XIX, la Restauració, "presenta encara característiques absolutament originals respecte a la resta de l'Europa occidental"

El procés de desamortització i desmantellament de les estructures de poder estamental i tradicional, transcorre paral·lel al procés de centralització i burocratització de l'emergent Estat liberal. D'aquell procés de desmantellament n'havien de sorgir uns "notables" destinats a substituir les velles « *jerarquies naturals* » de l'ordre senyorial : terratinents, grans arrendataris, comerciants, usurers, metges, notaris, advocats, oficis municipals. Aquets, "conocen a las gentes locales y tienen a menudo sobre ellos un ascendiente fundado en una posición de superioridad social relativa, pero muy tangible; a ellos ha de corresponder necesariamente el papel de conectar el medio local con el Estado". Aquets notables o "cacics", són en principi, per Jover Zamora, membres d'una elit local o comarcal, amb tres trets característics: arrelament a un medi geogràfic, econòmic i socialment molt concret; el seu predomini social – generalment no compartit- en el marc d'una societat tradicional i tancada; per últim, la seva funció d'intermediaris d'aquesta societat davant l'Estat. A canvi de les demandes que les hisendes locals no poden assolir, han de justificar electoralment la classe política ¹⁵⁰.

A partir de la aportació de Jover Zamora que hem presentat, ja podem començar d'entendre les característiques i el *modus operandi* del caciquisme en general i del Berguedà, en particular i la seva història que, ben segur, tampoc podem qualificar d'única. Volem aportar unes cites d'altres autors que ens semblen molt clarificadores del que anirem exposant. Possiblement, seria acadèmicament més correcte intercalar-les, al llarg de l'exposició al lloc on els correspondria, però no ens hem decantat per aquesta opció per dos motius fonamentals: la reincidència en els fets, ens portaria a repetir aquestes cites o a aportar-ne de similars; tampoc voldríem caure en el parany de donar la impressió de que en un paràgraf determinat, emprem un text, que pot semblar tal vegada fora de context, com a pretext per la nostra exposició o raonament. Sense pretendre ser exhaustius, aquestes serien algunes de les cites, a vegades reiteratives –fraud electoral– i complementàries, que considerem aclaridores del fenomen caciquista:

"Los planteamientos ideológicos de gran alcance se reinterpretaban en función de los intereses específicos de cada caso"

"ser liberal o conservador o lo que sea, importa menos que los vínculos de familia y de grupo que –visto todo desde la base local- dan a las luchas políticas un carácter descaradamente interesado, aspecto éste que no siempre se percibe en un primer vistazo a otro nivel" ¹⁵¹.

Per A.Yanini, la tipologia dels cacics (local i provincial) pot ser de molta utilitat per a la comprensió del tema, ja que és evident la gran confusió que n'existeix al voltant. Afegeix que en l'època de la Restauració s'anomenava *cacic* a qualsevol polític integrat en el sistema i d'aquesta manera s'ocultava i confonia quina era la base real en què recolzava els peus el cacic.

L'aportació d'aquesta historiadora ens sembla molt clarificadora per definir el cacic i els seus afers: La definició: "un cacic l'hauríem de definir sempre en base al seu poder local (directe, delegat o transferit)"

"sovint per llur curt abast de visió de la realitat, veiem el cacic en aquell que directament representava les mesures impopulars (alcalde, secretari, administradors) sense arribar a veure quins eren els qui estaven en la part posterior d'aquesta primera barrera".

“la crítica anticaciquil no era més que una protesta d’uns cacics contra uns altres, és a dir, una lluita per substituir un cacicat per un altre”.

El frau electoral: “en els primers moments allò que caracteritzà al cacic no fou el frau electoral, sinó la seva actuació d’intermediari”.

“és un greu error identificar caciquisme amb frau electoral, atès que aquest no és més que un instrument en les seves mans, i no la finalitat dels seus treballs”.

La valoració: “per fer una valoració del caciquisme cal, doncs, no sols conèixer els costos socials que produïa l’actuació indiscriminada dels cacics, sinó també els avanços socials i polítics que aquests intermediaris dugueren a terme”

“un polític de poble no sempre era un cacic, podia ser el seu home de palla; i, encara que un observador d’avui pogués pensar que en realitat ho fos, tanmateix, els habitants dels pobles, membres d’una comunitat reduïda, sabien perfectament qui era qui” ¹⁵².

G. Ranzato ens apunta alguna de les conseqüències del frau electoral i com les pràctiques de “l’antic” el món rural, sobreviu políticament en el món modern, l’industrial i urbà: “ha estat observat ja com la sistemàtica falsificació de les eleccions, la negació d’una autèntica representació popular en les institucions, contribuï a la difusió de l’anarquisme”

“si hi ha per tant, una singularitat en el caciquisme català, és precisament aquesta: ací l’ambient industrial no hi roman estrany i desmenteix aquell sòlid postulat de la història contemporània, que estableix una relació estreta entre la industrialització i la vocació liberal-democràtica de la societat en la qual es realitza. Val a dir que, lluny de ser prerrogativa exclusiva de les àrees rurals més endarrerides, el caciquisme trobà terreny de cultiu també en un ambient urbà i industrial”.

“no es tracta de cercar “residus”, els quals impliquen ja una modernització triomfant, sinó d’esbrinar com l’antic sobreviu en el modern, i s’hi conjuga més o menys obertament” ¹⁵³.

Borja de Riquer, planteja bona part dels temes claus que cal estudiar del caciquisme vàlids pel Berguedà.

“El sistema de la Restauració significà la defensa total i exclusiva dels interessos dels propietaris, però de tots ells, inclosos els industrials”

“cal passar de certes visions esquemàtiques i massa ideològiques i analitzar amb més aprofundiment els diferents sectors de la burgesia i els lligams establerts entre ells mateixos”.....”cal estudiar els comerciants, els propietaris rurals i urbans, els professionals liberals, etc.”

“per als sectors més representatius de l’alta burgesia catalana, la Restauració no sols era el restabliment dinàstic sinó bàsicament el restabliment de la disciplina social perduda durant l’experiència traumàtica del sexenni revolucionari”

“crec que s’ha exagerat força el suposat caràcter progressista de l’alta burgesia catalana i s’ha magnificat la seva força i influència dins l’estat espanyol. Caldria tornar a insistir que era una classe que estava a la defensiva econòmica i políticament des de feia trenta anys”

“en alguns llocs trobem antics líders revolucionaris del 68 fent d’alcaldes o regidors tretze anys després, havent passat del federalisme al partit liberal”

“en alguns pobles de Catalunya els liberals foren en realitat l'única esquerra existent i possible”....”evidentment això no és pot generalitzar ni de bon tros a gran part de les ciutats grans, sobretot a aquelles on hi havia una certa tradició de lluita política i conflictivitat laboral. En aquets llocs, els liberals eren una fracció política més de la burgesia local amb reduïdes diferències sociològiques amb els seus oponents conservadors i amb uns comportaments tant o més autoritaris i corruptes que ells”

“creure que existia una xarxa de relacions des de dalt a baix, en què els cacics locals i provincials figuraven poc ja que acceptaven el funcionament jeràrquic i depenien totalment dels grans oligarques de Madrid, és desconèixer la realitat de les relacions socials i polítiques de finals del segle XIX”

“hi havia unes formes de poder local pre-existents a l'organització de tot l'aparell polític del nou estat liberal espanyol i al llarg de tot el segle XIX aquest estat no aconseguirà fer-les desaparèixer perquè, com a conseqüència de la seva feblesa, es veurà obligat a comptar amb elles”

“el poder real dels cacics locals és un element determinant de la realitat socioeconòmica i política del segle XIX. I per això el poder central estarà obligat a cercar-hi una entesa”

“el que sí hi ha de nou amb la Restauració és l'oficialització del caciquisme, és a dir, el pacte permanent entre els cacics, les formes de poder local ja existents, i el govern”

“a Catalunya podem constatar l'existència d'una diversitat de realitats i comportaments caciquils. Al costat del caciquisme més típic i tradicional, l'exèrcit pels grans propietaris rurals, hi hagué un caciquisme diferent, el que responia al món industrial, és a dir, el basat en la força i la influència que els fabricants tenien a certs pobles”

“la rivalitat entre cacics d'un mateix poble o comarca prendrà normalment la forma exterior d'una rivalitat política quan era a l'inrevés; quan en un indret un cacic rebia el suport d'un partit dinàstic, el seu antagonista acostumava a cercar l'ajut de l'altre partit”

“el caciquisme dinàstic entrà en una crisi profunda: alguns notables dinàstics foren prou espavilats per passar-se ràpidament a la Lliga i continuaren fent de cacics als seus districtes o pobles” ¹⁵⁴.

També aportem una cita de Varela Ortega que ens serveix per raonar en el nostre estudi el poder dels Rosal, el control del mercat del treball i la rivalitat del mateix A.Rosal amb R.Pujol i Thomàs, pel control de l'administració:

“Igualmente, es claro que el control del mercado de trabajo generaba servidumbres y establecía vínculos, pero hay que guardarse de tomarlo por la clave del sistema. Esta estaba en el control de la administración”

“Así pues, dinero y violencia, por grandes que fueran, no constituyeron nunca condición suficiente para el poder. La única condición suficiente y necesaria común a todas las formas de caciquismo revisadas fue el control del aparato administrativo; la intervención y manipulación de la administración” ¹⁵⁵.

L'any 1890 es va aprovar la llei del sufragi universal i a primers del 1891 es van tornar a celebrar les eleccions amb aquesta modalitat. C. Mir n'ha escrit: “Abans del 1891, any en que es reinstaurà el sufragi universal masculí, el vot estava restringit a grans i mitjans contribuents i a persones a les quals se'ls conferia el dret de vot en virtut del seu status social o professional”.

“... la majoria de les actes de diputat restaven sota el control directe dels cacics o grups oligàrquics locals, el poder dels quals es mantenia o s'incrementava segons oscil·lés la simbiosi establerta entre ells i els governs de torn” ¹⁵⁶.

Almenys en el cas del nostre districte no podem pas dir que el restabliment del sufragi universal suposés cap avanç democràtic, més aviat va ésser el contrari: les coaccions

per fer anar als electors a les urnes per emetre un determinat vot es varen incrementar i quan aquestes no eren suficients es va incrementar la compra de vots, com veurem més endavant.

És M. Artola qui creiem que ens aporta una explicació més complerta de tot el procés electoral: “El caciquismo, sistemáticamente condenado por cuantos intervienen en las elecciones y sobre cuyo origen y naturaleza se han montado abundantes hipótesis, no es más que el resultado de una meticulosa organización, en la que la aplicación del sufragio universal está en manos de un sector de la burguesía que forma una oligarquía política y cuya acción despoja de toda autenticidad a la norma legal”.

Pel que fa a la divisió electoral de territori, continuem citant Artola. Escriu: “Un resultado importante que se sigue del sistema de distritos es la desvinculación que se produce, a partir de 1877, entre el número de diputados y la población. De este modo el crecimiento demográfico y el proceso de urbanización apenas si tendrán ningún impacto en el cuerpo de representantes, que entre 1878 y 1923 no aumenta sino en 17 miembros, esto es, en un 4,3 por ciento, mientras la población crecía cuando menos un 28 por ciento”.

“Al no redistribuir el censo electoral, se produce una sobrerrepresentación de los distritos rurales, cuyo campo electoral no experimenta grandes cambios, en tanto las ciudades eligen de hecho a un número de diputados que muy pronto deja de ser proporcional a la población” (art. 27 de la Constitució, un diputat per cada 50.000 hab.).

Pel que fa al procediment electoral, escriu: “La legislación electoral de la Restauración tiene su pieza maestra en las comisiones inspectoras del censo, creadas en 1865 y renovadas en el 78 con la misma composición –alcalde y cuatro electores nombrados por el ayuntamiento del lugar cabeza del distrito-. La mesa electoral se constituye con el alcalde y los interventores que, propuestos por los propios electores, son proclamados por la comisión” (...) “Esta mesa preside la votación y realiza el escrutinio, leyendo el mismo presidente en alta voz las papeletas y confrontando los interventores el número de papeletas así leídas con el de los electores votantes anotados en las listas numeradas “ (art. 83) El escrutinio general se realiza por una Junta que forman la comisión inspectora y un interventor por cada sección. La preside el Juez municipal, quien “designará cuatro de aquellos escrutadores para que funcionen como secretarios de la misma”. Dado que el alcalde preside la comisión y la mesa electoral, realiza el escrutinio del colegio e interviene en el general, parece evidente que su gestión es la que ofrece mayores posibilidades de fraude. En cuanto a los intereses que puede servir, basta con señalar que desde 1877 la Corona nombra de entre los concejales electos el alcalde de los lugares de más de 6000 hab. y designa libremente a los de Madrid y Barcelona”.

El 1890 les comissions foren substituïdes per les “Juntas del Censo” i s'autoritza la presència de notaris “para dar fe de cualquier acto relacionado con la elección” (art. 58), una novedad que muy pronto provocará conflictos por la divergencia entre sus actas levantadas y las levantadas por la mesa”

De les garanties electorals, n'escriu: “Sin duda alguna, la modificación más importante de estos años fue la declaración, en 1877, de las condiciones que determinan la gravedad de un acta”

“Los atentados más frecuentes, a juzgar por las disposiciones de la ley, eran: incluir o retirar de las listas a determinados electores, aplicar indebidamente votos a favor de candidatos para secretario escrutador o para diputados, coaccionar a los electores ejerciendo sobre ellos las siguientes acciones:

- 1/ Haciendo salir de su domicilio o permanecer fuera de él, aunque sea con motivo del servicio público, a un elector en los días de elecciones.
- 2/ Conduciendo por medio de agentes públicos de la autoridad a los electores para que emitan sus votos.
- 3/ Recomendado con promesas o amenazas a sujetos determinados designándolos como los únicos que pueden ser elegidos”.

Totes aquestes limitacions podien, però, no ésser suficients per assolir el resultat predeterminat. Aleshores, “era frecuente que los gobernadores suspendieran alcaldes o incluso ayuntamientos enteros con ocasión de celebrarse elecciones, como medio de garantizarse unos resultados adecuados”

“Junto a los atentados ya conocidos y más o menos sistemáticamente practicados en la época precedente, se añaden nuevas posibilidades, entre las que destaca por su creciente importancia la compra de votos, que merecerá en 1905 una circular del ministerio de Justicia, que la califica de *repugnante inmoralidad* que de algunos años a esta parte viene generalizándose en no pocas provincias”

El Govern de torn que havia convocat les eleccions, òbviament per guanyar-les, podia “ademés, a través de los funcionarios de Hacienda, presionar con exigencias fiscales, amenazar con ejecuciones y prometer aplazamientos e incluso el perdón de deudas atrasadas. La mudanza de autoridades será una práctica habitual en los meses en que se celebren elecciones”.

Artola també parla d'obstaculitzar l'entrada al recinte electoral, “partides de la porra”, electors difunts, dobles vots, canvis d'urna, etc fins arribar a la compra de vots: “*La compra de votos es la última de las formas fraudulentas que aparece en la historia electoral. Comentado las elecciones del 1891, Maura se refiere al “dinero constante y sonante” que, aunque todavía en pequeña proporción, comenzó entonces a ser agente electoral efficacísimo*”. La generalització degué ser tan ràpida que la llei del 1907, disposa la “*nulidad de la elección y la suspensión temporal del derecho de representación parlamentaria en el distrito o circunscripción, cuando del expediente e información se depuren hechos que revelen la venta de votos en forma y número de cierta importancia*”, però va continuar essent un delictes no penat, ens diu Artola.¹⁵⁷

Els efectes més negatius del caciquisme ens el exposen amb tota nitidesa Carr i Anguera:

“Acaso la mayor acusación que puede hacerse al caciquismo es que retrasó una organización de partidos moderna, fuera de las grandes ciudades, al negar toda posibilidad a un proceso gradual de educación política”¹⁵⁸.

Des del poder es ven la idea a la població de que la política no té cap importància i allò que els pobles necessiten és una bona administració municipal. Malauradament, aquesta idea va quallar en la mentalitat popular i va romandre durant molts anys, almenys en els pobles petits.

P. Anguera va denunciar encertadament aquest fet: “Es comença, o es reforça, si es vol, el mite de que l'administració local és només això, una tasca administrativa, de gestió, al marge de qualsevol opció ideològica o política. Afirmació que, sota l'excusa de dur a la casa de la vila la gent més capacitada per administrar-la, el que realment pretén és allunyar a tots aquells interessats a modificar-ne el ritme i les fórmules de direcció”.¹⁵⁹

Les més recents interpretacions del caciquisme que hem apuntat, sorgides d'acurats estudis concrets, han enterrat definitivament l'esforç de Vicens Vives per a trobar-hi algunes "aportacions" positives per Catalunya ¹⁶⁰.

L'estudi del Berguedà d'aquells anys, pensem que corrobora les autoritzades opinions que hem reproduït.

L'evolució de les oligarquies locals i el llarg i sovint dificultós camí de la industrialització al Berguedà i el fet industrial va transformar el territori: geogràficament, va variar el mapa del seu poblament; econòmicament, els interessos dels industrials, quan no eren coincidents, van primar per damunt dels propietaris rurals que havien detestat el poder municipal a les poblacions. Els interessos dels industrials establerts a la comarca eren més ambiciosos que els litigis per termes, minimitzar el pagament de les contribucions, manipular les lleves i altres interessos i afers locals amb que sovint els interessos industrials entrarien en confrontació.

Per facilitar el desenvolupament de les indústries i davant reptes importants com el proteccionisme, i assegurar « la pau social » pel desenvolupament de les seves indústries, els industrials no podien perdre gaire temps en batalles menors com els impostos municipals de consums, traçat i conservació de camins etc. En un primer pas es feia necessari dominar els ajuntaments i aquest domini no els va representar cap dificultat; era un afer menor que es dirimia entre protagonistes que es movien sota la seva àrea d'influència directa. Aquí acabava la política local que es podia representar amb diverses escenografies, segons les influències i rivalitats personals o familiars de cada personatge o grup de pressió d'àmbit local.

Els temps en que es reunien els "majors contribuents" de cada població i es posaven d'acord per determinar qui detentaria el poder havien passat. Creixents agrupacions d'assalariats i petits comerciants també reclamaven respostes davant les necessitats que la nova situació que la industrialització havia creat. Nous interessos i noves necessitats cercaven noves respostes en el marc polític que va crear la ficció democràtica de la Restauració: l'àmbit local ja era insuficient, tant pel que fa al poder com pel que fa al pressupost per fer cara als nous reptes.

Ara, ja no era suficient ser influent a la Diputació Provincial d'on sortien els diners per remeiar la situació quan era extrema; calia, sobretot, tenir pes a les Corts de Madrid, centre del poder polític d'on emanava la legislació. Es tractava doncs de comptar amb qui representés els interessos dels que podien optar a ser representats amb personatges influents i ben relacionats amb els poders, de sempre o de torn, per negociar o fer pressió. A canvi, els que havien de ser representats, havien d'elevat al seu futur representant a un escó, via electoral, tant en el cas de que els electors haguessin anat a sol·licitar la seva "influència" davant el poder com en els casos en que "l'influent" s'oferia als futurs electors per defensar els seus interessos a canvi de garantir-li l'elecció, que ambdues situacions es donaven. Els intermediaris eren, òbviament, els cacics locals.

L'obtenció d'objectius mitjançant aquesta pràctica política, repetim-ho, és el caciquisme. L'instrument previ a l'obtenció d'aquests objectius, fou, sempre que calia, la manipulació dels resultats electorals. En principi les eleccions les havia de guanyar necessàriament el govern que les convocava, de manera que tots els partits polítics i en totes les eleccions, van recórrer, si calia al frau electoral, que popularment es va definir amb el mot "tupinada". Encara als anys cinquanta del segle XX amb motiu d'unes eleccions d'aquelles del "tercio sindical" i "el terció familiar", el governador civil

de Barcelona Acedo Colunga, va advertir a un *alcalde* de Berga: “Le recuerdo que en España, el delito electoral es el único que no está penado”.

S'han escrit centenars de folis estudiant aquestes eleccions de la Restauració, els seus resultats, els seus fraus, etc. Un ampli i a vegades divertit anecdotari entorn aquests fraus, reiterat arreu per la freqüència de la seva pràctica, no és suficient per explicar el fracàs final del sistema. Cal, però, ser molt prudents si a partir dels resultats oficialment donats per correctes ens aventurem a extrapolar conclusions de caire sociològic i polític, com la implantació d'uns o altres partits i idees en uns determinats temps i espais geogràfics.

José Varela Ortega ha dirigit recentment un extens estudi del caciquisme elaborat per diversos autors.¹⁶¹

Varela Ortega en la presentació d'aquest detallat estudi, pel que fa a les eleccions escriu que trenta anys enrere “se presumía que las cifras de votantes correspondían a electores de carne y hueso”, però que els darrers anys s'han dedicat molts estudis “a tan esotérico como fascinante tema, para llegar a la conclusión –y creemos que demostración- de que los supuestos votantes de las estadísticas oficiales eran más “electores-cifra” que reales”.

La conclusió a que arriba Varela Ortega d'aquest estudi es que “La Restauración no era ya un ensayo autoritario, casi un precedente de las dictaduras primoriverista y franquista, sino un régimen liberal estable, aunque no democrático, muy en el contexto de la Europa de su tiempo, en que el fraude electoral gubernamental se combinaba y administraba sabiamente para integrar intereses e influencias locales. Era un régimen construido en y desde la primacía del poder ejecutivo y diseñado para satisfacer a un reducido pero extendido grupo de políticos profesionales de la más variada y amplia parentela liberal”.

“La fórmula de la Restauración (1874-1923) pretendía “suprimir de nuestro léxico la palabra pronunciamiento que –según Maura- nos deshonoraba ante todas las naciones civilizadas”. Se buscaba, pues, “separar al Ejército de la política” y desterrar el “triste recurso de la fuerza”, arrumbando el instrumento militar y la violencia como mecanismo de alternancia (1834-1874), al lograr que los dirigentes y sus clientelas, los amigos políticos, encontraran con la Corona y en el Parlamento, que “no en las cuadras de los regimientos insubordinados” la solución de sus pleitos políticos y la satisfacción de su ambición de poder y “hambre de presupuesto”.

Pero el periplo analítico de aquellos años fue un viaje sin carta de navegación”.

L'ambició política i l'abast d'aquest període ja l'havia definit amb anterioritat Josep Fontana: “Más que una auténtica restauración, que hubiera significado una vuelta a la etapa anterior a la revolución, el golpe de estado de 1874 fue una corrección de la trayectoria seguida desde 1868. Cánovas completaba y perfeccionaba la obra iniciada por los Prim, Serrano, Sagasta y compañía. Y el propio Sagasta le ayudaría decididamente en esta tarea. Al fin y al cabo, revolucionarios de 1868 y restauradores de 1874 (ni muy revolucionarios, los unos, ni muy restauradores, los otros) se sentaban juntos en los consejos de administración de las mismas compañías y tenían unos intereses comunes”¹⁶².

Fontana en la cita que hem reproduït ens parla solament de Cánovas i Sagasta, els caps dels dos partits dinàstics de torn. El protagonisme polític del període de la Restauració no es limità pas al torn pacífic de conservadors i liberals com probablement haurien volgut els seus artífexs en un primer moment. Aquests bipartidisme aviat va haver de competir amb republicans i a Catalunya, des de 1901-1902 amb el catalanisme polític, sense menystenir, almenys pel que fa a el Berguedà,

el carlisme de forta implantació al territori que, a més, tenia al clergat, amb qui compartien un visceral antiliberalisme, com a inestimable suport. Per carlins i eclesiàstics el liberalisme era l'enemic a abatre, la font de tots els mals des de la Revolució Francesa.

Avui ens és difícil establir la filiació política dels càrrecs i candidats que s'elegeixen i es presenten a les eleccions, normalment com a independents, conservadors o membres d'alguna associació local sense filiació política oficial. Les "militàncies" polítiques reals, sovint canviant, ben segur que eren conegudes pels coetanis, bo i que a vegades per interessos electorals els en podien atribuir una altra, però cent anys després, no sempre són fàcils d'escatir. I això que diem ens porta a una altra consideració fonamental en un districte electoral de poca població on les divisions polítiques eren sovint una conseqüència de rivalitats personals i familiars: la implantació dels partits polítics era pràcticament inexistent, fora dels períodes electorals. Aquesta realitat encara l'expressava nítidament Cambó l'any 1933 als seus correligionaris de la Lliga Catalana: "El centre del tipus dels actuals –cafès o entitats independents-, en una població que no sigui prou nombrosa per a justificar la seva existència, es converteix en un cafè on van a matar l'estona els desocupats, i quan els desocupats es reuneixen es dediquen a parlar mal dels absents.(Rialles). Aquests centres cauen en mans del cafeter, i així el cafeter és l'amo de la política d'aquella localitat; i com el cafeter és l'element de permanència, és ell el que prepara les candidatures, a base dels seus millors clients, equival a dir dels més ganduls. (Més rialles) Nosaltres hem de procurar que aquests centres desapareguin. Convé que l'home dels nostres temps no es reuneixi més que per a treballar. No necessitem ni ens convenen salons per fer tertúlia; ens convenen secretaries amb arxiu i amb una mecanògrafa llesta; ens convé un local on la gent del poble pugui anar a formular peticions i es trobi ben atesa; ens convenen afiliats que vulguin treballar. Aquesta és la nostra finalitat: pocs centres i una bona actuació" ¹⁶³.

La manca d'implantació dels partits, la supliren els cacics locals que feien d'intermediaris amb el poder i els seus agents electorals a l'hora de mercadejar els vots, com també ja hem dit, però, l'estudi de tota aquesta complexitat que presentem, entenem que cal presentar-lo des d'un cert ordre cronològic a partir de les dates electorals.

Pel que fa al Berguedà, ens preguntem fins a quin punt són vàlides les divisions habituals entre els partits turnants dels primers temps de la Restauració, l'efecte del restabliment del sufragi universal, l'impacte del catalanisme, etc. Confiem poder demostrar que el poder real, amb un o altre partit al Govern, sempre va estar en mans dels industrials, primer els cotoners –Rosal-Pons- i ben aviat, compartit amb l'industrial miner, Comte de Fígols que va esdevenir hegemònic durant tot el període de la Restauració.

Els cacics locals: famílies i personatges políticament influents.

A l'iniciar aquest apartat, creiem que és oportú aportar la llista dels personatges que han ocupat l'alcaldia de Berga, cap del Districte electoral, durant el període de la Restauració que abasta aquest treball, per la seva incidència determinant en el procés electoral.

Relació d'alcaldes de Berga.

Ramon Pujol i Thomàs. 1872 - març 1875

Josep Pla i Bonet. Abril 1875 - gener 1876.

Jaume Postius. Gener 1876 - abril 1876.

Lluís Blanxart i Grau. Abril 1876 - març 1877.

Ramon Pujol i Thomàs. Març 1877- juliol 1879.

Josep Manubens i Robert. Juliol 1879 - juliol 1881.

Joan Vilajuana i Serra. Juliol 1881- cesat setembre 1881.

Josep Manubens i Robert. Novembre 1881, primer tinent d'alcalde i alcalde accidental fins que és nomenat jutge també accidental.

Laureà de Vilardaga i Arnaldo. Regidor, ocupa l'alcaldia fins el juliol 1883.

Agustí Rosal i Sala. Juliol 1883 - juliol 1893.

Manuel Pla i Farriols. Juliol 1893 - agost 1893. Pla dimití però no se l'hi acceptà la dimissió, bo i que va deixar d'exercir. No es va nomenar nou alcalde i va actuar en funcions el primer tinent d'alcalde **Francesc Vila Farriols.**

Segimon Bonet i Però, va exercir l'alcaldia tres mesos, fins al desembre del 1893, en que **Pla i Farriols** fou oficialment destituït.

Francesc de Martín i de Carpi. Gener 1894 - juliol 1897.

Feliu Sagalés i Casellas. Juliol 1897 - gener 1898.

Ramon Pujol i Thomàs. Gener 1898 - agost 1898.

Feliu Sagalés i Casellas. Agost 1898 - juliol 1899.

Josep Cardona i Llhois. Juliol 1899 - abril 1901.

Ramon Díaz i Serrarols. Abril 1901 - febrer 1903, per defunció.

Josep Manubens i Robert. Març 1903 - gener 1904.

Josep Picart de Gayolà. Gener 1904 - gener 1906.

Ramon Badia i Masanés. Gener 1906 - juliol 1909.

Salvador Mª Miarons i Monegal. Juliol 1909 - gener 1910.

La simple lectura d'aquesta llista i la durada d'aquests mandats, ja ens pot donar una idea aproximada de l'accidentada que va ésser la vida política d'aquells anys.

Els personatges berguedans, políticament influents.

A cada població normalment hi havia els seus cacics que actuaven d'agents electorals a la localitat coordinats amb els de la capital del districte electoral que coincidia per llei del 1870, amb la població cap del partit judicial, en el nostre cas, Berga. Recordem que l'alcalde de la població cap de partit, era nomenat de Reial Ordre i presidia la Junta Electoral central. Les relacions entre els cacics locals permetien crear unes xarxes d'influències imprescindibles pel funcionament del sistema polític imperant. Sense pretendre exhaurir la nòmina d'aquests personatges, presentarem fins on ens sigui possible els que considerem més rellevants, directa o indirectament, del districte, amb enormes llacunes en tots aquests esbossos biogràfics. En alguns casos com els de Josep Blanxart i Grau, Ramon Pujol i Thomàs, Agustí Rosal i Sala, Rafael Joaquim Penina i Sala i algun altre, ens podríem estendre més, però no ho fem perquè les seves "accions" són, en bona part, la base del nostre estudi, que anirem trobant a la tercera part. Alguns, ja els hem trobat amb anterioritat.

Cal dir, per acabar, que amb una o altra etiqueta tots eren conservadors i que no necessàriament volem donar el to pejoratiu al terme cacic que té actualment. Parlem d'uns anys, bona part dels quals, la política solament es podia fer amb aquest

clientelisme i que alguns d'aquests personatges per romandre a la política activa varen haver de fer el pas del carlisme al liberalisme conservador. De fet, si hem de parlar de famílies liberals berguedanes, amb membres destacats a la vida política, ens hem de limitar a molt poques: la família Blanxart; la família De Martín; família Penina, i les famílies Vilardaga: de Vilardaga i Arnaldo i Vilardaga Cañellas.

Més a l'esquerra, amb el domini dels industrials que controlaven el món laboral, no tenien cap possibilitat de surar.

Blanxart, família **Blanxart i Camps, Lluís**

La família Blanxart va ésser de les poques famílies berguedanes liberals de sempre. Lluís era un notari de prestigi i un propietari rural potent . Va morir el 13 de maig del 1884 a Berga, als 72 anys.

En una nota necrològica podem llegir resumit el seu historial ¹⁶⁴.

L'esposa de Lluís, era filla del farmacèutic i botànic Francesc Grau i germana de Josep Grau, farmacèutic i notari, primer redactor del primer *El Bergadán*, fundat per Josep Blanxart Grau. Fills de Lluís Blanxart Camps foren l'esmentat Josep Blanxart Grau, l'hereu i Lluís, del que ens ocuparem a part.

Un altre fill, Antoni, també metge, es va establir a Olesa de Montserrat i va ser el pare de l'enginyer i musicòleg Daniel Blanxart i Pedrals, creador de la càtedra d'enginyeria tèxtil de l'escola d' Enginyers de Terrassa i autor de diverses publicacions de capçalera en els estudis tèxtils.

Una filla, Mª Queralt, morta prematurament, va ser la primera esposa de Ramon Pujol i Thomàs, amb qui s'havia casat el 31-XII-1886.

Blanxart i Camps, Josep

Germà de Lluís, va morir el febrer del 1885 a Barcelona als 71 anys. Advocat, poeta i novel·lista, va ser alcalde de Berga, càrrec que deixà al ésser nomenat Secretari de la Universitat de Barcelona i de la companyia Ferrocarril y Minas de San Juan de las Abadesas.

Segons Jacint Vilardaga, "Era un culto escritor. Publicó dos tomos de poesías; una novela, titulada "*El Castillo de Stirling*" y cinco dramas del género romántico"¹⁶⁵. Certament, l'obra que hem vist d'aquest és d'un romanticisme abrandat.

El bibliògraf berguedà Ramon Felipó i Oriol, m'ha fet a mans dues obretes interessants d'aquest autor: "*Recuerdos históricos de la Villa de Berga. Poesía escrita por D. José Blanxart y Camps*", dedicada a l'alcalde constitucional de Berga, Antoni Freixa; vint-i-dues pàgines de poesia editades l'any 1854 a Barcelona; també en vers, *La ermita de Nuestra Señora de Queralt*, dedicada als esposos Marià de Gironella i Teresa de Giblé; quinze pàgines de poesia editades l'any 1861 a Berga. El mateix Felipó, ha trobat dues obres més: *Un trono y cuatro reyes. Drama histórico en tres actos y en verso*, editat a Berga el 1847, i, *Armonías de la noche. La cruz de la Alquería y el panteón de Balmes*, editada a Berga el 1860 i dedicada al prevere Tomàs Bret, catedràtic de teologia al seminari de Vic.

En un interessant article d'aquest autor, publicat a *El Bergadán*, nº 4, 7-VI-1868, sota el titular "*La Patum*", hem vist escrites, per primera vegada les llegendes i interpretacions romàntiques, que pocs anys després van triomfar.¹⁶⁶

Blanxart i Grau, Josep.

Va néixer a Berga l'any 1842, advocat i propietari, fill del notari Lluís Blanxart Camps i de Rita Grau Vila, de qui va ésser hereu.

Josep Blanxart Grau va començar a col·laborar al butlletí de l'I.A.C.S.I. el 6 de gener del 1864, amb certa assiduitat, enviant interessants cròniques de la lamentable situació de l'agricultura berguedana.

A Josep Blanxart i Grau l'hem trobat, reiteradament en el que portem escrit i la continuarem trobant. Essent un personatge importantíssim, continua essent un desconegut bo i haver estat jutge i regidor diverses vegades. Les causes son, probablement, que idealista i agosarat en els seus experiments a la Riereta (Avià) es va arruïnar, per obra de Rosal i desheretat a favor de la seva filla Humbelina Blanxart de Fortuny; en definitiva, va ésser un lluitador però, també un perdedor. La seva biografia té quelcom de tragèdia: el febrer del 1877, trobem l'esquela del tercer aniversari de la mort de la seva esposa, Mª Teresa de Fortuny i de Carpi.

És poc conegut el fet de què aquest advocat va ésser l'inspirador de la construcció del Canal Industrial, que no va trobar esbojarrada el seu amic, també liberal, Marcel·lí Buxadé i Conill.¹⁶⁷

Al perdre la seva fortuna, Josep Blanxart i Grau sembla que va passar a ésser un home marginat. La marginació social de Josep Blanxart i Grau, creiem que és deguda a dos fets: a *Lo Pi de las Tres Brancas*, nº 40 del 30-III-1900, en la seva llista de casaments, trobem el de Josep Blanxart i Grau amb Antònia Simón i Catllà. La mateixa publicació, en el seu nº 45, del 15-X-1900, en la seva llista de naixements, figura el nom de Maria de Queralt Blanxart i Simón. Aquest fet, creiem que li degué passar factura, atenent l'època.

El segon fet que al·ludíem, és públic: el nostre home, arruïnat, políticament va acabar en les xarxes rosalistes: els seus antics correligionaris l'acusaven d'ésser el director del periòdic rosalista *La Verdad*, i més encara, el 4 de febrer del 1901, l'ajuntament rosalista de Josep Cardona, acordava pagar-li cada mes 100 pts. com a Oficial Lletrat de Secretaria i Assessor de l'Alcaldia. També abonar-li el darrer trimestre de l'any anterior.

De moment, desconeixem la data de la seva mort, però l'any 1902, no el trobem en la crònica del casament de la seva filla, probablement per trencament familiar, si encara vivia.¹⁶⁸

Blanxart i Grau, Luis

Va néixer a Berga el 1844 i va morir-hi el 1922. El 1868 es va llicenciar en medicina i va exercir a Berga i a Barcelona. Va ésser alcalde de Berga de l'abril del 1876 al març del 1877.

A Berga va instal·lar una estació meteorològica i les seves observacions es van publicar a la premsa local (*El Faro Bergadán*, 1889 i *El Progreso Bergadán*, 1889). El 1885 va obrir un establiment dedicat a la oftalmologia, el primer del Districte. El 1891

va participar a la fundació d'un Ateneu on s'impartien classes populars de lectura, escriptura, aritmètica, francès i cant. El 1887 era metge forense ¹⁶⁹.

Jacint Vilardaga li dedica l'Efemèride nº 382, amb els elogis corresponents, on escriu, "Lástima, que una traidora enfermedad, retenga en cama tan estudioso como inteligente médico" ¹⁷⁰.

El liberal Lluís Banxart va ésser un reconegut metge higienista que va exercir a Berga i a Barcelona. Per donar notícia d'aquesta faceta, varem presentar una comunicació al XV Congrés d'Història de la Medicina Catalana celebrat a Berga el mes de juny del 2008 ¹⁷¹.

Espel i Casals, mossèn Josep

Va néixer a Berga el 1876 i va morir-hi el 1919. De família carlina i carlí ell mateix, va morir d'una apoplexia fulminant en ple carrer major el dissabte de Pasqua. El fet que Manuel Farguell cedís el seu panteó familiar per enterrar-lo, ja dóna idea del seu relleu polític en l'àmbit local.

Va cursar la carrera eclesiàstica al col·legi Dr. Saló de Berga i al seminari de Solsona; encara diaca, va ésser premiat als Jocs Florals de Lleida amb una poesia titulada *Filípica*, amb el lema, "*Parlar en llengua estranya es renegar de la Pàtria*", premi del President de la Unió Catalanista, l'advocat Frederic Reyné Viladot, "consistente en una artística *barretina* de plata" ¹⁷².

Va ésser ordenat l'any 1900 i destinat al Col·legi de la Sagrada Família de Solsona; de vicari a Castellnou de Seana i el 1909 fou nomenat rector d'Obiols (Berguedà), càrrec que a partir del 1917 compartí amb la regència de la parròquia d'Avià, fins a la seva prematura mort.

Va ésser un predicador de fama: essent encara diaca, l'any 1900, va predicar el sermó de la Sagrada Família a la catedral de Solsona i l'any 1901 el de Sant Jordi a Berga en la festa del Foment Regionalista. També el sermó en els funerals per Prat de la Riba.

Espel va ésser un home de moltes activitats: orador, escriptor, poeta, autor teatral, periodista i activista polític. Ja de molt jove començà a escriure al setmanari de Barcelona *La Barretina*. De la seva obra majoritàriament perduda, en destaquen: *Testament del segle XIX*, publicada el 1899, i les comèdies còmiques *Renochs* (sainet, 1909), *Valents Ruchcs*, i *Diputats i dones* (1910), estrenades al Foment Catòlic de Berga, foren representades en altres localitats.

Diputats i dones deu ésser una de les poques obres teatrals escrites contra el caciquisme: es tracta d'un jove candidat a diputat que, per l'amor d'una noia, admet el frau en una acta i, al final, perd l'acta i la noia.

A el quinzenari *El Cim d'Estela* va publicar-hi la col·lecció de sàtires *Tipos*. Amb motiu de la seva mort aquesta publicació va escriure que *Tipos*, "són lo millor que'ns deixà en aquesta modalitat literària".

Com a poeta, l'any 1899 publicà un recull de poesies eucarístiques titulat *Missa Nova* i va ésser premiat als Jocs Florals de Lleida del 1901. També va ésser premiat el 1902 i al Certamen Literari de la mateixa ciutat el 1916. El mateix 1916 va estrenar amb èxit *La troballa de la Verge de Queralt*, amb motiu de les festes de la Coronació, que venia a substituir-ne una d'anterior sobre el mateix tema escrita pel jove prevere Pere Font Rosal, que va morir, l'any 1896.

En prosa, també va escriure la novel·la *Flors Bosquetanes* (1901), de “costums berguedanes”, premiada en un certamen de la Joventut Catòlica de Manresa i un *Septenari en honor de la Verge dels Dolors*, “obra aquesta última que considerem la més macissa de mossèn Espel”, escriu el quinzenari *Queralt*, que continua: “Periodista activíssim, deixa escampat en els periòdics de la comarca i del Bages, un tresor en articles patriòtics de doctrina catalanista i en quadrets de costums de la terra. En nostra població fou redactor de *La Verdad* fins el 1902 i de *La Veu del Bergadá* mentre vegé la llum pública, i director d’ *El Cim d’Estela* en els tres primers anys de la publicació. També honorà més d’una vegada nostre quinzenari” (...) “Encara que mossèn Espel no fos una personalitat de relleu per la Religió i les lletres pàtries, ho resultaria per Berga; ja que va ésser un dels fills que més han estimat a sa terra nadiua: mai negà son concurs a cap obra que tendís al enlairament de nostra població en qualsevulla ordre” ¹⁷³.

Hem extret aquesta informació de Queralt, que es definia com a *Quinzenari Nacionalista Català*, dirigit per l’advocat Ramon Galard, amb mossèn B. Ribera a la Redacció. En podem retenir la poca valoració literària que fan de l’autor de qui en el millor estil localista n’alaben el seu amor a la ciutat.

El més interessant, però, hauria estat el que silenciava: que *La Verdad*, com veurem, va ésser la publicació del rosalisme; que *El Cim d’Estela* que ell va dirigir, va ésser obertament carlí i sembla que va deixar-ne la direcció per les seves diferències amb els catalanistes, bo i haver escrit algun violent poema d’un separatisme radical; que va portar el pes de la campanya electoral de Solidaritat Catalana a favor del carlí Bordas i Flaquer i que, polemista temut, va ésser agent electoral de Manuel Farguell. També va escriure a altres publicacions carlines que queden fora del període que estudiem i, en qualsevol cas, fos la que fos la seva incidència, Espel va ésser un propagandista important en la propagació i consolidació del carlisme sociològic al Berguedà.

Farguell, família Farguell i Caum, Joaquim

(Berga 1813-Barcelona 1877). Cronològicament, aquest destacat polític no entra en el període que estudiem, però n’hem de fer esment pel seu relleu. Descendent dels Farguell Canadell que a finals del segle XVIII havien descobert els jaciments carbonífers de Figols i havien contestat l’enquesta de Zamora, va ser un ric propietari i empresari miner. De molt jove es va traslladar a Barcelona on ja vivia part de la família; els anys 1847-1849 ja el trobem com a regidor del districte IV. Aquest càrrec l’ocupà diverses vegades i va formar part de les comissions d’obres públiques, lleves, aprofitament d’aigües del Rec Comtal, reclamació de perjudicis ocasionats pels francesos en edificis de Barcelona, etc.

El 16-10-1856 va ser nomenat diputat provincial pel districte de Berga en substitució de Pau Barnola que va passar a ser-ho per Vic i va ocupar el càrrec fins el maig del 1862 en que va finir el termini. Reelegit, va ocupar el càrrec fins el 24-10-1863 quan el governador civil va dissoldre la Diputació.

A les eleccions del mateix 1863 va ser novament elegit i igualment el 1865 i e 1867, fins a la dissolució d’aquesta institució del 30-9-1868, ordenada per la Junta Revolucionària. El gener del 1875 retornà a la diputació pel districte de Berga; el 23-IV-1877 va ser designat per representar la Diputació a la Caixa d’Obres de la Catedral de Barcelona i el 16 del mateix mes, per la Comissió de Foment, de la qual fou president. Va morir l’any 1877.

Per la seva tasca com a regidor de Barcelona, l'any 1870 li van concedir la "Cruz de Comendador de número de Carlos III"; també va ser un dels socis fundadors de l'Associació de Socors i Protecció a la Classe Obrera i Jornalera, fundada a Barcelona l'any 1852, de la qual va ser vocal i president de la secció de "Casas de Asilo" i soci fundador de l'Instituto Agrícola Catalán de San Isidro. Soci fundador de la societat minera "La Perla Bergadana" que explotava mines a Cercs, la va presidir des del 1873 fins al 1876 que va ser nomenat president honorari.

A Berga on se l'honorava amb el títol de "Pare del poble", va ser president honorari de la societat "La Prosperidad Bergadana" i de la "Liga de Propietarios" i, anteriorment de la societat recreativa "La Constancia", de clara intenció elitista. També llegim en un esbós biogràfic redactat amb motiu de la seva defunció per l'Ajuntament que presidia Ramon Pujol Thomàs, que "En época calamitosa obtuvo una importante subvención de la Diputación para abrir trabajos en la carretera de Vilada y Borredá con el fin de socorrer a la clase obrera". Naturalment, els seus adversaris que capitanejava Laureà de Vilardaga deien que no havia fet absolutament res pel districte.

En morir, el seu jove fill Manuel Farguell de Magarola, que aviat el succeiria en el càrrec de diputat provincial, li construí un notable monument funerari al cementiri de Berga i envià un retrat del difunt a l'Ajuntament de Berga perquè el col·loqués a la sala de sessions, cosa que es feu.

Farguell Caum, des de Barcelona, on feia política municipal i controlava els seus negocis miners, va ésser l'indiscutible cacic polític del Berguedà, on tenia per agent al notari Domènec Corominas, originari de Sant Llorenç de Morunys i algun temps carlí. Junts van fer les campanyes dels germans Torrecilla de Robles.

Va ésser justament a Manuel Torrecilla de Robles a qui es va adreçar el jove Ramon Pujol i Thomàs per entrar en política electoral, l'any 1869. En Annex nº 8 presentem més informació.

Farguell de Magarola, Manuel

Va néixer a Barcelona l'any 1855 i va morir a Berga, l'any 1928. Fill de l'anterior, va heretar el cacicat del seu difunt pare.

Tractaré poc d'aquest personatge que trobarem reiteradament en aquest treball, i ens limitarem a apuntar que possiblement el primer càrrec que va ocupar, va ésser l'any 1880, en ésser nomenat vocal de la "Junta Directiva de la Asociación de Socorro y Protección de la Clase Obrera y Jornalera de Barcelona", que ja havia ocupat el seu pare.

El 1881 es va casar amb Dolors Morera, que va morir el 13 d'abril del 1884 a Barcelona, "en los precisos momentos en que empezaba a demostrar que a los hermosos títulos de buena hija e inimitable esposa sabría añadir el de madre modelo".¹⁷⁴ Amb el seu fill, Joaquim, conegut per "El Buda" i "El nen del Farguell", fati i amb alguna malaltia mental, va finí aquesta dinastia berguedana, tants anys protagonista, arruïnada econòmicament a les taules de joc dels casinos de Barcelona, per "Don Manuel".

Com veurem en aquest estudi, va ésser un decoratiu diputat provincial durant molts anys, fins al 1910, amb diverses banderes.

Els anys 1907-1908, va ésser Senador de Solidaritat Catalana per Girona; ja fora del període estudiat, direm que, imposat als catalanistes locals, va ésser diputat a Corts pel Districte del 1910 al 1918.

Probablement, ha estat Manuel Folguera i Duran qui ens ha presentat el Farguell més autèntic, al incloure un fet que la premsa berguedana va insinuar algunes vegades, però que mai va concretar ¹⁷⁵.

El setembre de l'any 1921, Farguell de Magarola va ésser nomenat governador civil de Toledo i amb aquest nomenament finia la carrera política del personatge. Retirat a Berga, vell i sol, va haver d'assistir a l'acte d'incapacitació del seu fill, per salvar les restes del seu naufragi econòmic.

Per una d'aquelles ironies de la interpretació de la història local, Manuel Farguell de Magarola, és enterrat al *Panteó de Berguedans Il·lustres*.

Martín i de Carpi, Francesc de

Va néixer a Barcelona el 1848 i va morir a Berga el 1898. Hereu d'una família de nobles berguedans, notables propietaris de terres, i els primers contribuents de la vila. Era fill de Josep de Martín i Sastre i de Francesca de Carpi i de Berard. Quan el seu pare va morir ell tenia poc més de dos anys, de manera que tal vegada per la inseguretat de la vila, es va criar a Barcelona.

Als nou anys, va ingressar al col·legi dels escolapis, va fer la segona ensenyança a l'Institut oficial de la ciutat: l'any 1869 es va llicenciar en dret civil i canònic a la Universitat de Barcelona, que no va exercir.

La família De Martín va romandre a Barcelona durant tot l'agitat període d'aquells anys; passades aquelles turbulències es va tornar a instal·lar a la seva casa pairal del carrer de les Canals, on fins aleshores, mai havia viscut. Creiem que aquest fet és determinant: s'incorporava a la vida berguedana un autèntic *Senyor de Barcelona*, que mai havia participat a les baralles locals, sovint caïnites, que segurament li resultaven alienes i en aquesta postura es va saber mantenir. Per uns i altres, sempre va ésser el senyor De Martín i pel seu tarannà i actuacions, respectat com a tal. Excepcionalment, podem dir que va ésser cobejat per tots els grups, al marge del caciquisme dominant.

Francesc de Martín no va exercir d'advocat, però de seguida va col·laborar amb aquell grup de joves liberals berguedans que volien transformar la vila i va ésser un dels fundadors de *La Prosperidad Bergistana*: el 1879, en va ésser president. Integrat en aquest grup, va intervenir en la redacció d'*El Bergadán*, i de jove havia actuat fent teatre.

A Berga va ocupar tots els càrrecs públics, alguns, en moments molt tensos: regidor, fiscal, jutge municipal i alcalde, sense entrar mai directament en les baralles partidistes. Molt ric i segurament poc ambiciós, no va necessitar participar en les baralles partidistes del caciquisme i, possiblement per això, va gaudir d'un prestigi i reconeixement general que segurament cap més berguedà del seu temps va assolir.

Canalista des del primer moment, va fer costat a Marcel·lí Buxadé des de l'inici d'aquella gran obra que no va poder veure acabada, i en va ésser el primer president. Malauradament, la seva prematura mort va privar a aquesta ciutat d'un dels homes que més li convenien.

Ens plau poder dir que en aquesta història, que és de baralles constants, i havent vist pràcticament tota la premsa local conservada, solament hem trobat dos personatges de concòrdia, sempre respectats i reconeguts per tots els grups i faccions locals: Francesc de Martín i de Carpi i Manuel Pla i Farriols.

Penina, família

La família Penina, juntament amb els Blanxart i els Vilardaga, foren les úniques famílies sempre liberals, que actuaren com a tals en la vida pública berguedana. Els Penina, però, foren els més polèmics, com veurem en aquest estudi. Majorment, Rafael Joaquim Penina i Sala, advocat i periodista, que trobarem com a un dels protagonistes d'aquest estudi.

Penina i Torrents, Josep

Va néixer a can Penina de Navès (Solsonès) i va morir a Berga el 1871 als 64 anys. Era casat amb Maria Sala Parera, de la històrica pairalia *Sala de Linya*, d'aquell municipi del Solsonès.

La Junta de Govern del Col·legi d'Advocats de València, el 20-IX-1839 va inscriure com advocat a Josep Penina i Torrents. Certifica: "Que visto en el Tribunal público de esta Audiencia el resultado del expediente y documentos presentados al mismo por el Bachiller en Leyes D. José Penina Torrents, natural de Navès", és admès a examen per exercir l'advocacia, "y habiéndole encontrado hábil y suficientemente instruido ha sido aprobado, concediéndole licencia y facultad al referido D. José Penina Torrents para que pueda usar y ejercer libremente su profesión de Abogado en cualquier pueblo de la Monarquía, previa la presentación de este título a la Autoridad local".¹⁷⁶

Penina i Torrents va exercir la seva professió a Berga i degué ésser un personatge rellevant de la política liberal: hem trobat que s'havia cartejat amb Victor Balaguer al seu Arxiu de Vilanova.

Penina Torrents es degué fer enemics poderosos. A la seva tomba, que ha cridat l'atenció a moltes generacions, s'hi pot llegir la següent inscripció: "José Penina y Torrents. Falleció el 19 de abril de 1871 a la edad de 64 años, murió víctima de la iniquidad de los hombres y de la injusticia humana. Que Dios le haya recompensado con la gloria eterna".

Aquesta inscripció amagava un "misteri" que el seu fill Rafael va publicar al periòdic que dirigia el novembre del 1885. El 7 de novembre va publicar un article on s'ocupava de "*tristes efemérides*". L'article va contra el jutge Monfort i relata la tràgica fi del seu pare. Annex nº 9.

Penina i Sala, Rafael Joaquim

Va néixer a Berga el 1847 i va morir-hi el 1898. A la tercera part d'aquest treball, donarem àmplia informació d'aquest personatge, fonamental en la història comarcal del seu temps, diputat republicà federal amb la República amb fragments dels articles, sempre combatius, publicats a *El Bergadán*, que dirigia i del que era propietari. Sovint

hi aporta les seves vivències personals. Per no treure-les del context en que foren publicades, les ometem en aquest esbós biogràfic.

Penina i Sala, que havia estudiat al seminari de Vic, es va llicenciar en Dret civil i Canònic per la Universitat de València, que ho certifica¹⁷⁷.

Com veurem més endavant, també va treure o revalidar el títol a la Universitat de Barcelona. Ell mateix escriurà l'any 1894, qui foren els seus condeixebles, amb motiu d'haver nomenat bisbe a un d'ells. Escriurà: "*Gratísima fiesta en honor de un nuevo obispo*". El canonge de Barcelona Dr. Estalella acabava d'ésser nomenat bisbe de Terol. Advocat per la Universitat de Barcelona i condeixeble dels advocats berguedans, establerts a Berga, liberals i tinguts per anticlericals, Cassimir Blanxart, fill de Josep Blanxart i Camps i R.J.Penina.

S'han trobat els condeixebles d'Estalella per homenatjar-lo i Penina, que ara tindrà un amic bisbe, en fa la relació: Julià de Casanova, de la Junta del Banc; Facund Tarradas, "abogado, que tiene la dicha de no ejercer porque no lo necesita"; Josep Balari i Juvany, filòleg i president dels Jocs Florals d'aquest any; R.J.Penina; Emili Daura, advocat i artista de Terrassa; Joaquim Sostres, Joan Armengol i Josep de Palau, advocats de Barcelona; Miquel Vila i Gervoles, advocat i fabricant de Terrassa; Salvador Vila i Vilaplana, registrador de la propietat de Sabadell; Josep Fabregas i Solà, ex-alcalde i diputat provincial per Manresa i Josep Planas i Casals, "cuyo solo nombre basta"¹⁷⁸.

Els adversaris de Penina es degueren enfurismar, perquè poc després, el 1896, amb la mort del bisbe, els serveix doble ració. Tota la primera plana d'*El Bergadán* fou una gran esquela del bisbe de Terol, Antoni Estalella i Sivillà, mort als 50 anys. Sota el nom, es pot llegir: "El Director de El Bergadán, su condiscípulo e intimo amigo, deseando honrar su memoria, y dedicarle el último recuerdo, invita a todas las autoridades y fieles de Berga y forasteros, para que asistan a los Solemnes funerales que en sufragio del alma" (...) es celebraran a l'església castrense de Sant Francesc, justament on celebraven les cerimònies religioses els carlins. Hi predicarà mossèn Llorenç Sensada. "El duelo, lo presidirá, caso de no poder asistir ningún individuo de la familia del difunto Obispo, el Director de *El Bergadán*, Letrado Penina, condiscípulo y amigo íntimo del finado, a quien dedica esta última prueba de amistad y final obsequio; y (el duelo) se despedirá en la Iglesia"¹⁷⁹.

És obvi que era una provocació als carlins berguedans, com sovint acostumava a fer. Pocs mesos abans: "Veinte años de propina, gracias a la Providencia, puede decir que cuenta el Director de este periódico, porqué en tal día como hoy del año 1875 debió ser fusilado sin formación de causa, de orden del Jefe de la columna que de Gironella se dirigió a Prats de Lluçanés, por el único delito de haber formado parte de la Diputación Provincial de Barcelona en 1873.

Dios quiera que no se repitan tiempos tan azarosos en los que podían haberse cometido impunemente tales iniquidades"¹⁸⁰.

R. J. Penina i Sala va ésser un advocat competent i temible i expert en la provocació professional i electoral.

Penina i Sala, Ramon

Va néixer a Berga l'any 1856 i va morir a Barcelona el 1915. Ramon, als 22 anys es va casar amb Emilia Ruiz i Rubio, nada a Saragossa el 1864, que en tenia 15 (va morir l'any 1942, als 78 anys, a Barcelona). Varen tenir 12 fills.

Ramon Penina i Sala va ésser procurador dels tribunals i va treballar pel seu germà Rafael, en la seva professió i en altres activitats: des de finals del 1888, va ésser administrador d'*El Bergadán*; el desembre del 1889 va ésser candidat a regidor, però no va ésser elegit; el 15- III- 1890, amb altres advocats i procuradors berguedans, va signar un manifest adreçat a la Diputació, en defensa del Dret Civil Català i la llengua catalana i demanant escoles en aquesta llengua i una càtedra de Dret Civil Català a la Universitat de Barcelona; el 7-IV-1890, actua com a secretari de la Comissió per l'homenatge a Comellas i Cluet, creada pel seu germà Rafael; el 14-IX-1893, l'Audiència Territorial de Barcelona el nomenava Jutge Municipal suplent de Berga, pel període 1893-1895.

El novembre del 1893, Ramon Penina deixa la redacció d'*El Bergadán*, i trenca les seves relacions amb el seu germà Rafael a l'inhibir-se a assumir la funció de Jutge de primera instància en funcions i alterar uns resultats electorals.

El 13-IV-1894, l'alcalde Francesc de Martín li remet un document on se li notifica que, "El Magnífico Ayuntamiento en sesión del día veinte y cinco de Enero último acordó nombrar a V. oficial contador y visitador de consumos de este Municipio con el haber anual de ochocientas pesetas".

Els ingressos de Ramon Penina, però, resultaren insuficients per mantenir la seva nombrosa família i va haver de recórrer a l'endeutament. (hem vist documentació de préstecs del 1905 i del 1907) i, finalment, la família es va traslladar a Barcelona el 15-IX-1910, segons testimoni escrit del seu darrer fill, Joaquim, nat el 1907.

Pla Badia, mossèn Josep

Va néixer a Berga el 1821 i va morir a Premià de Mar l'any 1900. L'accidentada vida d'aquest prevere és de novel·la, com veurem a la tercera part.

Llicenciat en Teologia, es va doctorar a València el 1892. Va escriure diverses obres: *Cantos a la Virgen*; *Corona poética*; *La raza de color*; *La mayor gloria*; *Compendio de Retórica y Poética*; i el 1893, *Historia de Queralt*, amb notòria fantasia, editada per *La Hormiga de Oro*.

Pel que fa a *La raza de color*, que tracta de la seva estada a Cuba, direm que és un llibre contra l'esclavatge, el mateix Pla el presenta en el seu periòdic berguedà, i es defineix: "Advertimos que nuestros escritos en la Isla de Cuba respiraron siempre españolismo, pues que los partidos políticos entre los peninsulares serian los peores síntomas de la pérdida total de aquel rico país. Allí no éramos sinó españoles fuera quien fuese al frente del gobierno de la madre patria.

Varias veces habíamos dicho: en España soy carlista, en Cuba soy español y en México republicano. En los demás Estados de América que visitamos, nos conformábamos de buena o mala voluntad al gobierno que dominaba en el país".¹⁸¹

En morir el Dr. Pla, tota la premsa berguedana del moment, se'n va fer ressò. Ens limitarem a reproduir el que va escriure el seu adversari, Ramon Pujol i Thomàs.¹⁸²

Més endavant veurem la seva intervenció periodística en les polèmiques integristes i la seva tasca pedagògica.

Pla i Farriols, Manuel

M. Pla i Farriols, com ja hem avançat al ocupar-nos de Francesc de Martín, va ésser un home de concòrdia en el vesper berguedà. Home discret, es va dedicar a administrar les seves propietats. Temporalment també va ésser industrial: l'any 1885 el molí fariner de Cal Casas de Puig-reig va ésser soci fundador de l'empresa tèxtil Claret, Pla i Cia que l'any 1891 va passar a mans de Llorenç Mata i Pons. Els Pla ja venien d'una família de moliners, almenys des del segle XVIII.

Trobarem les seves actuacions públiques a la tercera part d'aquest treball. Anotarem, però algunes activitats: per Corpus de l'any 1868 va ajudar al director de l'empresa *La Carbonera Española*, l'enginyer Rafael Lozano, a efectuar la primera fotografia que coneixem de La Patum.

L'any 1884 l'indústria Agustí Rosal i Sala va accedir a l'alcaldia de Berga, i romangué en el càrrec fins el 1893 en que el va succeir a l'alcaldia Manuel Pla i Farriols, que durant bona part del mandat de Rosal havia estat el seu primer Tinent d'alcalde, i de fet, era qui administrava la ciutat. Varen ésser anys de divisions i aferrissades lluites polítiques entre els Rosal i els seus adversaris Ramon Pujol i Thomàs (a) *Corneta* i R.J. Penina i Sala. Pla i Farriols sempre conciliador també va ésser sempre respectat per tothom. El 1887 moria el seu pare, l'ex-alcalde Josep Pla Bonet. El periòdic de Penina escrivia el 19 de febrer: "ha sido su muerte generalmente sentida, tanto por las buenas circunstancias del difunto, como por las bellas dotes de su simpático hijo, Don Manuel Pla y Farriols, actual Tte. de Alcalde de Berga, de quien nos hemos tenido que ocupar algunas veces en este semanario, pero siempre con justo elogio, porque nunca nos ha dado motivos de censura".¹⁸³

Cada vegada que per les sovintejades absències de Rosal, Pla i Farriols es feia càrrec de l'alcaldia, era saludat per l'oposició amb termes similars.

Presidint les sessions del consistori entre els anys 1887-1891 va impulsar el procés de potenciació de La Patum, l'èxit del qual es deu en bona part a la seva autoritat indiscutida¹⁸⁴.

Des del primer moment de la construcció del Canal Industrial de Berga, va ésser un fervent canalista, accionista i més tard membre del consell d'administració d'aquella societat. Bo i aquest fet, des de l'Ajuntament negava l'ajut econòmic del municipi a aquella obra l'any 1887. Acusat en el ple municipal de "doble actitud" per un regidor també canalista, segons l'acta municipal d'aquella sessió, Pla i Farriols va dir: "esta diversidad de actitud no debe extrañarle, antes al contrario, puesto que de su bolsillo particular podía entregar cantidades arriesgándolas y hasta perdiéndolas sin dar explicación a nadie, y que sin embargo podía incurrir en responsabilidad moral i material arriesgando cantidades del Común y que precisamente esta diversa actitud justificaba la buena fe de los acuerdos que tomaba".

Ideològicament Pla i Farriols venia del tradicionalisme moderat i, fervent catòlic i catalanista, va adoptar la doctrina establerta pel bisbe Torras i Bages a *La Tradició Catalana*. En aquesta línia, el 1897 va ésser un dels fundadors del *Foment Regionalista de Berga*. Aquell mateix any el Foment, va començar a publicar el quinzinari *Lo Pi de las Tres Brancas* que dirigia el seu nebot, Domènec Corominas Pla, fill del notari Corominas.

El Foment Regionalista de Berga va ésser admès a la Unió Catalanista el 12 de juny del 1898. La primera junta la va presidir el farmacèutic Joaquim Serra Huch i Pla i Farriols va ésser-ne tresorer.

A *Lo Pi de las Tres Brancas* hi van col·laborar diversos joves que amb el temps serien importants, entre altres el futur advocat Antoni Sansalvador i Castells i els seminaristes Joan Serra Vilaró i Bonaventura Ribera Ribó. Aquest darrer va ésser el gran protegit de Pla i Farriols. Ordenat sacerdot el 1902 Pla i Farriols i la seva esposa varen ésser padrins de la seva primera missa, el què equival a dir que li havien pagat la carrera. Ribera va romandre a Berga i Pla li va establir el Col·legi Sant Jordi en la línia d'escoles catalanistes impulsada pel pedagog Flos i Calcat que Ribera va dirigir.

Ribera, sempre va gaudir de la protecció de Pla i Farriols. En aquesta situació es va arribar a la formació de Solidaritat Catalana l'any 1906. A Berga es va poder formar el comitè local amb les diverses forces polítiques catalanistes pel prestigi de Pla i Farriols (ell mateix feia les convocatòries i el Comitè es reunia al seu domicili particular).

Pons, família

Pons Enrich, Josep

Va néixer a Manresa l'any 1811 i va morir a Barcelona l'any 1893. Fou promotor d'empreses industrials a Sallent, Navarcles, Sant Joan de Vilatorrada, Puig-reig, Tortosa i Manresa. El 1853 va instal·lar a Manresa la primera màquina de vapor. Formava companyia amb el seu germà Lluís.

L'any 1876 va iniciar l'edificació de la seva fàbrica-colònia de Puig-reig que entrà en funcionament el 1880.

L'any 1863 va ser un dels fundadors de la Caixa d'Estalvis de Manresa, de la que va ser el primer director.

Va tenir una gran intervenció en assolir que el ferrocarril de Barcelona a Saragossa, que havia de passar per Igualada passés per Manresa, i promogué el *Tramvia Económico de Manresa a Berga*, del què ens ocuparem àmpliament.

En el camp de la política, va ser alcalde de Manresa el 1854 i diputat provincial en els següents períodes: 1861-64; 1864-66; 1867-68; 1871-72 i 1871-77.

Pons Enrich, Lluís G

Va néixer a Manresa el 1844 i va morir-hi el 1921. Fill i hereu de l'anterior ocupa bona part d'aquest estudi.

A partir de 1899 va prendre part a les eleccions a diputat a Corts i va obtenir l'acta els anys 1901 i 1905.

Va liderar la campanya contra el moviment de Solidaritat Catalana i el catalanisme.

Va ser Senador els anys 1910-1911.

Pujol, família

Pujol i Thomàs, Ramon

Va néixer a Berga l'any 1847 i va morir-hi el 1923. Fou el gran protagonista del caciquisme berguedà, amb el seu col·laborador, R.J. Penina i Sala, com veurem abastament.

R. Pujol i Thomàs era fill de Ramon Pujol i Casi, i de Josefa Thomàs i Noguera, ambdós de Gisclareny. Ramon Pujol i Casi, (a) *Corneta*, era un antic voluntari carlí, va ésser el corneta de Castells i d'ací el renom i anagrama del seu comerç de teixits establert a Berga. El renom s'aplicarà també als fills, Ramon i Pere i com a *cornetistes*, seran coneguts els seus correligionaris que, oficialment, es diran *Independientes*.

Ramon Pujol i Casi va ésser regidor en diversos consistoris, coincidint-hi amb Ramon Rosal i Cortina, els pares dels nostres principals protagonistes.

Ramon Pujol i Thomàs va ésser un agent electoral hàbil i ja de ben jove, amb una clara vocació política, que es manifesta posant-se a disposició de Manuel Torrecilla de Robles, l'any 1869, com ja hem vist. Combatut acarnissadament pels carlins que el consideraven un traïdor i pels rosalistes, serà discutit i calumniat; amb tota seguretat, també envejat. En qualsevol cas, és una personalitat complexa, molt culte i terrible pels seus adversaris.

Ja en l'inici de *La Prosperidad Bergistana*, trobem en el jove Pujol un dels seus protagonistes, en especial en l'àrea econòmica. En el darrer número de la primera època d'*El Bergadán*, Ramon Pujol s'anuncia com a corresponsal, entre altres publicacions d'*El Pensamiento Español*, *La Regeneración*, *D. Quijote*, *La mano oculta*, *El Labriego*, *La Voz de España Católica*, *El Católico*. També col·laborava amb algunes editorials de Madrid i Barcelona ¹⁸⁵. Sembla evident que el seu interès no es limitava al negoci familiar de la venda de teixits.

Pensem que la seva posició dins l'esmentada entitat, bo i la seva edat, li permeté ésser regidor l'any 1872, als 27 anys, i del juliol del 1873 fins al maig del 1875, alcalde de Berga. Durant el seu mandat va haver de fer front al setge carlista, i l'aïllament el va forçar a emetre moneda amb l'aval municipal; també va emprendre obres públiques considerables per fer front a la crisi provocada per la guerra i el setge. Denunciat injustament per haver mort un home i empresonat, esclarida la denuncia, va ésser nomenat *Caballero Comendador de la Real y Distinguida Orden Española y Americana de Isabel la Católica*, com a reconeixement a la seva tasca. Tornà a ésser alcalde dues vegades més: l'any 1877, quan per mediació de Bonanza obtingué per la vila el títol de Ciutat, essent destituït l'any 1879, com veurem. L'any 1898, va tornar a ésser alcalde, en provocar ell mateix, també per afers electorals, la destitució de l'alcalde Feliu Sagalés i Casellas

Si el jove Pujol, que encara no havia accedit directament al poder, ja mereixia la consideració que hem vist de polítics tan bregats com Joaquim Farguella i Caum i Manuel Torrecilla de Robles quan era un aprenent en la vida política i s'estrenava com a agent electoral, i, d'altra banda, ja havia adquirit prou coneixement pràctic dels afers electorals, és fàcil entendre que obtingués per aclamació el nomenament del general Bonanza en acabar la guerra. La necessitat de comptar amb influència militar per anul·lar les sancions imposades al Berguedà pel capità general Juan Contreras, el feien el candidat idoni. El fet de que alguna d'aquestes sancions s'hagués d'imposar als carlins amb un repartiment en el qual l'alcalde de Berga hi tenia un paper preponderant, probablement li creà, encara, més enemics, alguns per tota la vida.

L'enemistat de l'alcalde Pujol amb la família Rosal també es feu irreconciliable pel repartiment d'impostos de consums, obres i ocupació de camins, i tallades de pins als boscos municipals, entre d'altres, efectuades pels Rosal.

Corresponsal del Banc d'Espanya, R. Pujol i Thomàs va negociar amb béns desamortitzats i va convertir-se en un considerable propietari rural i, a partir de 1899, també en industrial tèxtil. Bona part del seu poder polític real li va venir del fet d'haver-se encarregat molts anys del cobrament de les contribucions al Districte de Berga i, en algun exercici, del de Manresa i Terrassa. Ben segur que Pujol va fer "favors" als seus amics polítics i que va aprofitar la informació privilegiada a l'hora d'efectuar subhastes, però cal destacar un fet important: mai va ésser denunciat judicialment pels seus adversaris com a autor d'accions fraudulentas, no electorals, quan ell sí que denunciava a Rosal.

El 1896 va ésser novament reconegut per la seva tasca durant la darrera guerra civil. Podem llegir a El Bergadán del 25 de gener: "ENHORABUENA. La damos cordial a nuestro distinguido amigo D. Ramón Pujol y Thomás, por haber merecido se le confieran los honores de Gefe Superior de Administración Civil, por sus méritos y servicios como Alcalde durante la Guerra Civil, según R.D. que publicó la Gaceta de la semana anterior" ¹⁸⁶.

Pujol industrial. Ramon Pujol i Thomàs va ésser un home de diverses activitats: primer professional de la política i primer professional de l'administració pública, però també interessat en guanyar diners, tant per millorar el seu capital, com per finançar les seves activitats polítiques i periodístiques. No és, doncs sorprenent que també es convertís en un industrial fabril. Ell entenia en teixits pel seu negoci familiar, però no en les tècniques de la seva elaboració. Probablement el seu primer error va ésser voler fabricar diversos tipus de teles –seda, lli, llana, cotó-, tasca que requeria diverses especialitats, deixant a banda el camí més viable que hauria estat teixir molts metres de poques especialitats. Molt aviat es va adonar que ell no era un industrial competent, i va arrendar les fàbriques que havia construït: la fàbrica coneguda com a *Cal Corneta*, a l'antic *molí dels Capellans*, desamortitzat, que havia comprat l'any 1883. La fàbrica que hi va construir, va servir també per fer retret a l'Ajuntament: "Luz eléctrica en Berga. Según noticias, D. Ramón Pujol y Thomás va a instalar un generador de luz eléctrica en la nueva fábrica recién construida, aprovechando la fuerza motriz del antiguo Molino dels Capellans, que hace pocos años compró, destinando el sobrante de luz para su casa y para quien quiera adquirirla.

¡Lástima que un particular se adelante al Ayuntamiento, que fácilmente podría arreglar una instalación de luz eléctrica para el público, dadas las condiciones topográficas de Berga y la facilidad de utilizar fuerza motriz para los dinamos" ¹⁸⁷.

Va construir encara una altra fàbrica entre l'antic camí de Barcelona i el ja denominat, que no urbanitzat, passeig de la Pau, prop de l'escorxador. Com hem dit, al no anar-li bé aquesta activitat, va arrendar les fàbriques, no les va vendre.

Obres escrites per Pujol. Un aspecte que no tractarem de la personalitat de Ramon Pujol i Thomàs, però que seria interessant, és el de la seva erudició bo i no tenir titulacions acadèmiques: expert en lleis, actuava i assessorava als seus, com un advocat; els seus adversaris li deien *l'advocat de secà*, però el temien; per anar als judicis, ja comptava amb els seus fidels R. J. Penina, i el seu cunyat, Jacint Vilardaga Cañellas. A les seves publicacions, sovint hi trobem articles seus de divulgació científica i diversos de caràcter històric, majorment d'història local i de les manufactures i indústries berguedanes. A vegades són de notable erudició i recerca, altres de fantasia romàntica, com també veurem.

L'any 1897 la Tipografía de Luis Tasso de Barcelona, li va publicar *La milicia a través de los siglos*, que era una "Reseña histórica de la formación, desarrollo e importancia de los ejércitos desde los tiempos antiguos hasta nuestros días". Total, 39 pàgines d'atapeïda lletra que es venia, segons la contra portada a diverses llibreries de Barcelona i Madrid, que cita, amb una Advertencia, previa: "Este **Estudio** se destina como **Prólogo** a la **Novísima Ley de Reclutamiento y Reemplazo del Ejército** de 11 Julio 1885, modificada por la de 21 Octubre del mismo año que, con su Reglamento, ha anotado y comentado el mismo autor, el Ilmo. Sr. D. Ramón Pujol y Tomás, cuya importante obra se halla próxima a publicarse".

El desembre de l'any 1909, va editar uns *Apuntes*, dedicats a denunciar la, al seu parer, pèssima administració dels catalanistes a l'Ajuntament de Berga, sota el titular *Administración Municipal de 1909 a 1910*. I, encara el maig del 1916, va publicar *Las aguas potables*, on defensava els drets dels industrials que es nodrien de les aigües de la riera de Metje i s'oposava a la portada d'aigües de la font de Tagast per abastir la ciutat, que deia, no eren necessàries i farien mermar les d'aquella riera. Ambdues publicacions les va imprimir l'Impremta Quirze Casals de Berga. (la primera amb el nom de l'impressor i la segona en nom de la Vídua de Q. Casals)

Per acabar direm que Ramon Pujol i Thomàs es va casar tres vegades: la primera amb Mª Queralt Blanxart i Grau, l'any 1886, que va morir poc després, com ja hem dit al tractar la família Blanxart. La seva segona esposa va ésser Isabel Sarraís i Serra, que ja figura a l'esquela de la mare de Pujol, el gener del 1892 ¹⁸⁸.

Amb Isabel Sarraís varen tenir un fill, Ramon M^a, que va ésser el primer alcalde de la Dictadura de Primo de Rivera, i filles.

Isabel Sarraís va morir a l'abril del 1894 ¹⁸⁹. Finalment, es va casar amb Joana Pons, amb la que va tenir nombrosos fills.

Pujol Thomàs, Pere

Va néixer a Berga el 1851. El *Peret Corneta*, en la seva joventut es va ocupar del negoci familiar i va estar sempre a l'ombra política del seu germà Ramon. Amb ell varen fer alguns negocis, i com ell, també es va casar tres vegades, però sempre amb dones riques a les que va heretar.

El seu cunyat, Jacint Vilardaga n'escriu: "Con su gran inteligencia, instinto comercial y carácter eminentemente activo y emprendedor, es de los bergadanes que mayores riquezas ha atraído a su país natal.

Es sucesor de Berga en la propiedad de la Baronía de Guardiola y de la Llenas, y a su talento y perseverancia es debido que estas fincas, antiguas joyas de la Ciudad y lugar memorable de heroicas hazañas de los bergadanes, sean hoy convertidas en portentosas manifestaciones de la industria".¹⁹⁰ Vilardaga fa referència a la colònia agrícola i industrial (cimentera) del Collet. Creada pels *Corneta*, a partir de la desamortització d'aquells béns municipals.

Pere Pujol va ésser diputat provincial per Berga (1883-1884) i també va estar afiliat a la maçoneria.

Ribera i Ribó, mossèn Bonaventura

Va néixer a Berga el 1879 i va morir-hi el 1931.

Ribera va ésser un intel·lectual de talla, prestigi i influent a la ciutat, i, apassionat i terrible polemista, sovint poc equànime.

Ja hem avançat al parlar de Pla i Farriols, les excel·lents relacions que tingué amb Ribera. Els seus pares foren d'origen humil, Bonaventura Ribera Vilalta, de la Corriu i Josepa Ribó i Parera, d'Avià.

Als 10 anys va començar els estudis eclesiàstics i va obtenir les màximes qualificacions en geografia, història, política i literatura. Essent seminarista, va començar a publicar poesies i articles d'història i arqueologia a la publicació catalanista *Lo Pi de las Tres Brancas* i al Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya; essent diaca, va ésser autoritzat a predicar en els funerals que el Foment Regionalista de Berga va organitzar per mossèn Cinto Verdager, (a qui havia acompanyat l'any 1901 a visitar el Pi), l'any 1902. Aquell mateix any va ésser ordenat sacerdot i ja va romandre a Berga, segurament a l'espera d'un benefici a la Comunitat, que obtingué el 1915.

Ribera va ésser un clar exponent del torrasibagisme, però molt combatiu, com veurem a l'ocupar-nos de la publicació *El Cim d'Estela*, de la que era redactor, que entra en el període que estudiem. Era també un catalanista radical i per tant, poc amic dels carlins. Avançant-nos en el temps, n'aportarem una mostra: *La Bandera Regional*, una publicació carlina berguedana que dirigia el diputat Joan Mª Roma, havia polemitzat amb Ribera l'any 1916. Ribera escriu a Farguell de Magarola: "Acabo d'escriure cantant les 40 al Sr. Roma. En la Bandera m'aludeix, posant-me en evidència amb el Sr. Bisbe, sens pensar que també sé defensar-me. Es veu que volia ser diputat i li cou la guerra que li he fet. Ara pretén venjar-se sens saber com les gasto. En carta 'l deixo bonic. Si convé anirem a la palestra. Convé no perdrel de vista i posar-lo al descobert". (el bisbe era Vidal i Barraquer, de qui Ribera va ésser un fidel col·laborador com a eficaç secretari en l'organització de les festes de la coronació de marededéu de Queralt el 1916). Col·laborador polític de la Lliga, el seu radicalisme catalanista el va portar a enfrontar-se obertament amb el Comte de Fígols i els seus col·laboradors, principalment, amb Jacint Vilardaga.

Creiem, lamentant-ho, que aquesta fou l'acció més negativa de Ribera: ja a primers de segle, amb el seu amic mossèn Joan Serra i Vilaró van iniciar una campanya contra Vilardaga acusant-lo "de falsejar la història" a partir de la publicació de la novel·la *La Torre de la Minyona*¹⁹¹, i de rebot, de contrari al catalanisme. Amb el temps, ja fora del període que estudiem, aquesta oposició a Vilardaga, encara es va agreujar, en torn al litigi sobre la propietat del santuari de Queralt.

La seva activitat va ésser frenètica, tant campanyes religioses, com polítiques, sempre al servei dels interessos eclesiàstics, fossin de l'ordre que fossin i del catalanisme conservador. Però la seva activitat més destacable creiem que és la pedagògica, primer als col·legis Sant Jordi i després al Dr. Saló, que va incidir en la formació dels homes més rellevants de bona part del segle XX. Salvant les notòries distàncies, podríem dir que Ribera va ésser per Berga i la comarca el que va ésser Jaume Collell per Osona, naturalment, a escala d'aquest territori. En resum diríem que Ribera, un home de nivell i catalanista radical, va esmerçar la seva vida per assolir i mantenir una societat catalanitzada i sota el control de l'Església, al marge del carlisme. Part de l'estratègia general a la qual es sumaria, passava pel domini de les escoles.

Ribera també va aportar una obra escrita d'entitat, a banda els seus articles a la premsa: poesia, prosa de notòria qualitat literària (*Àlbum Meravella*) i investigació històrica en arxius, molt acurada. Solament es varen publicar les històries dels santuaris de Queralt i Corbera: *Memòria Historich-Descriptiva del Santuari de Ntra. Sra. de Queralt* a primers de segle i *Madona de Corbera* (1926), però amb posterioritat a aquestes publicacions va continuar investigant sobre Queralt, la guerra de Successió i el *botiflerisme* berguedà, i altres temes d'història de Queralt. En va fer algun avanç a la premsa i és el que en coneixem. La seva documentació personal, amb un estrany viratge, sembla que va ésser cremada durant la guerra civil. Lamentablement, avui és irrecuperable, perquè en bona part, havia treballat a l'arxiu de la família Farguell que, vergonyosament, va comprar un drapaire. Ara mateix, hi ha qui ha comprat cartes dels segles XVIII i XIX, de la família Farguell, per Internet als Estats Units, Alemanya, Holanda i a l'Argentina. Les hem tingut a les mans, cartes i sobres. Tot plegat és de pena.

A la premsa local es va anunciar l'imminent publicació d'un recull de poesies i una col·lecció de monografies, *Notas Comarcanas*, del Berguedà del mateix Ribera, que no es van arribar a publicar. Creiem que alguns dels seus articles publicats a *Lo Pi*, podrien ésser part d'aquestes obres. A la seva mort la família va entregar la seva documentació al seu deixeble predilecte, mossèn Joan Santamaria i Rovira, que segons ell mateix, juntament amb la pròpia li va ésser furtada durant la darrera guerra civil i possiblement destruïda, com ja hem dit.

Sí que s'ha conservat una llibreta escrita quan era seminarista a tall d'història del santuari de Lourdes de la Nou. L'obra no té altra intenció que la de fomentar la devoció a aquell santuari.¹⁹²

Rosal, família

Al tractar la industrialització, ja ens hem ocupat d'aquesta família i dels seus membres més destacats. De fet tot aquest estudi gira indirectament entorn a l'Agustí Rosal i Sala, el cacic indiscutible del Districte fins poc abans de la mort, de manera que aquí, poca cosa hi afegirem.

La família berguedana dels Rosal, una de les famílies industrials cotoneres, més importants de Catalunya, era coneguda a Berga amb el renom de *falcers*, ja al segle XVIII, pel seu passat de ferrers; relacionada però amb la indústria tèxtil, constitueix tota una dinastia industrial i política. Moreu-Rey n'ha escrit: "Cercant les influències més efectives, ocupant càrrecs polítics i administratius locals o provincials, afavorint primàriament la indústria pròpia, beneficiaven de retruc la col·lectivitat"¹⁹³. Ens sembla una afirmació a concretar més: creiem que pels Rosal, per damunt de tot, privaven els seus interessos, que vetllaven des de tots els fronts possibles. Aquests, podien afavorir o perjudicar a la col·lectivitat. Com es diu d'Anglaterra, els Rosal no tenien amics, tenien interessos.

Després d'un intens recorregut industrial per Mataró i Barcelona, els tres germans Rosal Cortina, sense abandonar Barcelona, on romangué l'Antoni i a temporades l'Agustí, van retornar a Berga i van establir-se fabrilment vora el Llobregat, a la cruïlla dels termes municipals de Berga, Avià i Olvan, a mitjanats del segle XIX.

Rosal i Cortina, Ramon

Va néixer a Berga el 1812 i va morir-hi el 1884. Va ésser l'únic dels germans que va tenir descendència: dos fills: Antoni i Agustí; i dues filles: Antònia, casada amb Francesc Vila, mestre d'obres i regidor a l'ajuntament de Berga, i Manuela, casada amb Carles de Subirà Iglesias, notable propietari de Cardona i puntal electoral del rosalisme en aquella vila ducal.

Ramon Rosal i Cortina va dirigir la fàbrica i la política de la família, alguns anys, com a regidor de Berga. Com ja hem avançat en el capítol de la industrialització, aquest fabricant va ésser probablement el primer que va practicar el *paternalisme* industrial a la seva fàbrica.

Rosal i Sala, Antoni

Va néixer a Mataró el 1852 i va morir a Barcelona el 1911. Advocat, va residir sempre a Barcelona i va ésser diputat a Corts per Berga, com ja hem vist en la relació de diputats a Corts pel districte. Ampliarem la seva biografia, aportant les seves accions polítiques.

Rosal i Sala, Agustí

Va néixer a Mataró el 1854 i va morir a Barcelona el 1909. Enginyer industrial, va succeir al seu pare en la direcció dels negocis familiars i en la intervenció política. En ambdues activitats va assolir l'èxit i va dur a la família Rosal al cim.

El juny del 1887, l'Agustí Rosal es va casar amb Montserrat Nadal Calderó, d'una família de rics propietaris agraris de Vic. Van arribar a Berga el dia 18 i van ser obsequiats dos dies seguits amb serenates del cor d'operaris de la seva fàbrica i del Centre Catòlic i l'orquestra de Berga ¹⁹⁴. Com podem veure, va ésser rebut i festejat com a cap de la ciutat.

L'any 1888 va néixer el seu hereu i Rosal es va sentir magnànim. Per celebrar l'esdeveniment, es van repartir 300 pans de 9 lliures als pobres de Berga ¹⁹⁵.

D'Agustí Rosal, J. Vilardaga va escriure: "Se limitó a ser alcalde de Berga durante algunos años, sin querer ser elegido ni para la Diputación ni para las Cortes, siendo así que reunía circunstancias adecuadas para ello, contentándose con trabajar la elección para los otros. Durante el largo período de su influencia, hacía nombrar Diputado a Cortes a D. Joaquín Marín, y en dos legislaturas a su hermano mayor y consocio, D. Antonio" ¹⁹⁶.

Efectivament, com deia Vilardaga, Agustí Rosal, personalment es va limitar a ésser alcalde de Berga del 1883 al 1891, els anys del gran creixement de les seves explotacions fabrils, agrícoles i ramaderes a la colònia de Graugés i forestals. Ja havia entrat però, directament, en la lluita electoral: el 1879 va fer elegir per les Corts, al conservador Duran i Bas.

A partir del 1881 va fer elegir al liberal Marín Carbonell, amb l'ajut de la clerecia i dels carlins, aquells mateixos carlins que es concentraven als santuaris en forma de peregrinació, amb escopetes per gallejar i que responien als sermons-miting amb crits

contra el liberalisme i els Savoia i visques al Papa rei. Rosal havia obrat el miracle: votaven com un sol home al candidat liberal Marín Carbonell.

Agustí Rosal i Sala va morir a Barcelona el desembre del 1909. Amb la seva prematura desaparició, el lideratge polític de la família Rosal quedava decapitat i ja no el recuperarien. Començava, el llarg període del Comte de Fígols. També començava la llegenda Rosal. El fill gran de Ramon Penina, Josep Mª Penina i Ruiz li dedicava una nota necrològica a la revista "Avens", que havia fundat i dirigia.¹⁹⁷

La calúmia de que havia fet fracassar l'obra del Canal Industrial, que hauria enriquit la ciutat, també continuà durant molts anys i encara hi ha qui la defensa. Sembla més raonat el que també sempre s'ha cregut: Rosal hauria impedit que el ferrocarril arribés a Berga. Aquestes dues qüestions les tractarem àmpliament perquè varen ésser l'eix d'algunes eleccions legislatives.

Vilardaga, família

La família Vilardaga va ésser una de les poques famílies liberals des del primer moment i dedicada a l'exercici del Dret. En les pàgines d'aquest estudi veurem reiteradament el nom de Jacint Vilardaga i Cañellas, advocat i historiador de la ciutat de Berga, bo i que aquí el trobarem com a polític i agent electoral. No tractarem de les activitats polítiques del seu fill, Josep Mª Vilardaga i Pujol, que ens queda fora del període estudiat. En definitiva, es tracta d'una antiga família, molt relacionada amb la vida pública.

Vilardaga i Jonquet, Josep M^a

Va néixer a Berga el 1814 i va morir-hi el 1889. Amb motiu de la seva mort, El Bergadán va dedicar-li una necrològica, que suposem va redactar el seu fill. Escriu: "Después de una larguísima enfermedad que poco a poco iba agotando sus fuerzas, ha fallecido hoy en la Ciudad de Berga, a la edad de 74 años, Dn. José Mª Vilardaga, representante de una de las familias más antiguas de esta Ciudad, y cuya vida está íntimamente relacionada con los principales hechos acaecidos en la misma durante el segundo tercio de este siglo.

Dedicado por sus padres al respetable arte de la Notaria, cuya carrera habían cultivado con honra y distinción varios de sus antepasados, le sorprendió en sus estudios, muy joven aún, la muerte del Rey D. Fernando VII acaecida a últimos de 1833, y entusiasta por las ideas liberales y por la legitimidad del trono de Isabel II, empezó a dar el ejemplo a la juventud ilustrada de aquel tiempo, dejando los libros y empuñando las armas en favor de aquellos principios combatidos por el pretendiente D. Carlos V".

A l'aixecament de Galceràn a Prats de Lluçanès, que sovint es dóna com al primer de Catalunya, Vilardaga va prendre les armes pels liberals i va combatre amb els fugitius de Prats al santuari dels Tossals (Capolat, Berguedà), en el seu camí cap a la frontera.

L'article també afirma que en tots els fets d'armes dels voltants de Berga, Vilardaga hi va prendre part com a oficial, "distinguiéndose en todos ellos por su valor y especialmente en la sorpresa que los carlistas hicieron en la ciudad, penetrando en

ella por el Molino llamado del Mut, en cuya ocasión se portó bizarramente rechazando a los carlistas, por cuyo hecho, mereció ser propuesto para una condecoración”.

Ocupada Berga pels carlins, Vilardaga es va agregar a un dels “batallons de provincials” i va ésser destinat a la Comandància Militar de Balsareny, després a Calders, i, més tard a Navarcles, on amb pocs homes, va fer una sortida en la que va batre “a los carlistas en nº de 200 infantes y 30 caballos, por cuyo brillante comportamiento mereció la distinción de que el Capitán General del Principado le señalase como modelo a sus tropas en el orden del día”. Va ésser traslladat a Sùria i, més tard a Manresa on exercí de Fiscal Militar fins que acabà la guerra i retornà a Berga on exercí de procurador i destacà com a polític liberal.

“Afiliado constantemente al partido progresista, había desempeñado con un celo y honradez dignos del mejor encomio, varios cargos públicos, pero en el que más se distinguió dejando imperecedero recuerdo, fue en el de Alcalde de su ciudad natal, cuyo puesto ocupó en los dos azarosos años 1854-1855. En dicho cargo le cogió una sublevación carlista, a cuya sofocación contribuyó grandemente con sus esfuerzos, pero sobretodo lo que le hizo acreedor a la consideración y agradecimiento de sus conciudadanos fue su comportamiento desinteresado y heroico durante la terrible enfermedad del cólera que en 1854 asoló a la España y especialmente a la Ciudad de Berga”.¹⁹⁸ Al tractar de la vaga del 1855, hem vist també l’actuació d’aquest alcalde.

Vilardaga i Cañellas, Jacint

Va néixer a Berga el 1856 i va morir-hi el 1936. Advocat de prestigi, dels personatges importants de la ciutat, ha estat, injustament, el menys reconegut.

Per família, Vilardaga venia de l’elit liberal local, per tant, era centralista. Home de retòrica i gustos aristocratitzants, possiblement encaixava poc en un medi rural i menestral com era el de la vila del seu temps.

Casat amb Filomena Pujol i Thomàs, políticament va fer costat al seu cunyat Ramon en les seves activitats polítiques i electorals. Ramon Pujol i Thomàs era el cap de l’agrupació electoral *Independientes*. Vilardaga presidia les agrupacions liberals, quan s’intentava formar-ne alguna (*fusionista* i alguna altra de curta vida). Va participar en gairebé totes les activitats ciutadanes, des de les culturals i polítiques fins a ésser el primer empresari d’un cinematògraf, molt combatut pel clericalisme encapçalat per mossèn Ribera, que s’oposava al contingut de les projeccions que es realitzaven, que va acabar als tribunals.¹⁹⁹

Vilardaga va col·laborar a la premsa i àdhuc va dirigir i redactar alguna publicació i amb el seu cunyat Ramon, va participar en diverses campanyes i fraus electorals.

El 1885 va ésser president de *La Prosperidad Bergistana*. Ho podem llegir a El Bergadán del 4 d’abril: *La Prosperidad Bergistana* ha modificat l’article 10 dels estatuts i ha cessat la Junta, Elegida una de nova, la formaren: President, Jacint Vilardaga; vicepresident, Francesc Sarraís; tesorero, Josep Soler de Morell; interventor, Joan Arissó; secretari, Jaume Latorre.²⁰⁰ Segurament no és exagerat dir que Jacint Vilardaga, el Sr. *Cinto*, a la Berga del seu temps ho va ésser tot. Ara, tot plegat, pot semblar anecdòtic.

Va escriure diverses obres, no totes publicades: Historia de Berga y breves noticias de su comarca; La Torre de la Minyona; El Girasol; Descripción de Berga y sos encortorns;

Colecció de cançons populars; La Pubilla del Castell (teatre); El Abuelo i Efemérides Bergadanas. La Historia de Berga la va publicar el 1890 i Efemérides, el 1919.

La seva versió de la Història de Berga és molt més documentada del que pot semblar, de fet va regirar l'arxiu municipal i el del notari Altarriba de qui descendia i que posseeix la família, fonamental per estudiar la guerra de Successió de la que Altarriba va ésser un dels protagonistes locals i en va escriure la crònica. Certament, hi ha alguna exageració romàntica que mai superen, però, les de Josep Pella i Forgas en la seva *Historia del Ampudán*. Aquesta història va ésser ben rebuda àdhuc pels carlins, possiblement per la seva indulgència i per la crítica de Barcelona.²⁰¹

Per aquesta Historia, l'any 1902, Vilardaga va ésser admès com a membre de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona; també se li va encarregar el tema *Berga* per l'Enciclopèdia Espasa.

A l'apunt que hem fet de mossèn Ribera ja hem avançat com aquesta obra va ésser desqualificada pel tàndem Ribera – Serra Vilaró. En el món catalanista i clerical va créixer la discrepància amb Vilardaga, sense que ell intervingués en les polèmiques.

L'any 1919 va publicar *Efemérides Bergadanas*, que ja no tractarem perquè ja queda fora del període estudiat. Solament afegirem que per ordre de l'Ajuntament, el 27 d'abril de 1918, Vilardaga com a registrador de la propietat interí, va inscriure el santuari de Queralt a favor de l'Ajuntament.

Per unes obres realitzades, el bisbe Comellas va tancar el santuari el 8 d'abril del 1921 i el va mantenir tancat fins el 23 d'agost del 1923. L'Ajuntament va iniciar un plet contra el bisbe el mateix 1921, tenint a Vilardaga com a advocat. La societat berguedana es va dividir i va començar una gran campanya contra l'Ajuntament amb el suport de tot el clergat local. La campanya la va dirigir, especialment contra Vilardaga, mossèn Ribera; Serra Vilaró ja havia obert el foc el 20 d'abril, acusant-lo altra vegada de fals historiador.

Mossèn Armengou en el seu llibre *L'escut de Berga*, passat mig segle, va escriure: "en el plet que el 1921 sostingué l'Ajuntament contra el bisbe sobre la jurisdicció de Queralt, ell, Vilardaga, advocat de l'Ajuntament, mostrà una equanimitat polèmica que ja hauríem volgut per a la part contrària". Trigà, però és un desgreuge.

Ens hem estès en aquesta qüestió, perquè creiem que Vilardaga va ésser una víctima del sectarisme berguedà que pot ajudar a entendre algunes planes d'aquest treball.

Vilardaga i Arnaldo. Laureà de

Va néixer a Barcelona l'any 1825 i fou batejat a la parròquia de Santa Maria del Mar, va morir a Berga l'any 1900. Es va casar a la parròquia de la Mercè de Barcelona l'any 1871 amb Dolores Prat i Ros (informació de Xavier Argimon de Vilardaga).

Advocat i polític professional va viure a Barcelona, a Berga i a Capolat, on era propietari de la casa Solanelles i altres finques agrícoles.

Era fill de Carles Pasqual de Vilardaga i de Martín, natural de Berga i de Lluïsa Arnaldo, natural de Bellpuig. El seu pare era un militar liberal que va morir a l'exili. Així, doncs, ell va iniciar la seva vida política amb els liberals. Des de Barcelona o des de Berga, feia de corresponsal per Berga a *Crònica de Catalunya* i possiblement en altres publicacions, quan venien eleccions. Vilardaga i Arnaldo combatia intensament a Joaquim Farguell i Caum i polemitzava a la premsa amb l'agent de Farguell, el notari Corominas.

Vilardaga i Arnaldo va ésser un personatge polèmic per les seves actuacions: l'hem trobat en un judici amb el també advocat Galard, a qui havia agredit; primer tinent d'alcalde de Josep Mª Vilardaga i Jonquet, també liberal, l'any 1855, va dimitir per discrepàncies, al·legant motius de salut. Al demanar-li explicacions més convincentes, va denunciar que l'alcalde li faltava al respecte a les sessions municipals i el seu assetjament l'afectava dels nervis fins a produir-li la malaltia. Tots els regidors, sense excepció van desmentir per escrit, les excuses de Vilardaga i Arnaldo. Sembla, doncs, que Vilardaga i Arnaldo tampoc tenia les millors relacions amb els liberals berguedans.

Sí, però, que les devia tenir amb els liberals de Barcelona. Durant el Sexenni Revolucionari, (1868-1871) va ésser diputat provincial per Barcelona a la Diputació presidida per Víctor Balaguer i membre de la Comissió de Personal i de la Junta Econòmica dels Establiments Penals de la Província (1869).²⁰²

Vilardaga i Arnaldo que ja havia col·laborat amb Víctor Balaguer, en algun moment, va passar a ésser un home de l'Agustí Rosal, com veurem en les eleccions del 1881.

Capítol 2

La revolució de setembre, els seus precedents i el seu abast a Berga.

La Revolució de Setembre i els seus precedents

Abans de parlar del que va representar la Revolució de setembre a Berga que va dur al poder municipal a uns joves suposadament liberals, farem una breu incursió a les intencions i abast d'aquell fet al conjunt del país.

En paraules d'Artola, "la revolució té com a únic objectiu, la substitució del règim moderat per un altre que tindrà com a característiques essencials: el respecte dels drets individuals, reclamats per les juntes, i la configuració d'un procés polític democràtic, en que la sobirania nacional, expressada mitjançant el sufragi universal, no resultés interferida per l'acció de la Corona"²⁰³.

Joaquín Costa, ja n'havia fet una valoració molt negativa: "Llegó septiembre del 1868; ocurrió el alzamiento del día 29, tan sonado; surgieron por todas partes Juntas revolucionarias; vibraron los himnos patrióticos; proclamóse la soberanía nacional; y en medio del mayor entusiasmo una Constitución democrática fue promulgada. Pues lo mismo que si no hubieseis promulgado nada. Se habló de obstáculos tradicionales, y el trono del monarca fue derribado; pero el verdadero obstáculo tradicional, el trono del cacique quedó incólume, y todo aquel aparato teatral, manifestado en Cádiz, juntas revolucionarias, destronamiento de la reina, Constitución democrática, soberanía nacional, no pasó de la categoría de pirotecnia: la graduamos de revolución y no fue más que un simulacro de revolución"²⁰⁴.

Segons Josep Termes a Catalunya, el procés revolucionari del 1868 tingué un accentuat caràcter antiborbònic i republicà²⁰⁵.

Josep Fontana ja l'any 1979 va publicar un article que continua essent fonamental per entendre la Revolució del 1868, els seus antecedents i les seves repercussions ²⁰⁶. Segons Fontana, Catalunya va estar a l'avançada de tots els moviments revolucionaris del segle XIX, l'excepció sembla ésser la revolució de setembre del 1868. A diferència dels intents frustrats del 1866 i 1867, els conspiradors no s'havien preocupat de Catalunya. A Barcelona mateix, no s'hi havia produït cap entusiasme espontani: el capità general quan va saber que el pronunciament de Cadis havia triomfat a Madrid, s'hi va sumar oportunament. Fontana ens situa en els precedents: El 20 d'agost del 1863, el ministre del govern Miraflores, Florencio Rodríguez Vaamonde, signava una circular sobre les properes eleccions generals, on indicava als governadors civils que no havien de permetre reunions electorals dels partits si no s'asseguraven que només hi assistien els electors, (es a dir, els ciutadans amb dret a vot, que eren els que pagaven més de 400 rals de contribució) i que els agents o delegats de l'autoritat assistirien a aquestes reunions per controlar-les: "*será disuelta la reunión siempre que se discutan objetos extraños a las elecciones*". El 68, segons Fontana, va ésser un cop ràpid protagonitzat per militars exclusivament i, prou sobtat, per evitar que es produís un autèntic esclat revolucionari. Una situació ben diferent de la de maig del 1865 en que va explotar la indignació produïda pels successos del 10 d'abril en que la guàrdia civil va disparar contra estudiants i manifestants a Madrid, causant 11 morts i 193 ferits; o el gener del 1866 que també va fracassar en que es van aixecar partides a l'Empordà i prop de Martorell i a Barcelona, amb participació d'obrers industrials. Prim va fugir a Portugal. El 22 de juny del mateix 1866, a Madrid es van insubordinar els sergents d'artilleria de la caserna de Sant Gil, amb centenars de civils al carrer, lluitant a les barricades, dirigits per homes com Pi i Margall o Blanc; es va saldar amb 66 afusellaments en pocs dies. El gener del 1867, dues proclames revolucionàries: una de la Junta revolucionària de Madrid i l'altra de l'anomenada "*Junta revolucionària de la província de Barcelona*". A l'estiu del 1867, altra vegada Prim havia d'encapçalar la revolució que ja hem esmentat, amb una possibilitat, entre altres, d'entrar Prim per Berga on l'esperava el general Baldrich ²⁰⁷

Testimonis de l'època com Conrad Roure, aportats per Fontana, eren del parer que Prim a qui els conspiradors havien promès el poder, no va voler entrar a Catalunya per por a un esclat realment revolucionari. Catalunya, doncs, no va comptar en els plans dels conspiradors del 68 ni es refiava d'aquells caps militars. Com ja es sabut, el *pronunciamento* es va produir a Càdiz primer i després a Madrid, de manera que va venir ordenat. El protagonisme inicial de la revolució a Barcelona el va tenir, en conseqüència el capità general comte de Chestre, com ja hem dit, a partir del triomf del cop a Madrid. La mobilització a Barcelona es va produir quan es va creure possible fer la seva pròpia revolució dirigida per les juntes revolucionàries locals, amb uns objectius de més abast que els de Prim, Serrano o Sagasta.

El govern provisional, presidit pel general Serrano es va formar el 8 d'octubre del 1868, amb Prim a la cartera de Guerra i el també català Figuerola a la d'Hisenda.

La "Revolució" a Berga

Fins a quin punt podien ser coincidents els objectius "revolucionaris" amb les idees dels joves liberals que redactaven *El Bergadán*?. Ens hem de limitar a avançar que, com veurem, Josep Blanxart Grau, va ésser un dels protagonistes de la nova situació a Berga, ben poc revolucionària.

L'historiador local Jacint Vilardaga es limita a escriure en la seva *Historia de Berga del 1890*: "Celebróse también en Berga la revolución de septiembre del 1868, que quitó el trono a Dª Isabel, colocando en él por voto de las Cortes constituyentes, a D. Amadeo. Nombróse una Junta revolucionaria, de la cual fue elegido presidente D. Tomás Galard, antiguo progresista y abogado. Esta Junta promovió muchas mejoras, la mejor de las cuales fué el traslado del cementerio al sitio que ya se había bendecido para este objeto durante el cólera del 54".²⁰⁸ El mateix autor a *Efemérides Bergadanas* publicades el 1919, repeteix el mateix i hi afegeix que el primer decret de la Junta revolucionària de Berga va ésser el de restablir el mercat els diumenges i permetre que els comerços obrissin els dies festius i que l'advocat Laureà de Vilardaga havia estat nomenat diputat provincial, amb una fotografia del personatge inclosa²⁰⁹.

Seria raonable pensar que els fets que es podien desenvolupar a la llunyana Berga, podien ésser un reflex més o menys tardà dels esdeveniments de Barcelona, però eren societats massa diferents: a Berga els diguem-ne revolucionaris es devien poder comptar amb els dits d'una mà. Un dels homes forts de la nova situació, com hem avançat, va ésser el jove advocat Josep Blanxart i Grau, que estava més per una modernització liberal conservadora del país en el terreny agrari i econòmic que no pas per unes idees revolucionàries com les mostrades per la Junta revolucionària de Barcelona. Òbviament, el que diem no exclou que els protagonistes del 68 a Berga podessin ésser vistos i combatuts com a elements anticlericals i revolucionaris per les elits i bases properes als carlins, aterridos pel triomf liberal.

Tot fa pensar que els components d'aquella Junta, amb el poder local a les seves mans i sense saber gaire que fer-ne, estaven pendents del que decidís la Junta revolucionària de Barcelona. És prou simptomàtic que un dels homes forts de la nova situació a Berga, el berguedà Laureà de Vilardaga, no ens consta que tingués cap protagonisme a Berga en aquelles dates. (La única notícia que hem trobat referent a la relació d'aquest personatge amb el seu poble, és que amb motiu d'una estada a la vila, l'Ajuntament li va dedicar "una serenata" que era una pràctica habitual en les poc freqüents visites dels diputats i altres personalitats de relleu).

La documentació oficial generada per la Junta revolucionària de Berga, almenys la que s'ha conservat, no aporta pràcticament cap informació. La premsa, és a dir, *El Bergadán*, en mans d'un dels protagonistes de la nova situació, l'esmentat Josep Blanxart Grau, és més explícita. Cal però preguntar-se on començava i acabava el liberalisme de Josep Blanxart Grau. Per la nostra banda, pensem que s'ajusta com anell al dit al que ha escrit Pere Anguera: "A grans trets es pot afirmar que en les files liberals s'hi integrà la burgesia, entenent com a tal els comerciants, els industrials i els que exercien professions liberals, pràcticament tots concentrats a les ciutats, i el sector de terratinents, residents als nuclis urbans o rurals, que aspiraven a aconseguir el control i l'explotació capitalista de la terra"²¹⁰. En definitiva, el jove advocat no deixava d'ésser un home proper a l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre, amb una notòria càrrega d'idealisme.

Marició Janué diu que foren molt pocs els casos en què la Junta de Barcelona es va comunicar directament amb les juntes locals; va ésser la Diputació qui va enviar comissaris als pobles per a garantir la constitució de les Juntes, nous ajuntaments, mantenir l'ordre i assegurar la legalitat de les eleccions de la Junta definitiva. La mateixa historiadora escriu que "tant les declaracions de principis com els acords de les juntes van seguir les pautes de la Junta barcelonina. També la dissolució de les Juntes s'efectuà, en general, de manera mimètica i sense protestes després de la de la Junta de Barcelona". Encara afegeix, "De tota manera, l'anàlisi de les actes sembla confirmar que la Junta de Barcelona fou considerada per la majoria de les juntes locals

com la màxima autoritat de la província, per sobre de les juntes de partit, que en la majoria dels casos no van actuar com a tals, i, també, de la Junta de Madrid”²¹¹.

La narració dels fets berguedans abonen l’aportació de Janué. Vegem els fets de Berga: el dia següent d’haver-se sabut a Berga que Madrid i Barcelona havien secundat el “*pronunciamiento*” de Càdiz: es va reunir el Consistori, amb el Jutge de primera instància, el promotor fiscal, el registrador de la propietat, els administradors de rendes i correus i “el caballero oficial del destacamento de carabineros y fuerza de su mando, con un número bastante crecido de personas pertenecientes a todas las clases de la sociedad”, i, “se verificó el pronunciamiento con el mayor orden y con grande entusiasmo, e inmediatamente el pregonero y la música tocando el entusiasta y popular Himno de Riego, lo anunciaban a todo el vecindario”.

El dia 3 d’octubre, amb la Sala Capitular plena de gent de *totes les classes* es va procedir a elegir els membres que havien de formar la Junta Revolucionària: Tomàs Galard, advocat; Josep Blanxart Grau, advocat; Josep Pla, comerciant; Gerard Boixader, cafeter; Antoni Safont, botiguer; Ramon Escobet, cafeter i Ramon Sivillà, procurador. Tot seguit, la Junta va elegir Tomàs Galard com a president; Josep Blanxart com a vicepresident i Ramon Sivillà com a secretari.

El cronista, per dissipar qualsevol dubte, remarca que “Todo esto se hizo con el mayor orden, no cesando los habitantes de nuestra industriosa población en sus habituales ocupaciones, más tiempo que el necesario para expansión y celebrar el fausto acontecimiento del triunfo de la libertad”. D’aquesta manera, Berga ha demostrat que pot ser un digne membre d’una nació lliure, afegeix. Es a dir, proclamar la revolució va ésser, com qui diu, anar a prendre un cafè.

El dia 4 la Junta emet els primers decrets: en un primer decret, revoca una disposició del butlletí oficial nº 204 de l’agost anterior, que prohibia mercats i fires en diumenge, que segons el decret, és “*fundada en equivocados motivos y es altamente perniciosa a la población y a todo el país*”. El mercat torna al diumenge com havia estat des de temps “*immemorials*”, podent obrir totes les tendes de comerç i altres, amb llibertat de vendre o no, segons els plagui. En una localitat com Berga, amb tota seguretat un decret que revocava el sagrat deure de *santificar les festes*, era un acte revolucionari de considerable abast²¹².

En un segon decret, la Junta aboleix els drets de consum. A la vegada, per a cobrir les despeses municipals i fins que la superioritat resolgui es fixen els arbitris següents:

Petroli	1,5 cèntims d’arroba
Sabó	1,5 “ “
Aiguardent	2 “ “
Oli	2 “ “
Vi	60 “ “
Vinagre	25 “ “
Carn	25 cèntims la lliura carnífera
Porc, fresc i salat	25 cèntims la carnífera

Bo i la precarietat de la proclamació, la Junta Revolucionària emetia una proclama als *BERGADANES*, possiblement més adreçada als adversaris que als partidaris, on els deia:

“Vosotros, como todos los demás pueblos de la Nación, os habéis adherido al glorioso pronunciamiento iniciado en Cádiz.

El grito de libertad lanzado por valerosos patriotas desde la ciudad que ha sido cuna de nuestras instituciones liberales, ha conmovido a la Nación entera. Su eco ha recorrido las provincias con la velocidad del rayo. El triunfo de la libertad ha sido completo.

Cuando creían –los que ven en la Revolución sólo un fantasma destructor- que España iba a sufrir los estragos de una anarquía, los pueblos de toda la Nación, en medio del entusiasmo, han permanecido unidos y sin desorden han demostrado que son dignos de la libertad a que aspiran. España ha dado un buen ejemplo al mundo y todas las demás naciones nos admiran.

Bergadanes: sepamos también nosotros seguir el ejemplo de nuestros hermanos españoles, conservando el orden y la unión ante todo. Todo el mundo vuelve a estar ocupado en sus trabajos ordinarios. Sería un borrón para nuestra población el que un sólo momento se turbase la tranquilidad. Somos libres, pero ante todo acordémonos que el buen liberal sólo debe dar oído a los sentimientos generosos y patrióticos; depongamos en aras del bien de la patria todo agravio, toda ofensa particular; jamás, y mucho menos en los actuales momentos, debemos escuchar los criminales impulsos de la venganza.

Habéis elegido una Junta inspirada en los sentimientos más liberales y patrióticos. Tened calma y depositad toda vuestra confianza en ella. No os dejéis alucinar por ningún descontento mal avenido con el orden. Esperad el día del sufragio para (ejercer) uno de vuestros legítimos derechos, y entretanto dejad a la Junta que secunde los nobles fines de la Revolución.

Bergadanes: la Junta Revolucionaria de Barcelona, nos recomienda uno y otro día, que a toda costa sostengamos el orden, y para cumplir con su deber la Junta que habéis elegido aplicará toda su energía para reprimir cualquier desmán que se cometa contra las personas o contra la propiedad. La Junta espera que no desmentiréis vuestra acreditada cordura.

Bergadanes: ¡Viva la libertad ¡
¡Viva la soberanía nacional ¡
¡Abajo los borbones ¡ “

Berga 7 de octubre de 1868, Tomàs Galard, J. Blanxart Grau, J. Pla, A. Safont, G. Boixader, R. Escobet, R. Sivillà.

Aquesta proclama sembla demostrar que alguna cosa passava, bo i que no podem precisar-la. Part dels administradors de l'Hospital civil del Districte van dimitir; per substituir-los interinament la Junta va nomenar a Josep Blanxart Grau, Francesc Freixa i Ramon Soler, amb Domènec Serra i Ramon Viladomiu com a suplents.

També s'anunciava que la Junta Revolucionària de Barcelona havia nomenat diputat provincial a “*nuestro paisano y amigo D. Laureano de Vilardaga*”.²¹³

Disposem de poca documentació que ens pugui il·lustrar del que realment succeïa a Berga i pobles del Districte, però ben segur que hi havia problemes seriosos. Des de la publicació que resseguim, es reclamava que es delimitessin les atribucions de les Junes i es preguntaven perquè es trigava tant a definir aquestes atribucions. Vegem com justificaven aquestes preguntes: “Los pueblos rurales, minados por antiguos odios y discordias, aprovechan estas circunstancias para satisfacer sus venganzas

personales, y si pronto el principio de autoridad no se restablece y si las Juntas superiores o los gobiernos civiles no regulan el estado actual de los pueblos, el orden material tal vez no podrá sostenerse, creándose cada día nuevos obstáculos a la consecución de los fines o de los resultados que del uso de nuestras libertades debemos esperar y esperamos”²¹⁴ .

Josep Blanxart Grau, hereu d'una família de provat liberalisme i director-propietari de l'esmentat periòdic, havia convertit la seva publicació en tímid portaveu de la nova situació. Seria tant mal vist per alguns sectors i àdhuc col·laboradors que, com veurem, la situació l'obligaria a suspendre la publicació ben aviat. També, cal parar esment en el fet de què, previsiblement s'obria un període electoral del que ens ocuparem en el seu moment.

Mentre, la Junta Revolucionària de Berga, fins que el Govern provisional resolgués sobre el particular, pel seu compte i per decret, suspenia “*el cobro del impuesto sobre las sucesiones en línea recta entre ascendientes i descendientes*”, que com hem vist, era una vella preocupació de Josep Blanxart Grau i una actitud ben poc revolucionària. Però la situació ben segur que era de divisions internes. Una carta remesa per Climent Escobet datada a Berga el 24-10-1868 ho posa en evidència.²¹⁵

Ignorem què podia haver-hi darrera aquesta carta i si es limitava a afers personals d'ordre local o si obeïa a alguna intoxicació de carlins o liberals extremistes, cas d'haver-n'hi, d'aquests darrers. Fos, però per apatia o per motivar la població de cara a les eleccions, podem llegir al periòdic: “Decididamente Berga es una población indolente y perezosa en todo lo que tiene relación con la cosa pública. Llegan los días señalados para elecciones y nadie se mueve, nadie provoca reuniones, nadie medita y discute, ni se ha formado un sólo comité y todo marcha por sí mismo, y lo más bonito es que después todos somos exigentes y nos quejamos eternamente de lo que se ha hecho por incuria nuestra.....Apreciad el voto, no como un derecho, sino como un deber: sacudid vuestra pereza y vuestra apatía; meditad y discutid mucho antes de emitirlo; sabed que es un acto repugnante y profundamente inmoral el venderlo por dinero o por amistad, el bien público es lo único que debe guiarnos”

Segueix dient que les pròximes eleccions són indirectes, és a dir, que els diputats hauran de votar la forma de govern, l'elecció de monarca o president, segons la proposta que triomfi. Cal pensar en la importància d'unes Corts Constituents.

Denuncia, “La poca afición al trabajo que naturalmente tenemos los españoles y las viciosas administraciones pasadas, han creado esa escandalosa empleomanía y ese enjambre de pretendientes y gente ociosa que hace difícil todo gobierno, porque lo combaten incesantemente mientras no están agarrados al presupuesto. De estos vampiros acostumbrados a chupar la sangre de nuestra querida y desgraciada patria, no conviene de ningún modo que vaya uno sólo a las Cortes, ni a las constituyentes ni a las constituidas. Por esto en el programa les exigiríamos a los diputados la formal promesa de no aceptar ningún destino remunerado del Gobierno durante un número de años por lo menos doble del que debe durar la diputación”.

Sembla que es celebrarà a Berga una reunió d'alcaldes del Partit, caps i caporals del Somatent per “ponerse de acuerdo respecto de lo que convendría hacer en el caso no probable de que llegasen a levantarse partidas armadas que perturbasen el orden y la tranquilidad del país, así como para perseguir a todo trance a los ladrones que, so pretexto de una bandera política, o aprovechando la ocasión de haber quedado sin vigilancia los pueblos rurales y casas de campo, desde la supresión de los mozos de la escuadra y de la guardia rural, se dedican con alguna frecuencia a despojar de los ahorros que tanto sudor les han costado a los pobres labradores”.

Si aquesta reunió es celebra, diu l'articulista anònim que creiem que no és altre que Josep Blanxart, tindrà èxit, perquè el país està desenganyat i "en general sólo aspira a disfrutar de la paz y tranquilidad de un gobierno barato. En cuanto a las sugerencias carlistas en este país no son de temer ya: hasta los más rudos campesinos conocen ya que las instituciones liberales les permiten y facilitan al mayor número un mayor grado de bien estar (sic).

Sin embargo la reunión del Somatén significa la defensa del país por el mismo país, y esta es la mejor de las defensas". No permetrà, diu, com en altres temps, explotar la credulitat del muntanyencs "... Esto sólo es de temer en el caso de hallarse muchos operarios sin trabajo, o que no puedan ocuparse los labradores que en gran número abandonan durante el invierno, las poblaciones de la alta montaña. Por esto es de desear que la Excm. Diputación o el Gobierno abran trabajos públicos, puesto que ya es sabido que cuando el hombre no tiene que comer se afilia a la bandera que le paga su jornal".²¹⁶

El text reproduït ens sembla prou clarificador per explicar el ja proper aixecament carlí, que en la situació en que es trobava la població i el seu entorn, era plausible témer que trobaria adeptes en aquella amalgama de antiliberals de diverses tendències que agrupava un carlisme que no havia pas renunciat a la insurrecció armada.

Possiblement aquesta percepció explica la preocupació per l'ordre públic que era evident i general entre els responsables de la nova situació. Aquesta preocupació no era pas privativa dels que representaven la nova situació al Berguedà. A Barcelona, un objectiu dels liberals ja en un primer moment va ésser l'organització i dissolució dels antics cossos repressius i a la organització accelerada de milícies populars, reivindicades per progressistes i republicans. L'esmentada Janué escriu: "El día 19 d'octubre, Balaguer, president de la Diputació revolucionària, va explicar a la milícia la seva labor amb aquestes paraules: *"Ciudadanos voluntarios, no olvidéis jamás que el pueblo soberano ha puesto esas armas en vuestras manos para defender tres sagrados intereses, la libertad, el orden y la prosperidad. Hijos sois del pueblo; recordad pues que os debéis al pueblo. En vosotros confían los ciudadanos honrados; de vosotros lo espera todo la libertad; a vosotros se acudiría sí, lo que no es creíble, la tranquilidad pudiese turbarse, que vosotros, como soldados que sois de la libertad, sois también los soldados del orden"*²¹⁷. El brigadier Mariano Socias, que deu anys abans havia iniciat explotacions mineres a La Pobla de Lillet, va ésser el primer cap d'aquestes forces populars.

Les eleccions municipals

La cohesió interna del grup liberal berguedà sembla que era nul·la. Les eleccions municipals de Berga van donar peu a una grotesca farsa: un grup d'electors presentà una candidatura que encapçalava el president de la Junta provisional, Tomàs Galard; un altre grup, presentava una altra candidatura on deien que estaven representades totes les classes per persones de reconeguda intel·ligència, honradesa i patriotisme, que també encapçalava Galard; un altre grup d'electors presentava una altra candidatura encapçalada per l'autor de la carta que hem reproduït; un altre grup que es definia com a liberal, en presentava una altra encapçalada per l'advocat Josep Ribera, on figuraven membres de la Junta com el mateix Galard, Blanxart Grau, el diputat Laureà de Vilardaga, el metge Pau Florejachs, *l'heroi popular* de l'any del còlera (1854), l'històric liberal de la primera guerra carlina i ex alcalde Josep Mª Vilardaga Jonquet i altres reputats liberals; una altra candidatura que deia voler el progrés l'encapçalava Josep Blanxart Grau amb altres personatges que ja apareixien

en altres llistes; encara aparegueren dues candidatures més: una encapçalada per Francesc Freixa formada per 7 advocats, 4 procuradors –probablement tots els de la població- i dos propietaris i una darrera encapçalada pel propietari Ramon Santamaria, on apareixen, botiguers, gent d'oficis, fabricants, teixidors etc. Sembla evident que aquestes llistes publicades amb noms i cognoms eren més aviat una manera de marejar la perdiu i entretenir el personal. Si per una banda els redactors d'El Bergadán es convertien pràcticament en portaveus de la Junta Revolucionària i emetien proclames liberals, d'altra banda, es permetien frivolitats com la de la publicació de tantes llistes repetint molts noms o bé es continuaven manifestant apolítics com a l'inici de la publicació de Blanxart, que volia tornar a donar la imatge de neutralitat:

“Se dio el quid
Hubo una recia contienda
entre Paquito y D. Juan
sobre si era El Bergadán
político de trastienda.
-Yo digo que es del progreso.
-Dad a otro perro este hueso.
-¿Cree V. Que es moderado?
-Mucho menos, ni pintado.
-¿Qué de la unión liberal?
-¡Vaya un partido bestia!
-Entonces neo, señores.
-¿No ves que estos son peores?
-¡Ya caigo! ¿republicano?
-¿Tienes el juicio sano?
-¿O es acaso federal?
-Uff ¡!! No seas animal.
-Pues señores, ¿es absoluto?
-Calla hombre, no seas bruto.
-¿Que diantre será pues
el semanario raquítrico?
-*El Bergadán* no es político
aunque siempre es muy cortés.
Cayó en cuenta Paquito ¡
y dio razón a D. Juan
pidiéndole perdón contrito
y hoy le gusta *El Bergadán*”²¹⁸

A les eleccions del desembre del 1868, Tomàs Galard va ésser finalment elegit alcalde, amb el carlí Josep Pla de suplent i Jutge municipal. Tot plegat un preàmbul del que serien les eleccions legislatives.

Com ja hem escrit reiteradament, ens hem estès en l'estudi dels temps de la *Gloriosa* bo i que no entra de ple en el període que ens proposem estudiar, però és un punt de partida. El grup de persones que van endegar *El Bergadán*, que anirem retrobant, cercava una resposta “liberal” a la misèrrima situació d'un territori que s'anava quedant endarrere econòmicament i políticament?.

Creiem que sí, però amb matisacions: el valor de l'enriquiment i el triomf personals no deixava de ser un principi del “credo” liberal, i en aquest sentit sí que creiem que la majoria eren liberals i conservadors a l'hora. Antoni Jutglar va escriure: “La frase “*la pobresa és signe d'idiotesa*” dibuixa, per altra banda, l'eix de la mentalitat de classe de la nova burgesia. El fet important era enriquir-se. Triomfar econòmicament, i a

qualsevol preu, en la vida; amb els diners es podia aconseguir tot. Fins l'altra vida, si n'hi havia una altra, cosa que en aquesta època no semblava preocupar pas massa els burgesos de Catalunya. Com a conseqüència d'aquesta valoració, el qui no es feia ric era perquè era beneït, gandul o degenerat, i, per tant el pobre no havia d'ésser objecte de cap tracte especial de favor. Era la classe burgesa que coincidia amb els revolucionaris del primer moment i que, segons el mateix Jutglar, “ no sols desitjava obrir els horitzons de la política espanyola, sinó que en la consciència dels revolucionaris ocupava un dels primers llocs el desig d'afrontar el problema urgent de dirigir l'economia espanyola per camins moderns i eficaços”.²¹⁹ Els berguedans que es van posar l'etiqueta de “liberals” a temps, dels que Ramon Pujol i Thomàs seria l'exponent més evident, també serien àvids compradors de terres desamortitzades.

Les eleccions legislatives del 1869

L'objectiu d'aquest estudi, com ja hem dit al presentar-lo, és l'estudi de les eleccions legislatives de la Restauració, entre altres coses perquè va ésser en aquell període, en que les lleis electorals van fer necessari escenificar la farsa electoral. Les eleccions que presentem, prèvies al període a estudiar, probablement ja presenten algunes diferències a les anteriors degut a la conjuntura política “revolucionària”, ja que possiblement en alguns grups desvetlessin cert interès.

Anteriorment, les eleccions es decidien a Berga i en menor grau a Cardona, les dues poblacions més grans del Districte i la pràctica, sembla que era molt simple: els cacics de Barcelona es posaven en contacte amb els cacics de Berga per negociar a qui donarien l'acta de diputat. Alhora, els cacics de Berga negociaven aquesta acta amb els secretaris municipals o els cacics de cada poble, s'estalviaven les eleccions i els diputats sortien per unanimitat. Ningú n'esperava res, més enllà de la seva influència per pagar menys contribucions i algun favor en qüestions de lleves, generalment, en forma de recomanacions. En aquest ambient i amb aquestes practiques institucionalitzades, la població fou convocada a unes eleccions per sufragi universal, i les convocava un govern que era mal vist i tenia en contra l'Església i els propietaris que, tradicionalment, havien orientat i dirigit el vot dels pocs electors que tenien aquest dret.

Vegem el desenvolupament dels fets: el 25 d'octubre del 1868 el govern va reconèixer les llibertats fonamentals i el 9 de novembre va establir el sufragi universal per homes majors de 25 anys, per primera vegada a Espanya.

El dia 6 de desembre del 1868, per decret, es van convocar les eleccions legislatives pel dies 15 al 18 de gener del 1869. Les Corts s'obririen l'11 de febrer.

A *El Bergadán*, ja amb més adversaris que seguidors, apareix la primera crítica a la nova situació, justament al iniciar un nou període electoral: a continuació de la manifestació d'independència en vers que hem reproduït publicada el 13 de desembre en el mateix exemplar i sense cap relleu, donen la notícia de que el governador civil, Manuel León Moncasi ha dirigit als alcaldes una circular datada el 17 de desembre per a que la facin pública, on invita als electors i garanteix la llibertat de vot i la netedat de les pròximes eleccions. Algú, però, podia creure en aquestes suposades bones intencions?

Els polítics professionals ben segur que no hi creien: un polític rellevant a Berga i a Barcelona, com Laureà de Vilardaga el 7 de gener del 1869 escriu una carta de

caràcter electoral a Víctor Balaguer. La carta és irrellevant, però en una post data, escriu: “*Tengo uno a ocho pueblos (sic) en los que los caciques son amigos míos y los conducen como borregos*”²²⁰. Sembla evident que més enllà de les paraules, la voluntat democràtica d'aquells dirigents liberals era ben minsa, per molt sufragi universal que haguessin establert.

El nº 32 d'*El Bergadán*, següent al darrer consultat, no s'ha conservat, -de fet, ens manquen molts exemplars-, per tant no podem saber si amplien la informació electoral, però en el nº 33 del 25 de desembre, trobem ja una crítica que per la seva exageració denota que ja hi ha friccions: ja abans de la “revolució” des del govern civil de Barcelona havien demanat informació del setmanari a l'Ajuntament. Aquestes peticions eren una pràctica habitual, però aquesta petició no va tenir resposta i pel que es veu degueren insistir perquè els fos remesa. La reclamació va ser molt mal rebuda com ho posa de manifest un llarg article, escrit entre la queixa i certa nostàlgia²²¹.

De les eleccions legislatives *El Bergadán* s'ocupà molt poc, segurament perquè ja estava a punt de tancar portes i ben segur, perquè ja les sabia perdudes. Bo i el que diem, es preguntaven: “¿*Como estamos para las Constituyentes Sres. Electores?*” i interpretaven aquesta resposta: “Días atrás todo se hundía de candidatos, por aquí un Socías, por allá un Camprubí, más allá un Torrecilla por otra parte un Nin, por otra parte un Letamendi en fin, era una exposición de candidatos. Hoy todos han desaparecido del palenque candidatorial, excepto los señores Torrecilla de Robles y Letamendi; bastante para hacer el contra y el pro”.

Josep Blanxart i Grau, amb els seus companys de la Redacció de la seva publicació dividits, havia quedat sol en la brega. S'adreça als lectors per manifestar-los que no els sorprengui que prenguin “*cartas en este asunto*”, ja que essent properes les eleccions i no havent rebut la Redacció del seu periòdic cap papereta ni cap programa dels que circulen en aquests casos, no comprenien aquesta inèrcia. Bo i això, convidaven a participar a les eleccions i escrivien:

“No espantarse nadie, ante la lucha electoral, sacarse todo el mundo la máscara, presentarse frente a frente sin temor a esos pueriles compromisos, pues el que lucha en buena lid y con armas legales, ni adquiere malevolencias, ni conserva rencores. Animarse pues, acudir todos a la lucha, pero teniendo presente siempre que el orden es la primera garantía de la legalidad, es la base de toda libertad”.

“No queramos desmentir el crédito de sensatez que tenemos adquirido. Y no sólo eso, sino que debemos todos procurar que la lucha política no trascienda en enemistades: enhorabuena que seamos adversarios en política, pero en nada más; si hoy ante las urnas somos enemigos y apasionados, volvamos mañana a la unión y a la amistad, sin embriagarnos ante el triunfo, ni mucho menos cometer la vileza de echar en cara a nadie la derrota”.

Publiquen, també, dues cartes trameses al Setmanari. Una sense firmar, però molt extensa, datada a Berga el 8 de gener del 1869. De fet, de firma no en necessitava, perquè és pal·lesa l'evidència de la filiació de l'autor. Vegem-ne un fragment: “Sin que pretenda señalaros, pero ni siquiera insinuaros a que persona tenéis que elegir por diputado; dejando toda idea política y abandonando por ahora todo partido, quiero recordaros, que los católicos no deben dar su voto en las elecciones, sino a sujetos de quienes tengan la seguridad que cabe en las cosas humanas, sencillamente a hombres que sean buenos católicos y fervorosos cristianos”, és a dir, a candidats carlins.

L'altra carta, és datada el 10 de gener i també a Berga. La firma Domingo Corominas, recordem que era el notari que com a representant del conservador Farguell Caum treballava a Berga les eleccions de Torrecilla de Robles, i havia polemitzat a la premsa de Barcelona amb Laureà de Vilardaga sobre afers electorals del Berguedà en períodes anteriors a aquest estudi. Corominas en la seva nota fa referència a una carta tramesa pel candidat José de Letamendi als electors on enumera els “*amigos políticos*” que donen suport a la seva candidatura, entre ells Josep Pla, propietari i carlí, encara que moderat, que havia estat alcalde. Corominas escriu que, per la seva amistat amb Pla, alguns electors poden pensar que ell també dóna suport a Letamendi, però, manifesta: “*no apoyo ni apoyaré otra candidatura que la de D. Manuel Torrecilla y que combato y combatiré en el terreno legal, con toda decisión, aunque escasas fuerzas, cualquiera otra de las que se han presentado. No me cuente, pues, nadie entre los amigos políticos de D. José Pla, porque no estoy con ellos*”²²². Amb tota seguretat els redactors d'*El Bergadán* també estaven dividits.

Les eleccions legislatives del 1869 pensem que tenen un interès mínim bo i la poca informació que en tenim. En definitiva, com ja hem dit, la majoria d'aquestes eleccions ni tant solament s'arribaven a celebrar.

Un interès afegit, és el relleu generacional de part dels cacics. Ja hem vist en quins paràmetres es movia Laureà de Vilardaga en la carta adreçada a Balaguer; també hem vist com el notari Corominas, l'home del cessat diputat provincial Joaquim Farguell i Caum continuava recolzant al candidat d'aquest, Manuel Torrecilla de Robles. En aquestes eleccions, però, debuta un nou agent electoral, el jove Ramon Pujol Thomàs, que s'ofereix com a agent electoral a Torrecilla de Robles, com ja hem vist.

Es van celebrar aquelles eleccions, que queden encara fora del període que estudiem, però en reproduïm els resultats publicats que ens semblen una bona mostra del garbuix electoral i de la manca de coordinació dels grups polítics:

Ramon Vinader.....	4093	vots
Manuel Torrecilla.....	3438	“ (rectificaran, amb 3538 vots, però no ve de cent)
Tomàs Isern.....	3161	“
Francisco de A. Aguilar	2701	“
Carlos M de Herrera.....	2519	“
Juan Bta. Topete.....	2390	“
Eduardo Maluquer.....	2321	“
José de Letamendi.....	2229	“
El Marqués de Ciutadilla.....	2060	“
José Fernández del Cueto.....	2059	“
Luis de Llauder.....	1066	“
Antonio Ferratges.....	724	“
Estanislao Figueras.....	703	“
José Camprubí.....	608	“
Antonio Altadill.....	565	“
Joaquin Hugueta.....	525	“
Antonio García López.....	441	“
José Coll Vehí.....	337	“
Ventura Abarzuza.....	200	“
José M ^a Fivaller.....	197	“
Ramón de Sentmenat	193	“
Carlos Borrajo.....	83	“
Santiago Soler	82	“

“Además hubo algunos cuyo nombre de votos no ascienden a 40”. Sorprenentment, no senyalen cap guanyador ²²³.

Com podem veure la dispersió en les atribucions de vot, va ésser considerable. En qualsevol cas hem de manifestar que a l'Arxiu Municipal de Berga no hem trobat cap document d'aquestes eleccions.

Anotem, per tancar aquest apartat que es van atorgar 1066 vots a Lluís Mª de Llauder al que dedicarem un apartat en les properes eleccions. Aquest 1066 vots per Llauder, que no era pas candidat per Berga, ja que es presentava pel districte de Mataró, on va ser derrotat, ens semblen una bona mostra de la desorientació carlina en aquestes eleccions legislatives.

La fi d'El Bergadán i balanç final de les eleccions

Amb els darrers esdeveniments polítics, El Bergadán arribava a la fi dels seus dies de publicació, per una manca de suport ja des del principi, però agreujada pel paper que els seus redactors –o alguns d'ells- havien tingut en la Junta revolucionària. Ja a l'agost del 1868 el setmanari s'havia dirigit als subscriptors dient-los que havien confiat influir en l'agricultura –la dèria de Josep Blanxart Grau-, si no a curt sí a mig termini, en el sentit de propiciar un canvi, “*es decir el cambio de la agricultura empírica y rudimentaria por la agricultura racional e ilustrada*”, però, havia d'admetre que pocs agricultors propietaris s'havien subscrit a la publicació, que atribuïen a la poca afecció a la lectura i, en part, a la poca instrucció.

A Berga sí que hi havia hagut subscripcions i els donen les gràcies, però donen a entendre que la publicació s'aguanta perquè es va obrir una subscripció mensual per a cobrir les despeses. Dóna els noms d'aquests subscriptors que, en alguns casos ja venen del passat i en altres, seran personatges de la vida pública que anirem trobant en el futur: Josep Ribera, Josep Penina, Domenech Serra, Francesc Freixa, Josep Blanxart i Grau, Antoni Cardona, Rvd. N.N. (pensem que, probablement, es tracta d'Antoni Arissó, que serà inclòs temporalment en una de les llistes confeccionades per les eleccions municipals del 1868 i serà un personatge fonamental en la construcció del canal industrial), Josep Grau (q.e.p.d.), Antoni Pedrals, Ramon Sivillà, Josep Cots, Francesc Bargalló, Francesc Joan Canals, Florenci Zavala, Ramon Carbonell (q.e.p.d.), Joaquim Farriols, Lluís Rosal, Ramon Pujol i Thomàs, Esteve Elias, Manuel Pla, Antoni Díaz i, també, el diputat a Corts, Ignasi de Sabater, amb 40 rals mensuals i el diputat provincial Joaquim Farguell Caum, amb 20 rals mensuals. *El Bergadán* s'imprimia a Manresa i donen les gràcies a la companyia *La Bergadana*, que transporta la publicació gratuïtament ²²⁴.

Com dèiem, el setmanari arribava a la seva fi. El darrer número publicat, el 39, del 7 de febrer, s'acomiadava dels lectors: fora de Berga no hi havia hagut les subscripcions que esperaven i no cobrien despeses. “*Además, al comenzar el último trimestre experimentó la lista de nuestros suscritores un número notable de bajas que no pudimos atribuir a otra causa que a algunos sueltos políticos que insertamos. Comprendiendo que no debe ser la política la ocupación favorita de los semanarios locales y acostumbrados por otra parte a respetar en los demás todas sus opiniones, desistimos de tratar ninguna cuestión política*”. També, afegeixen, ha mancat personal a la Redacció.

Des de la secció d'agricultura on Josep Blanxart Grau havia escrit nombrosos articles, com ja també hem dit, l'innovador de l'agricultura al Berguedà es dirigeix per darrera

vegada a “*Als Pagesos*”. Es un llarg article que considerem molt interessant. És un balanç del fracàs editorial, les seves causes i les seves conseqüències. Excepcionalment es redactat en català. L’aportem en l’Annex nº 10.

El Bergadán publica el seu darrer número, amb l’esperança de que tornarà a veure la llum i confia, amb amarga ironia, que ja no s’haurà de queixar, “*ni del mal estado de nuestras calles, ni de la conservación de los días de luna en el alumbrado público, ni de degollación de cerdos en las calles, ni del mal tabaco que nos hace fumar la Hacienda, aunque sea revolucionaria ni de otras muchas cosas malas que hoy nos sobran, ni de otras tantas ídem buenas que nos hacen falta*”.

També s’acomia amb la voluntat de tranquil·litzar als lectors. Sota el titular “*Alarmas*”, publica un breu text summament interessant en quan denuncia l’entesa entre l’absolutisme i la religió que sempre serà nefasta i la seva participació en les darreres eleccions: “*Alarmas. Ha habido algunas durante estos pasados días y a nuestro juicio sin motivo alguno. No parece sinó que hay empeño decidido de que aparezcan carlistas en todos los rincones de nuestras montañas. Los que conocen nuestro país saben bien que todas sus aspiraciones y todos sus deseos se reducen a la conservación de la paz a toda costa y a obtener un gobierno barato. Tiene demasiada experiencia y son demasiado recientes los sufrimientos de la última guerra civil, para que se mueva por ningún género de instigaciones. No es lo mismo depositar un voto en las urnas electorales que tomar un fusil. Y aun el resultado de las elecciones, que hizo aparecer una gran masa de electores partidarios del absolutismo, fue debido no al espíritu absolutista, sinó al espíritu religioso que desplegó todos los resortes de la influencia. Es una verdadera lástima que se confunda la cuestión política con la religiosa porque los resultados de esta confusión han sido y serán siempre funestísimos. Está pues persuadido el Gobierno Provisional y la prensa entera que, ni en Berga ni en sus montañas, ni hay partido carlista, ni se conspira, ni hay ninguna probabilidad de que en adelante se levante ni conspire nadie. Para la guerra se necesita juventud y la juventud, aquí como en todas partes, es contraria al carlismo*”.

A l’agost del 1876 reaparegué *El Bergadán* novament dirigit per J. Blanxart i Grau. En la presentació de la publicació, redactada amb voluntat de concòrdia, el director de la mateixa exposa el que degué ser el principal motiu de boicot que patí la publicació i s’excusa davant l’opinió assumint el seu error. *El Bergadán* nº 31 del 13-12-1868 havia publicat un anunci del llibre *La República Democrática Federal Universal* de Fernando Garrido, amb pròleg d’Emilio Castelar. Ara, al reparèixer la publicació, s’excusarà públicament i parlarà d’aquell anunci que col·locava Jesucrist al costat dels grans publicistes de la humanitat: “*Recuerdo y todavía me afecta –dijo- la justa censura que dicho inserto mereció a un ilustrado suscriptor, y como sea la verdad que la inserción de aquel suelto fue impremeditado y un simple LAPSUS PLUMAE, en descargo mío y satisfacción de los que lo leyeron, debo aprovechar la ocasión para manifestar que jamás ha cruzado por mi mente un sólo momento de duda, acerca de la Divinidad de Jesucristo*”²²⁵.

Pel que fa al perill d’una conspiració carlina és obvi que l’il·lús Blanxart s’equivocava o volia ignorar la realitat, com no trigaria pas massa temps a fer-se palesa. La insurrecció fallida de l’estiu del 1869 en la que participaren alguns notoris carlins del Berguedà abona aquesta “errònia” percepció. L.I.F.Toledano aporta àmplia i documentada informació d’aquestes conspiracions.²²⁶

Capítol 3

Les eleccions legislatives del gener del 1870, del març del 1871, gener del 1872, agost del 1872 i les del 1873.

Una situació inestable

No és el nostre objectiu estudiar aquestes eleccions, si és que poden definir com a tals, ja que com hem dit reiteradament aquest es basa en les eleccions de la Restauració, però entenem que és del tot imprescindible fer-hi referència encara que solament sigui per aportar alguna informació sobre la divisió interna dels carlins berguedans i la figura de Llauder. Òbviament, caldria aprofundir-hi molt més, però ja ens apartaria del nostre objectiu.

El període es va caracteritzar per una gran inestabilitat: els carlins conspirant i amb intents d'alçaments i amb els Borbons a l'exili, les Corts aprovaren el 16-XI-1870 la candidatura d'Amadeu de Savoia. El nou rei va jurar la Constitució el 2-I-1871, i, va abdicar l'11-II-1873.

Durant el seu breu regnat es van celebrar **tres eleccions legislatives: 1/ el març del 1871**, amb un gran frau electoral organitzat per Romero Robledo per consolidar la nova monarquia. D'aquestes eleccions, no n'hem trobat cap document a l'Arxiu Municipal de Berga, bo i que a Catalunya els carlins van obtenir un èxit notable.

Per divisions governamentals les Corts es van dissoldre el 24-I-1872. Serrano que havia substituït a Sagasta, va dimitir el 16-II-1872. El va substituir Ruiz Zorrilla que va ocupar el poder fins a l'11-II-1873 en que es va abdicar el rei Amadeu i es va proclamar la primera República. Amb aquesta monarquia s'havien celebrat noves eleccions, **les 2/ a l'abril del 1872**, i **les 3/ a l'agost del mateix any 1872**.

Aquesta situació d'inestabilitat electoral òbviament era fruit de la inestabilitat del país: el mateix 1869 es va aprovar l'aranzel lliurecanvista de Figuerola que va donar peu a les grans campanyes proteccionistes que influïren en successives eleccions, com anirem veient.

L'11 de febrer del 1873 es va proclamar la primera República. Els carlins que havien conspirat i preparat per l'acció, varen aprofitar la situació per emprendre la seva tercera acció bèl·lica a favor de la *Causa*. El maig del 1873, "oficialment" el dia dos, va començar la tercera guerra carlina; a Berga, ja el dia 30 d'abril, Benet Morlans aixecà una partida.

Del 10 al 13 de maig del 1873 es van "celebrar" noves eleccions, ara republicanes, amb un 60 per cent d'abstenció. Al Districte de Berga, creiem que no es van celebrar, per la situació bèl·lica i va continuar exercint Frederic Rusca.

Veurem la intervenció del jove advocat berguedà Rafael Joaquim Penina i Sala a la Diputació de Barcelona, origen de la seva determinant actuació política posterior en l'àmbit local, des de la direcció d'El Bergadán, i sempre al costat de Ramon Pujol i Thomàs, que accediria a l'alcaldia de la vila.

La República va finí amb el cop d'estat de Pavía el 3-I-1874 i el 29-XII-1874 i amb el "pronunciamiento" de Martínez Campos a Sagunt, s'obria el període de la Restauració, que és l'objectiu del nostre estudi. Tornem, però a les eleccions legislatives d'aquells anys.

Les eleccions legislatives del gener del 1870.

Lluís Mª de Llauder i de Dalmases (Madrid 1837-Barcelona 1902)

Com a introducció a l'estudi d'aquestes eleccions pensem que hem d'introduir un breu apartat al cèlebre nebot del capità general Llauder, amb les aportacions de Jordi Canal.²²⁷

Llauder, llicenciat en Dret Civil i Canònic el 1837, que seria director i propietari d'*El Correo Catalán*, entrà al món del periodisme a la segona meitat de la dècada dels seixanta, col·laborant a *El Amigo del Pueblo* i a *El Criterio Católico*, publicacions de la premsa contrarevolucionària. L'esclat de la Revolució del 68 havia dut a Llauder a intervenir a la vida política. El primer de gener del 1869 va publicar un fulletó que titulà *El desenlace de la revolución española. Apuntes y consideraciones que es conveniente tener en cuenta para decidirse con acierto en las circunstancias excepcionales en que nos encontramos*, amb el que, segons pròpia confessió va ser el primer en tornar a enarborar la bandera del carlisme a Catalunya. El 1894 ell mateix en faria la síntesi: "El desenlace de la revolución española, será, en el orden religioso el triunfo del principio católico, y en el político el restablecimiento de la monarquía tradicional bajo en cetro de Carlos VII".

Llauder, però, des de la seva joventut fins a la seva mort, sostindria que la victòria no s'obtidria per la força de les armes, el que probablement no satisfieia pas gaire als bel·licosos carlins berguedans.

Polític antibel·licista, confiava que la monarquia que ell anhelava s'instauraria per aclamació. En el fulletó que hem esmentat del 1869, expressava metafòricament que la monarquia tradicional havia de ser concebuda com un "arco iris que anuncie la reconciliación con Dios, cuál lo fue después del diluvio, no como una nueva tea que venga, aunque sea con recto fin, a ensangrentar los campos españoles y a intentar arrancar el árbol de la democracia antes de que el fruto caiga por su peso". És obvi que Llauder no la va pas encertar.

Llauder que va ser candidat el 1869 i el 1870 pel districte de Mataró va ser derrotat en les dues eleccions, però en aquestes eleccions del 1870 se'l va obsequiar amb l'escó de Berga, com veurem.

D'aquestes eleccions hem tingut la sort de poder-ne consultar les actes originals, tal i com les remeteren els pobles del Districte. Després a Berga, el mateix dia de l'escrutini general, pensem que les actes es redactaven de nou per convertir-les en « correctes ». Les actes examinades les considerem una bona mostra de la farsa electoral, tant pels resultats « obtinguts » pels candidats, com pel nombre de persones que intervenen en alguna redacció : qui escriu els noms, qui escriu les xifres, qui les rectifica, i qui les envia en blanc. Com a comú denominador de tota aquesta història, una gran abstenció: hi ha pobles on creiem que no s'hi va presentar cap elector, i, les eleccions duraven tres dies. Com veurem, els vots teòricament emesos i les xifres adjudicades, no concorden en molts casos, però del que es tractava era simplement de remetre el paper, cosa que tampoc es feia sempre, atenent les reclamacions que hem vist en aquest sentit. Si en presentar-se els carlins a les eleccions, els que havien de redactar i signar l'acta havien decidit que el diputat havia de ser el Sr. Llauder, encara que fos candidat per Mataró, tampoc calia basquejar-se gaire. Una vegada més ens trobem davant la manca de coordinació carlina i tal vegada també davant d'una divisió entre els carlins berguedans: els partidaris de Llauder, contraris a una insurrecció i els partidaris d'agafar novament els fusells.

Vegem uns exemples dels resultats:

AVIÀ, 23-1-1870. 240 electors, N'han votat 36. Resultats:

Pablo Bosch y Barrau	19 vots
Pedro Pastor y Landero	19 “
Luis M ^a de Llauder y Dalmases	17 “
Francisco Romaní y Puidegolas	10 “
José Puig y Llagostera	6 “

D'Avià escriuen a l'acta que el dia 21 no es va poder formar la mesa per falta de concurrència. Del dia 22 no en parlen.

FÍGOLS, 23-1-1870. No s'informa ni del número d'electors ni del de votants. Resultats:

Pablo Bosch y Barrau,	21 vots
Pedro Pastor y Landero	21 “

ESPUNYOLA, 23-1-1870. Resultats:

Luis M ^a de Llauder	115 vots
Francisco Romaní	108 “
Pablo Bosch Barrau,	7 “

CASTELL DE L'ARENY. 162 electors i n'han votat 100.

21-1-1870 a les nou del matí s'obre el col·legi electoral, i, “dadas las cuatro de la tarde empezose el escrutinio y no habiendo dado voto alguno se dio por terminado el acto”

22-1-1870. Resultats:

Pablo Bosch	30 vots
Francisco Puig	30 “

23-1-1870 Resultats:

Ll. Llauder	70 vots
F. Romaní	70 “

24-1-1870 Escrutini general: “verificar la comprobación de las actas y el resumen general el cual dio el resultado siguiente.

Sr. D. Pablo Bosch y Barrau	30 votos
José Puig y Llagostera	30 “
Luis M ^a de Llauder y de Dalmases	70 votos
Francisco Romaní y Puigdegolas	70 “

Aquesta pràctica d'atorgar el mateix número de vots a més d'un candidat era molt habitual. No hi insistirem.

Una altra mostra d'acta freqüent en pobles petits, l'exemplifiquem amb el poble de La Baells. L'acta es datada el dia 23 de gener, i s'atorguen 17 vots a Llauder i 17 a Romaní i Puigdegolas. A l'acta consta que al poble hi ha 72 electors i escriu: “I en cumplimiento de lo que previene la ley, haciendo constar que el número de electores del distrito municipal es de setenta y dos y que han tomado parte en la votación diez y siete, firmamos la presente acta por triplicado de que certificamos. El Presidente Ramón Comellas. Los señores escrutadores, para Ramón Cortina firma José Casals, para mí José Casals. Por José Solá no sabe escribir y por mi José Comellas”.

La Nou. L'acta és datada el dia 23. La xifra és escrita sobre una anterior que sembla el 21. Com a altres pobles, algú escriu els noms i algú més les xifres. El resultat són: Llauder i Romaní, 66 vots cada un. Pelegrín Pomés i Pau Bosch, 7 vots cada un. El dia 23 a Gironella no es presenten electors per formar la mesa i a Puig-reig, no es presenten cap dels tres dies, 20, 21, 22. És obvi que l'any 1870, tant Gironella com Puig-reig encara eren pobles que no havien experimentat el gran creixement que va propiciar la industrialització, però ens sembla il·lustrativa aquesta absència d'electors, que de fet, es donava a tots els pobles. En definitiva, la gent tenia altra feina i les eleccions eren un tràmit obligat del que ja s'ocupaven els secretaris municipals, llogats pels qui històricament tenien el poder a cada població.

El recompte que consta a l'acta de l'escrutini general de Berga que proclama diputat a Llauder dona els següents resultats: Llauder, 2078 vots; Romaní, 1898 vots; Bosch i Barrau, 1011 vots; Llagostera, 876 vots; Pastor i Landero, 766 vots; Eusebio Pascual, 431 vots; Altadill, 197 vots.

El dirigent carlí Lluís Mª de Llauder, que es presentava per Mataró però que va rebre *l'obsequi* de l'acta de Berga, com els altres carlins, no va jurar la nova Constitució i en conseqüència no va exercir el flamant càrrec amb que l'havien honorat els carlins que havien redactat l'acta de Berga. Per expressar-ho en termes d'avui, podríem dir que va fer *currículum* per la seva candidatura del 1891.

Les eleccions legislatives del 1871

Si aquestes eleccions del 1871 es van arribar a celebrar, tampoc se'n conserva cap document a l'Arxiu municipal de Berga. No obstant aquestes eleccions, com les del 1870, varen ésser molt rellevants pel carlisme, a nivell general, com ja hem vist. Les aportacions de F. Toledano i de F. X. Hernández Cardona ens semblen interessants. Toledano ens dona una visió general del posicionament carlí que no era pas homogeni.²²⁸

Una aportació d'Hernández Cardona entenem que completa l'idea aportada per Toledano²²⁹.

Tant si es va escenificar la farsa electoral com si sense basquejar-se tant, els berguedans es van limitar a trametre l'acta amb els 4500 vots que li atribueix Canal, o si aquestes actes varen ésser confeccionades a Barcelona, el resultat ens sembla impensable.

Amb vots o sense vots els carlins es van apuntar el triomf i Llauder va ser nomenat diputat a Corts pel districte de Berga. En no haver jurat la Constitució tampoc va ocupar l'escó amb que l'havien obsequiat i cal pensar que tampoc degué doidre a molts carlins radicals perquè en aquella conjuntura una actitud en contra de les armes, segurament, no era la més ben vista en el món carlí proper a un alçament.

Les eleccions legislatives de l'abril del 1872

De les eleccions de 1872 també hem pogut consultar les actes enviades pels pobles a l'abril i a l'agost d'aquell any. Confirmen el que ja hem vist en les eleccions del mes de gener del 1870, pel que fa al triomf carlí. La situació electoral berguedana no havia pas variat.

Abril 1872, una mostra dels resultats electorals:

SANT BOI DE LLUÇANÈS. El dia 3, voten els 5 electors que es presenten, tots, per Llauder. El dia 4 s'adjudiquen 53 vots a Llauder i 9 a Sabater. El dia 5, Llauder, 9 vots i Sabater 7 vots. Com a mostra de que no trobem cap resultat que lligui, direm que el resum que remeten de Sant Boi de Lluçanès, és el següent: primer dia, Llauder, 5 vots; segon dia, Llauder, 28 vots i Sabater 10 vots; tercer dia, Llauder, 9 vots i Sabater, 7 vots.

BERGA, 4 d'abril. Col·legi segon: Sabater, 54 vots, Llauder, 52 vots i Manuel Torrecilla, 1 vot.

El dia 5, Llauder, 176 vots, Sabater, 98 vots i Torrecilla, 2 vots.

5 d'abril, Tercer Col·legi (La Palma) . Llauder, 55 vots, Sabater, 50 vots i Torrecilla, 1 vot. En una altra acta apareix el resum d'aquest col·legi electoral: Llauder, 194 vots; Sabater, 97 vots i Torrecilla, 5 vots.

El col·legi electoral de la Mercè, apareix amb aquests resultats: dia 5, Sabater, 81 vots, Llauder, 44 vots, i, com a resum, Llauder, 169 vots, Sabater, 165 vots, Torrecilla, 3 vots, Antoni Pedrals, 3 vots, Pau Torredadella i Josep Cots, amb un vot cada un.

VALLCEBRE, 5 d'abril, Llauder, 17 vots i Sabater, 24 vots.

LA VALLDAN, 3 abril, Llauder, 7 vots i Sabater, 3 vots.

“ 4 “ “ 14 “ “ 1 “

“ 5 “ “ 23 “ “ 2 “

LA NOU. 5 d'abril, Llauder, 100 vots, Sabater, 6 vots

LA BAEELS. El 3 d'abril no hi ha resultats, el 4, adjudiquen 7 vots a Sabater i el 5 d'abril, 24 vots a Sabater i 2 a Llauder.

VILADA. Resum. 3 d'abril, Llauder, 20 vots

4 “ “ 13 “ Sabater, 14 vots

5 “ “ 42 “ “ 6 “

BAGÀ, 278 electors, n'han votat 278. 6 d'abril, 241 vots per Sabater i un per Llauder.

OLVAN. El 5 d'abril, es van atorgar 44 vots a Llauder, el dia anterior se l'hi atorgaren 32 vots, i, el primer dia, 29 vots. Els tres dies, Sabater fou ignorat.

SAGÀS. El 5 d'abril, s'atorgaren 91 vots a Llauder i 22 a Sabater.

CASSERRES. El 5 d'abril. S'atorgaren 111 vots a Llauder i 71 a Sabater.

CASTELL DE L'ARENY. El dia 5 d'abril, Llauder, 12 vots i 26 pel candidat Sabater.

SERRATEIX. El dia 5, s'atorgaren 72 vots a Llauder.

CASTELLAR DE N'HUG. 146 electors. El dia 5 d'abril, Llauder, 54 vots i Ignasi de Sabater, 1 vot. Amb la mateixa data, escriuen una altra acta amb 102 vots per Llauder i 10 per Sabater. Entenem que remeten les dues, perquè s'utilitzi la més convenient.

AVIÀ. El 6 d'abril, 108 vots per Llauder i 104 per Sabater. A més, entenem que per error en els noms de pila, apareix un vot per José Mª de Llauder. En una altra acta d'Avià, es protesta perquè hi ha més paperetes que electors.

I així podríem anar continuant. La majoria d'actes són del dia 5, però el mateix dia es fa el resum de tots els dies com si s'hagués votat, sense protestes en general (a Borredà, on el dia 4, adjudiquen 23 vots a Sabater i 15 a Llauder, s'anul·len dues paperetes de Llauder perquè anaven juntes i a Santa Maria de Merlés, anul·len 13 vots per haver estat emesos en paperetes de color).

BERGA. La protesta més interessant es va produir a Berga per la intervenció d'alguns clergues a favor del carlí Llauder, com veurem.

El dia 5 d'abril del 1870 al col·legi primer, a l'ex-convent de la Mercè, s'estén l'acta de del dia: presideix la mesa Pau Torrabadella, i són secretaris escrutadors, Josep Minoves, Lluís Alsina, Celdoni Novell i Segimon Bonet; a les nou del matí es constitueix la mesa i es procedeix a l'elecció. Reproduïm l'acta per documentar el procediment: *“Los electores fueron uno a uno acercándose a la mesa y presentando sus cédulas talonarias entregaron las papeletas al Presidente que las depositó en la urna a la vista de los votantes, cuyos nombres constaban en la lista numerada sacada del libro del censo electoral y en la que se anotaban los votos.*

Dadas las cuatro de la tarde comenzó el escrutinio sacando el Presidente las papeletas de la urna, que entregó a un Secretario, y que este leyó en alta voz. Confrontadas las notas de los Secretarios entre sí y con la lista de los votantes y papeletas sacadas de la urna cuyo número es de ciento veinte y seis anunció el Presidente el siguiente resultado.

D. Ignacio Sabater, ochenta y un votos, 81 votos.

D. Luis María de Llauder y de Dalmases, cuarenta y cuatro votos, 44 votos.

D. Manuel Torrecilla un voto, 1 voto

No ha mediado otro incidente que el de la presentación de una protesta en el acto de concluir el escrutinio sobre la cual (sic) la mesa en su mayoría ha acordado que no se tenga en consideración pero que sin embargo se una al acta a los efectos oportunos habiendo sido de voto contrario dos Secretarios D. Segismundo Bonet y D. Celedonio Novell.

Quemadas a presencia del público todas las papeletas después de recontadas por los Secretarios y de cerciorados de su conformidad con las notas que llevaban y la lista de los votantes, se dio por terminada el acta de la elección de este día, ordenándose la fijación de la lista nominal de los electores que habían concurrido a votar y el resumen de los votos que hubiese obtenido cada candidato en la parte externa del Colegio y antes de las nueve de la mañana del inmediato día. En fé de la cual (sic) firmamos la presente acta que se remitirá a la Secretaria del Ayuntamiento antes de las ocho del día de mañana para que tenga cumplido efecto lo prevenido por la ley en su artículo 75”. Segueixen les signatures del president i secretaris escrutadors.

Seguidament, es redacta l'acta resum general dels dies de votació, amb els resultats que ja hem aportat i fa referència a una doble papereta que va ésser anul·lada i a la protesta no acceptada que adjunten. Diu així: *“Colegio 1º. Los electores infros. Pertencientes a este Colegio, protestan formalmente de la coacción punible ejercida por el Clero en la presente elección en todo el Distrito, valiéndose de la Religión para hacer una fuerte presión en la conciencia de los Electores contrarios a D. Luis M^a de*

Llauder; y haberse en este Colegio señalado las papeletas de votación acortándolas por los ángulos, a fin de amedrentarlos haciéndoles entender serian conocidos sus votos, cuando la Ley quiere sean enteramente reservados. Piden por lo tanto, que en conformidad al art. 41 de la Ley electoral se admita esta protesta consignándose en el acta del día. Berga 5 de Abril de 1872". Signen, Francesc Malaret, Joan Vilajuana, Lluís Orriols, Josep Massana, Antoni Safont, Lluís Freixa, Josep Pla, Climent Arissó i Ramon Escobet.

Al tercer Col·legi, La Palma, es presenta la mateixa protesta que hem vist, amb idèntica redacció i similar tractament. En aquest col·legi electoral, presideix la mesa Pere Tuyet i són secretaris escrutadors, Ramon Noguera, Josep Cots, Marià de Gironella i Joaquim Farriols. El mateix dia cinc es presenta la protesta, i escriuen a l'acta que es redactada en termes pràcticament idèntics a l'anterior: *"No ha mediado otro incidente que el de la presentación de una protesta en el acto de concluir el escrutinio sobre la cual la mesa en su mayoría ha acordado que no se tenga en consideración por venir injustificada pero que sin embargo se una al acta de este día habiendo sido de voto contrario los dos Secretarios D. Mariano de Gironella y D. Joaquín Farriols*". A l'acta general del col·legi que redacten a continuació i podem llegir: *"Durante los cuatro días de elecciones no han surgido otras reclamaciones que el haberse presentado en el último una protesta sobre coacción por el Clero en la conciencia de los votantes y haberse encontrado o votado con papeletas recortadas de los cabos sobre lo cual la mesa acordó por mayoría que sin embargo de no tomarse en consideración por venir injustificada la supuesta coacción y de ningún efecto la forma de las papeletas que fuesen octavales o cuadradas, acordó unirse dicha protesta al acta a los efectos a que haya lugar*". L'acta de la protesta, dirigida al Col·legi tercer, com ja hem dit és de redacció idèntica a la que ja hem reproduït. Aquesta, però, la signen, Domenech Serra, Ramon Sivillà, Marià Miró, Josep Blanxart i Grau, Lluís Blanxart i Grau i Isidre Rodergas. (Transcrivim un final de foli i, possiblement seguien més signatures).

La majoria dels signants de les protestes, són destacats liberals, relacionats amb *El Bergadán*, almenys en el seu inici.

El diputat proclamat va ésser, novament, el dirigent carlí Lluís Mª de Llauder.

Aquestes eleccions es degueren celebrar en un clima prebèl·lic, perquè el 30 d'abril, Benet Morlans ja aixecà una partida carlina a Berga i el dos de maig es produí la insurrecció que donà peu a la darrera guerra carlina.

Noves eleccions a l'agost 1872. Una mostra dels resultats electorals

Els dies 24, 25, 26 i 27 d'agost del mateix 1872, ja esclatada la guerra, van tornar-se a celebrar eleccions legislatives. Aquesta vegada els candidats varen ser el mateix Ignasi de Sabater i Frederic Rusca Yglesias, "candidat" que sembla que va ésser nomenat diputat des de Barcelona.

Vegem alguns dels resultats d'aquestes eleccions:

BERGA

25-8-1872	Col·legi La Mercè	Frederic Rusca	17 vots	Ignasi de Sabater	14 vots
26-8-1872	"	"	16 "	"	15 "
27-8-1872	"	"	38 "	"	15 "
25-8-1872	Sant Pere		12 "	"	4 "
segon dia	"	"	16 "	"	5 "
tercer dia	"	"	40 "	"	11 "
primer dia	La Palma		15 "	"	1 "
segon dia	"	"	17 "	"	3 "
tercer dia	"	"	36 "	"	12 "

No es van formar les meses per no haver-se presentat electors a les següents poblacions: Sora, el 22-8; Capolat, el 27-8; Viver, els dies 24, 25 i 26-8; La Pobla de Lillet, el 24 i 25-8. Anotacions de no haver pogut formar les meses, n'apareixen d'Alpens, La Vallan, Cercs, Bagà, Sant Boi de Lluçanès, Perafita, Sant Martí de Bas, Sant Julià de Cerdanyola, Sant Jaume de Frontanyà, La Quart. A moltes poblacions no es van presentar els compromissaris.

Altres resultats:

Prats de Lluçanès

el dia 26-8. Sabater, 21 vots i Rusca 6 vots.

Gironella

el dia 26-8, Rusca, 11 vots.

El 27-8, Rusca, 10 vots. Sabater, 3 vots. En una altra acta apareix com a resum del mateix dia 27, 21 vots per Rusca i 3 per Sabater.

Cardona

El dia 26-8	Col·legi 1,	Rusca 2 vots	Sabater, 20 vots
	" 2,	" 31 "	" 0 "
	" 3,	" 21 "	" 3 "

El tercer col·legi de Cardona, el dia 27 va assignar 17 vots a Rusca i 4 Sabater. Els formalismes es mantenien. Escriuen en la mateixa acta, en paper segellat: *"En la misma villa de Cardona, en la misma fecha y acto seguido de haberse redactado el acta anterior, la mesa de este colegio tercero bajo la presidencia de D. José Escolá y con la intervención de los mismos secretarios escrutadores más arriba expresados D. Juan Anglerill, D. Juan Fábrega, D. Ramón Llambés y D. Martín Homs se procedió a estender el acta jeneral (sic), y puestas sobre la mesa las actas de los días anteriores y teniendo a la vista la parcial de este día debidamente examinadas todas ellas y hecho el resumen de las mismas, resulta; que viendo el número total de electores de este tercer colegio es de cuatrocientos cuarenta y siete correspondientes a igual número de cédulas que aquellos depositaron en la urna durante este y los dos anteriores días de votación, y que han obtenido los siguientes candidatos el número de*

votos que se espresan a continuación. Para Diputados a Cortes. D. Federico Rusca Iglesias, cincuenta, 50 votos.

D. Ignacio de Sabater, siete, 7 votos”.

En l'acta de l'escrutini general celebrat a Berga el 30- VIII-1872, sota la presidència del Jutge, podem llegir: “*se ha procedido al examen minucioso de las actas parciales y generales presentadas por los respectivos comisionados y al de las presentadas por el Alcalde Constitucional de esta cabeza de Partido y pasándose enseguida a la suma y consecuente recuento de votos (terme il·legible) ha dado por resultado mil veinte y dos votos en favor de D. Ignacio de Sabater, quinientos treinta y cinco en favor de D. Federico Rusca y dos de D. Juan Anglerill*”. Ignasi de Sabater fou el proclamat diputat a Corts, en aquest sàinet electoral en el que, pel que deduïm de les actes remeses, la lletra manté més o menys les formes i les xifres, són un autèntic desori. A Barcelona, però, va ésser nomenat Frederic Rusca.

La tercera guerra carlina i les eleccions legislatives republicanes del 1873. Frederic Rusca Yglesias, diputat

Proclamada la República i esclatada la tercera carlinada, a primers de maig del 1873 es van celebrar unes noves eleccions legislatives. Ignorem si es van arribar a celebrar al Districte de Berga. Ens decanem a creure que no, perquè amb la comarca dominada per les partides carlines, exceptuant la vila de Berga que en haver-hi tropa estable va romandre fidel al govern establert, cal pensar que l'ambient que es respirava no era pas per fer teatre electoral, i menys encara si s'hi havien de jugar la vida.

En qualsevol cas, podem afirmar que el ja esmentat Frederic Rusca Yglesias va ser nomenat o confirmat com a diputat a Corts pel districte de Berga. Rusca era comandant del *Batallón de Cuerpos Francos* armat per la Diputació de Barcelona i destacat a Berga.

Ignorem si aquest nomenament es va deure a una iniciativa berguedana per entregar-li l'acta, o bé si es va produir directament a Barcelona, on era prou conegut.

Una notícia publicada el novembre del 1882, ens fa creure que Rusca va ser nomenat diputat per Berga des de Barcelona, l'any 1872. Concretament podem llegir el 12 de novembre que es preparen unes eleccions per diputats provincials, -les primeres on aniran juntes les demarcacions de Vic-Berga- i es diu que es presentarà Farguell de Magarola i també es parla de Rusca, “*a quien los federales votamos en 1872 aceptando la designación hecha por las sociedades obreras federadas*”²³⁰.

En altres eleccions posteriors, trobarem Frederic Rusca postulant-se per diputat i àdhuc obtenint algun vot, el que ens fa pensar que degué continuar tenint alguna relació amb Berga, probablement catalanista, bo i que no la podem precisar. Ens limitarem a apuntar que Rusca fou vocal de la Junta del Centre Catalanista Provençalenc, fundat el 1879, “*un dels primers que tingué l'incipient catalanisme polític*”.²³¹

El que ens sembla més rellevant d'aquest període, a banda la guerra que no estudiarem, és que el joves Ramon Pujol i Thomàs i Rafael Joaquim Penina i Sala, figures rellevants de tot el període posterior, van accedir al poder: el primer, com a regidor i alcalde de Berga i el segon com a diputat provincial. Ambdós, però sobretot Pujol, col·locats ja a la primera línia de la política liberal, capitalitzarien les seves actuacions durant aquesta guerra en les successives campanyes electorals del període de la Restauració.

Entrada de Pujol a l'alcaldia.

El liberal moderat Antoni Safont Cortichs (a) *Caseta*, comandant en cap dels *Voluntarios movilizados bergadanes*, va ser alcalde de Berga durant el període revolucionari, sembla que amb notòria satisfacció del veïnat per la bona marxa dels afers municipals.

L'any 1872 el va succeir Esteve Sala Boix en una discutida elecció en la que va ocupar ésser primer tinent Ramon Pujol i Thomàs, que havia trobat una forta oposició a la seva inclusió a les llistes: se li retreia la seva joventut. Amb el temps, de l'Esteve Sala que feia de matador a l'escorxadador, se'n dirà que va ser un alcalde sense educació, ni geni, ni pràctica, ni instrucció, que actuava amb lleugeresa i indiferència.²³² Va ser alcalde i quan el capità general Contreras va imposar la una multa de 10000 duros a la vila per no haver-se defensat dels carlins i haver-los permès entrar a la vila –la multa l'havien de pagar els carlins- va donar suport al militar en contra de la població i aquest fet va suposar un gran enfrontament amb Pujol i Thomàs, a l'extrem que Sala es va absentar de la població i va ocupar interinament l'alcaldia R. Pujol i Thomàs. Sala va anar a conspirar a les altes esferes militars, majorment amb el capità general Velarde, successor de Contreras, contra Pujol. Aquest que ja havia estat nomenat alcalde, deixà l'alcaldia el març del 1875, essent nomenat pel càrrec Joan Pla Rosal.

Sala acusava a Pujol de carlí i de traïció a l'haver facilitat l'entrada dels carlins a Berga durant el setge, i d'haver pres part en l'assassinat d'un pagès que sortia de la vila a l'octubre del mateix any. Aquestes acusacions i intrigues dugueren, com podem veure, greus maldecaps al jove Pujol, que fou momentàniament empresonat. Pujol que ja era un polític experimentat, resolgué satisfactòriament la situació, essent rehabilitat i establint una excel·lent relació amb els militars -Martínez Campos en primer lloc-, que li serà de gran utilitat política.

Rafael Joaquim Penina Sala, diputat provincial

El diputat provincial pel partit de Berga, el també advocat Rafel Joaquim Penina Sala, cap de la Junta d'Armament i Defensa del Territori Berguedà durant la guerra i destacat republicà federal, va fer amb el temps, encara un canvi més espectacular que Pujol, originàriament proper als carlins. El diputat Berguedà, el 8 de març del 1873 presentava la Diputació, escrita en català, una proposta que Josep Termes, va qualificar de *separatista*²³³. Son les primeres notícies que tenim de l'inicial ideari polític del jove Penina que s'acabava de llicenciar en Dret.

La proposta en qüestió que presentà Penina, constava de set punts:

- 1/ La Diputació Provincial de Barcelona proclama l'Estat Federal de la província y s'abroga momentàniament tots els poders.
- 2/ Per la deguda organització d'aquest estat es convoquen eleccions generals constituents de la província pel 28 de Març.
- 3/ Com a conseqüència de la proclamació de la República Federal declarar des d'avui, alliberats a tots els soldats, concedint-los la llicència absoluta.
- 4/ Des d'avui, queda obert l'allistament per la formació dels batallons de l'estat.
- 5/ Enviar immediatament delegats a les demés províncies catalanes invitant- les a fer el mateix i instant-les a que nomenin diputats amb poders per reunir-se plegats i junts constituir l'Estat Federal de Catalunya.

6/ Interinament i fins el dia que es reuneixin les Cors Barcelonines i Catalanes, nomenar una Junta Provincial Suprema en la que la Diputació delegui totes les seves facultats.

7/ La Diputació es declara dissolta en les seves funcions des del moment en que prengui possessió la Junta nomenada.

Barcelona, 8 Març 1873. Rafael Joaquin Penina”

Aquesta proposta “no fou debatuda ni votada per la Diputació, tal vegada perquè Penina actuava com un franc tirador, però no passarà el mateix amb les peticions presentades dies després en la mateixa línia per altres diputats intransigents”.²³⁴ Hem reproduït la sol·licitud de Penina que a la pràctica queda com un fet anecdòtic per il·lustrar l'evolució posterior d'aquest polèmic personatge, tant rellevant en la història electoral del Berguedà, bo i no ocupar públicament, cap càrrec rellevant.

La tercera carlinada i les seves conseqüències

Estudiar la tercera guerra carlina i l'assetjament carlí a la vila de Berga no és l'objectiu del nostre estudi, com ja hem avançat.

Desaparegut *El Bergadán*, va aparèixer a Berga una nova capçalera, *La Hornaguera Bergadana*, amb els mateixos redactors. (més endavant la tractarem amb més detall). Aquesta publicació va fer un ampli seguiment del que van ser els setges berguedans. En base a aquesta informació, no utilitzada totalment, i amb altres fonts, Toni Gol ha fet un estudi d'aquesta guerra al Berguedà.²³⁵ L'esmentat Ferràn Toledano, ha estudiat àmpliament aquesta guerra en la seva tesi doctoral. Per tant ens limitarem a senyalar alguna de les conseqüències dels setges a la vila de Berga en aquells aspectes que, creiem, més varen gravar la vida política dels primers anys de la Restauració.

Ferràn Toledano assenyadament situa el tema de la fiscalitat. Escriu: “El pols de la guerra es movia a cops de contribució, més que no pas a grans batalles”. Per aquest motiu, segons el mateix autor, “a principis del 1873 es va generalitzar el bloqueig a ciutats i poblacions de dimensions mitjanes, amb finalitats purament fiscals”²³⁶.

La vila de Berga va ser una d'aquestes viles assetjades. Entenem que la narració detallada dels setges i malvestats sofertes per la vila, *La Hornaguera* els reproduïx justament per a que serveixin d'argumentació per neutralitzar les conseqüències fiscals i les derivades de les lleves no presentades que es deriven de la guerra. El director de la publicació, Joan Canal, que dirigia també un col·legi, era un bon coneixedor de l'administració municipal –diverses vegades secretari- i per tant coneixia bé el tema de lleves i impostos.

Berga era una vila “fortificada”, amb les fortificacions per refer i ampliar, amb una dotació militar considerable repartida entre el castell de Sant Ferràn i el convent de Sant Francesc desamortitzat el 1835; rodejada per un territori dominat amb intermitències per partides carlines que es movien d'una banda a l'altra, segons es movien l'exèrcit, cossos de voluntaris i partides liberals. Uns i altres espoliaven les masies per l'avituallament de la tropa, cobraven contribucions, peatges, etc. A grans trets, el bloqueig de Berga consistí exactament en això: ni els uns ni els altres tenien medis per la seva defensa permanent, atenent el nombre d'homes i el cost que els hauria calgut assumir. Les partides carlines des de dalt dels serrats propers a Berga no permeten que entrin avituallaments ni llenya a la vila. Quan la fam i el fred és fan insuportables, s'autoritza a sortir els veïns a proveir-se on i com poden, protegits pels

militars que els acompanyen. Des del castell fan retirar els carlins, temporalment, dels serrats propers a canonades; aquestes sortides alguna vegada van ocasionar ferits civils i àdhuc algun mort.

Els carlins aconseguiren entrar a la vila on romangueren unes hores. Els militars liberals, concretament el general Contreras, imposarà a la vila una forta multa –deu mil duros- per no haver resistit degudament, reclamarà, la incorporació a files de les lleves endarrerides i les contribucions no pagades, etc. Ja hem apuntat el conflicte que aquesta sanció de Contreras va generar a l'ajuntament de Berga entre Sala i Pujol. Amb el temps, les gestions fetes per l'Ajuntament Pujol i els seus homes per salvar la vila d'aquests esculls, seran les credencials que esgrimiran els liberals locals en les successives eleccions. Dels recordatoris que es van reproduint d'aquests fets, ens sembla especialment interessant un que en signa Penina.²³⁷

Segons Penina, el 4 de juliol del 1872, havent-hi a Berga dues companyies de tropa el “cabecilla” Castells va entrar a la població amb “300 descamisados, ocupándola a su sabor y desplumando a mansalva a los contribuyentes mientras con cuatro tiros estaba entreteniendo a la guarnición encerrada en el cuartel”. Per a no tornar-s'hi a trobar el poble es va encarregar de la seva pròpia defensa en cas de perill.

Va ser l'11 de desembre del mateix 1872 que Castells, ara ja amb més forces, va assetjar Berga durant deu o dotze dies. Els berguedans i les dues companyies de tropa van resistir els prop de 2000 homes de Castells. “Gracias al esfuerzo y cooperación de muchos vecinos que voluntaria, espontánea y desinteresadamente empuñaron quien una mala escopeta y quien un enmohecido fusil, y no contentándose con esperar la facción detrás de las débiles tapias que por toda defensa había entonces, salieron varias veces a campo libre, para mejor intimidar y desconcertar al enemigo que día en día se presentaba más imponente, logrando rechazarlo a tiros y tenerlo a raya hasta que llegó el coronel Mola y Martínez que hizo levantar el asedio. Esto ocurrió, nótese bien la fecha de diciembre de 1872, cuando aún ninguna población se había fortificado, cuando el elemento civil no había tomado parte en la lucha”. Així, Berga va ser, segons Penina, la primera població que va agafar les armes per defensar l'ordre i la llibertat.

“Vino luego el infortunado suceso del 26 de marzo de 1873, día de tristísima recordación en que Saballs entró con todas sus fuerzas en Berga después de veinte horas de fuego, a pesar de los pesares”. Penina segueix relatant, que el dia 27 van arribar simultàniament les columnes de Cabrinety i Martínez Campos. Però, “desmantelada la villa y sin fortificación alguna, a los pocos días de la entrada de Saballs, iba a ser abandonada por el batallón de tropa que sin órdenes concretas al parecer, habría dejado una columna y por el exiguo Batallón 7 de francos, que sin su jefe, ni fuerza suficiente no bastaba para las necesidades de entonces; pero gracias a la actitud, gestiones y esfuerzos del vecindario, logröse que dichas fuerzas se quedasen, y se procedió a trabajar con ardor en las fortificaciones para poner pronto la plaza fuera de peligro”. Berga va aportar tot el cost econòmic d'aquesta fortificació invertint 80 o 90.000 pessetes en muralles i reductes.

Del maig del 1873 fins a l'octubre del 1875, Berga va estar bloquejada quasi constantment, arribant-se a passar fam. Es van construir a més, les fortificacions exteriors, ordenades pel general López Domínguez a totes “*les altures*” pròximes.

Cardona, continua, té igual o més mèrit, ja que els veïns es van haver de defensar per sí mateixos durant quatre anys; “fuerza es hacer mención a Bagá, villa enclavada en el centro de la montaña, que a pesar de su corto vecindario se mantuvo firme por el

Gobierno liberal, resistiendo los embates de la facción, hasta que después del desastre de Alpens, cayó en poder de Saballs, que quiso premiar su esfuerzo fusilando al Ayuntamiento y mayores contribuyentes a quienes llevó presos, si bien luego conmutó la pena por una multa de 15.000 pesetas que tuvieron que aportar para su rescate”

Penina també fa esment a l'organització de les Rondes 3 i 4 a Berga que manada pel capità Casadesús va apressar una secció completa de cavalleria carlina a Gósol i Maçaners. Acaba recordant que el Marqués del Duero en acabar la guerra dels Matiners, havia condonat tres lleves.

Els carlins aconseguiren entrar a la vila per unes poques hores. Les suficients, però, perquè el capità general Juan Contreras interpretés que els berguedans no s'havien defensat suficientment i els imposà una multa de 10.000 duros.

L'ajuntament que presidia el jove Ramon Pujol Thomàs començà a recórrer la multa al·legant, entre altres raons, que aquesta era injusta perquè la població va fer cara als carlins, qui no en va fer va ser l'exèrcit aquarterat a l'antic convent de Sant Francesc que es va rendir sense plantar cara.

A més de l'Ajuntament feien gestions per l'anul·lació de la sanció, Frederic Rusca Yglesias, diputat a Corts pel districte i Rafael Joaquim Penina Sala, que havia estat nomenat diputat provincial.

Els militars responen que aquests diners els han de pagar els carlins de Berga, mesura que l'Ajuntament no s'atreveix a aplicar. Es van nomenant comissions de “notables” per entrevistar-se amb els successius capitans generals, però l'afer, deien, ja era a Madrid i ningú podia o volia revocar la sanció de Contreras, tal vegada perquè a més de l'interès per la recaptació, el cas berguedà tampoc era únic.

Per mediació de Rusca, el general Velarde, que succeí Contreras a la capitania general, es conformà en que de moment es paguessin 2000 duros, part dels quals s'hauria invertit en les fortificacions, mentre buscaven els 8.000 restants. Velarde, però, es va inhibir i va insistir en resoldre el pagament. L'Ajuntament també recorria al ministeri de la Guerra i demanava que si finalment calia pagar, aquests pagament que Berga no podia assumir es repartís entre tots els pobles del Partit.

Aquestes sancions a que hem fet referència les tractarem més àmpliament quan ens ocuparem de les eleccions legislatives del 1876, ja que seran l'eix de la política d'aquell temps.

Ja hem dit que no entrarem a detallar els fets de la guerra i l'assetjament, però sí que volem aportar alguns dels excessos comesos a Berga per Joan Martí, *Xic de la Barraqueta*, coronel dels batallons 1 i 2 dels Voluntaris de la República, comesos entre el 3 i el 18 d'agost del 1873. El motiu d'aquesta aportació és perquè els fets al·ludits, els hauran de lamentar els liberals pràcticament en totes les eleccions successives.

Joan Martí ja havia participat a la guerra de l'Àfrica del 1859-1860 en un batalló de voluntaris armat per la Diputació de Barcelona; va conspirar a favor de la Gloriosa i el 1872 va ser diputat a Corts pel districte de Sant Feliu de Llobregat. Clopas Batlle n'ha fet notables elogis.²³⁸

Els fets esdevinguts a Berga desmenteixen l'article de Clopas. En el setge carlí de Berga dels dies 3 al 18 d'agost del 1873, Martí, que se suposa que havia anat a defensar la vila, es va distingir, amb el seu segon, Aviñó, i els seus homes, pels robatoris, excessos i mals tracte a les diverses masies de la rodalia que va “visitar”. El dia 10 d'agost va ocupar el carrer del Roser de Berga, sense autorització, “bajo el pretexto de hacer un reconocimiento de carlistas y efectos de guerra empieza el

saqueo de un modo escandaloso, apoderándose de cuanto les venía a mano y deseaban, triturando y maleando lo que para ellos no consideraban de utilidad alguna, amontonando todos los muebles y chismes de combustibilidad para que ardieran las casas, pegando a ellas fuego con petróleo que traían con botijos de una casa que por ignorarse la existencia de aquel líquido, no se había apoderado de ella la Autoridad militar. La primera casa que se incendió fue casa Seva.

Dos horas de saqueo e incendio sufrieron aquellas desgraciadas casas de las cuales hoy no se ostenta más que ruina.

El instinto de saqueo e incendio era general entre dichas fuerzas, presentado aquel espectáculo la llegada de unos conquistadores”.

El retorn a la població de dins les muralles, “era de un modo indigno como se hacía, pues además de llevar el botín algunos oficiales, no iban con el traje militar, sino revestidos de casullas, albas, sobrepellices, bonetes y otros ornamentos de iglesia; entre los revestidos se hallaba el mismo Xich: de suerte que se hacía resaltar la burla, la mofa y el escarnio con la desgracia y miseria, y esto no en una época de bienandanza, sino cuando tenían un enemigo a las puertas del arrabal en mayor o menor número; Estas prendas, algunas de ellas riquísimas, eran de propiedad de dos iglesias y un oratorio que contenían aquel barrio, yendo a parar los cálices y copones del Sacramento en poder de algunos incrédulos que comían las partículas a puñados, haciendo sopa luego con las mismas halajas”, segons resumim de La Hornaguera Bergadana, que també aporta àmplia informació sobre la quantiosa sanció imposada per Contreras.

El comandant militar de Berga, Figueroa, se les va tenir amb el Xic i va arrestar algun soldat que s'havia afegit a l'escamot incendiari. Van ser saquejades i cremades 50 cases. Segons aquesta crònica, la primera autoritat militar, Antonio Figueroa i la primera autoritat civil, R. Pujol Thomàs van poder evitar que els del Xic també cremessin el barri de *la Canya*. Ja tenien el petroli preparat. Mentre, Don Alfonso que comandava el setge i Donya Blanca, contemplaven la foguera des de la propera serra de Noet.

El 15 d'agost la gent del Xic van saquejar el santuari de Queralt i la propera església de Sant Pere de Madrona, a la casa de l'*Estany*, prop de Corbera, “*asesinaron bárbaramente dos pacíficos y viejos labradores*”. Finalment, el Xic i la seva gent van ser obligats a marxar de la vila.

L'Ajuntament de Pujol, acabada la guerra, va facilitar als afectats dels incendis fusta per bigues dels boscos encara de propietat municipal, però això ja seria una altra història. Com hem dit, els liberals hauran de respondre sovint a aquests retrets, sobretot en temps d'eleccions i si no va ésser un tema recurrent en la lluita política, va ésser perquè els liberals, també feien retret als carlins de l'assassinat d'una seixantena de voluntaris apressats a Berga quan els carlins van ocupar la vila unes hores, perpetrat per l'indisciplinat Saballs, bo i haver estat indultats per Don Alfons Carles de Borbó i Austria-Este, germà de Carles VII i cap de l'exèrcit carlí de Catalunya des del 14-IV-1872, amb 22 anys d'edat.

El desencany polític a la premsa durant la guerra.

Els mesos de maig-juny del 1873 apareix a Berga el periòdic *La Hornaguera Bergadana*, que es defineix com a *Periódico hebdomadario de instrucció, recreo, intereses y noticias de Partido de Berga*. El dirigeix Joan Canal i Gamisans, és a dir, la redacció són homes del primer *Bergadán*, El nº 2 -el nº 1, no l'hem trobat- es va publicar el 8 de juny. No deixa de sorprendre que en plena guerra, amb la vila assetjada pels carlins els escarmentats del primer *Bergadán* es llancin a aquesta aventura, quan a vegades, reconeixen que no compten ni amb paper per imprimir la publicació.

Aquesta publicació teòricament volia promocionar les explotacions de carbó de la comarca i donar a conèixer els avanços que es feien en la seva extracció –d' ací el nom d'*Hornaguera* a la capçalera-, que òbviament comportarà reclamar vies fèrries i carreteres.

Els objectius però són més amplis, com ja dóna a entendre l'anunci de que a Barcelona, les subscripcions es poden fer a la Llibreria de Verdaguer de la Rambla dels Caputxins. Creiem que el vertader objectiu de la publicació era electoral.

En el ja esmentat nº 2, sota en títol *Berga ocho de junio*, manifesta clarament el desencany de la política i els polítics. Reproduïm part de l'article perquè ens ha semblat que il·lustra prou la situació: desencany davant les promeses electorals dels uns i els altres i l'estat de les comunicacions, què és realment el tema que preocupa a la indústria minera, encara incipient i a la textil²³⁹.

L'articulista també esmentava a Ramon Salvado i les seves explotacions carboneres; Salvadó acabava de construir el tramvia de sang per transportar el mineral des de la mina a Berga i era, com veurem més endavant, un home ben vist per aquest grup polític local.

Sotmesos a les embranzides carlines, l'autor escriu per cloure l'article: "Por de pronto solo nos falta tranquilidad, buena protección por parte de quien corresponda y asiduidad en el trabajo. Estos elementos llevados a cabo del modo que convenga, Berga puede prometerse un halagueño porvenir que quizás no está lejos". Amb aquesta visió crítica de la política i de les necessitats de la població i comarca encetarem la Restauració. Com veurem, amb l'acabament de la guerra, ni acabaren les dificultats, ni es supera la crisi econòmica, ni s'assolí la seguretat ciutadana ni la pau social.

